

EGYÜTT

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai
Írócsoportjának folyóirata

IRODALOM

MŰVÉSZET

KULTÚRA

III./I.évfolyam

2002

3

2002/3

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

Szerkesztőbizottság: Dupka György (elnök), Füzesi Magda, Horváth Sándor, Kőszeghy Elemér, Nagy Zoltán Mihály (főszerkesztő), S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965–67), Vári Fábián László.

A szerkesztésben közreműködnek: Fodor Géza, Gortvay Erzsébet, Tárczy Andor, Zselicki József.

Védnöki testület: **Kovács Vilmos Baráti Társaság**

Megjelenik a Kárpáti Magyar Krónika önálló, negyedévi kiadványaként a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége, a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége, az Illyés Gyula Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az Intermix Kiadó és a Credo Alapítvány támogatásával.

*Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168.,
Beregszászi járás, tel.: 06702317220.*

A szerkesztőbizottság ungvári címe:

88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a, MÉKK székház, tel.: 222/43737, fax: 617027,

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua.

Szerkesztőségi órák

minden hónap utolsó keddjén, délelőtt 10.30-tól 15.00-ig.

Felelős kiadó: **DUPKA GYÖRGY**

Művészeti szerkesztő: **IVASKOVICS JÓZSEF**

Szedés: **HERDINSZKY ÉVA**

Szerkesztőségi titkár: **BÖLCSHÁZY KATALIN**

Intermix Kiadó, 88000 Ungvár, Tolsztoj u. 5/a

Tel.: 00380-3126/1-70-27. E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, előkészítés: CA Stúdió

(88015 Ungvár, Csapi köz 1/a, credo@tn.uz.ua <http://credoalapitvany.virtualave.net>)

Készült: Povch Kft.

Forgalomba kerül a **KOVÁCS VILMOS BARÁTI TÁRSASÁG** terjesztésében.

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt hálózat,

vezető: **DR. KOVÁCS ELEMÉR és Kovács Katalin**

Tel./fax: 8 243 214-54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti: a Kárpátaljai Szövetség

(Magyarok Háza 1052 Bp., Semmelweis u. 1/3.),

az Iskolacentrum könyvesboltja (1051 Bp., Október 6. út 9.),

Lapengedély száma: 3 T No 188.

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 5** FÜZESI MAGDA: Posztulátum, Őzek márciusban, A forgásszög függvényei, Lángra láng (versek)
- 7** LATOR LÁSZLÓ levele
- 9** GYÖRKE ZOLTÁN: Fohász – békeidőben (vers)
- 11** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (regényrészlet)
- 16** DEMJÉN MIKLÓS: Ingázó álom (vers)
- 18** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: “Ifjú szívekben...”?! (jegyzet)
- 19** GERZSENYI ANDRÁS: Gladiátorok, kukáknál, A Pad (kisprózák)
- 22** S. BENEDEK ANDRÁS: Balassa kilovagol, Azóta ősz van..., Az öreg kuruc lejön a hegyekből (versek)
- 24** GUTHY Z. LÁSZLÓ: Szerelem, Aratás (novellák)
- 27** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Fecskehajtó Kisasszony nyomában, Berekfürdőn (vers)
- 29** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Üzenet (vers)
- 31** WEINRAUCH KATALIN: Búzával érő fájdalom (kispróza)
- 33** TÁRCZY ANDOR: Ha a tenger..., Az utolsó utáni pillanatban, Már nem az a játék (versek)
- 36** BALLA LÁSZLÓ: Szegény ember vízzel főz. Életem: a Kárpáti Igaz Szó. Visszaemlékezések, 1947–1987 (részletek)
- 54** KÖRMENDI LAJOS: Egyszer volt, A feledés, Barbaricum (versek)
- 57** KOCSIS CSABA: A vándor, Torzó (kisprózák)
- 60** PETRO SZKUNC: Augusztusba öltözött Ukrajna, November, Barátaimnak (versek, Kudla György fordításában)
- 63** BECSKE JÓZSEF LAJOS: Alázat, N-hez, Lélek és bor, Egy nyár a mienk (versek)
- 67** SZÖLLŐSY TIBOR: Az igazolvány (karcolat)
- 70** WEINRAUCH KATALIN: A semmibe hullva (vers)
- 71** ZSELICKI JÓZSEF: Ifjúság és irodalom Kárpátalján, Zárszó (jegyzetek)
- 74** JÓKAI ANNA: A kereső, a tagadó és a közvetítő (esszé)
- 77** GORTVAY ERZSÉBET: A nemzet lelkiismerete (jegyzet)
- 80** S. BENEDEK ANDRÁS: Olvasólámpa (recenziók)
- 87** GÁL SÁNDOR: “...egy utolsó lesz-ami leszre...”
- 89** HORVÁTH SÁNDOR: Magyarságstratégia (jegyzet)

- 91** KŐSZEGHY ELEMÉR: Választás és a sajtó Kárpátalján (tanulmány)
- 99** FÜLÖP LAJOS: Kossuth és a ruszinok (előadás)
- 104** PASZTELLÁK ISTVÁN: "Minél sötétebb az éjszaka, annál közelebb a hajnal (jegyzet)
- 107** DUPKA GYÖRGY: Autonómatörekvések Kárpátalján (monográfia-részlet)
- 114** MINYA JÓZSEF: Egy szimbólum ürügyén (helytörténeti jegyzet)
- 116** D. GY.: Művelődési életünk krónikája
- 122** ÚJ KÖNYVEK
- 122** SZERZŐINK
- IVASKOVICS JÓZSEF-KÁNYÁDI SÁNDOR: Isten háta mögött (megzenésített vers)
- ILLYÉS GYULA: Zsivaj (vers)
- E számunkat RÉTI JÁNOS grafikáival illusztráltuk. Címlap: JANKOVICS MÁRIA. Hátsó borító: MUSZKA LÁSZLÓ, az *Együtt* c. szamizdat eredeti címlapjának felhasználásával.

RÉTI JÁNOS

Festőművész, grafikus

1949-ben született Ilosván. Tanulmányait az Ungvári Iparművészeti Szakiskolában végezte.

Folyamatosan 1974-től vesz részt kiállításokon. Képeinek színvilága és tematikája változatos, a realizmustól az op- art-ig terjed.

Tagja a Kárpátaljai Magyar

Képző- és

Iparművészek Révész

Imre Társaságának.

Csoportos

kiállításokon

Ungvárott, Prágában,

Budapesten,

Bátyúban,

Hatvanban és

Técsőn vett részt.

POSZTULÁTUM

*állok a pályaudvaron
a fényektől félig vakon
a város vár dajkál temet
megérkeztem vagy elmegyek
aztán meg másnap süt a hold
eltünteti mi lesz mi volt
majd feldereng egy délután
talán későn talán korán
megnémulnak a dallamok
nem tudom ki s miért vagyok
fekete tájban ég a fa
fekete éjben éjszaka
később újra fényes az ég
a nap lövöldöz szerteszét
feltámadnak a tengerek
ma voltam holnap nem leszek*

ŐZEK MÁRCIUSBAN

*fekete menyasszony vagyok
értem sírnak az angyalok
de márciusban fűtyültek az őzek
és áprilisban kinyílt a határ
májusban zúgott a zivatar
és júniusban felszakadt a bánat
júliusban elveszett a gond
és augusztusban ünnepelt a rét
szeptemberben mi lesz a világgal
ha szemfedővel lezárom szemét*

A FORGÁSSZÖG FÜGGVÉNYEI

*Az ég háromszor forgott el azóta
fejünk fölött, mert elvitte a tél.
Hová sodródjék, milyen takaróba
rejtőzzék el az ember, aki fél?
Herceg, egyszer eljön talán a nyár is:
a rétre álmot és reményt terít,
és ránk olvassa, mert így optimális,
ama forgásszög bölcs függvényeit.*

LÁNGRA LÁNG

(Zilahon, a Wesselényi-szobor előtt)

*tűzhányó vagy tündökölsz
mert felgyújtottad lelkedet
víz sem olt el még ha lángod
fél országot is eltemet
és tűzre tűz és lángra láng
betakar elhamvaszt a láva
felcsap az égre hamuja füstje
patyolatfehér éjszakája
felcsap az égre füstje lángja
míg glóriád izzik az éjben*

*kihunysz akár a gyertyafény
ha megmártózol a Styx vizében*

GYÖKEREINK

A közelmúltban kaptunk hírt arról, hogy a Beregszászi Magyar Királyi Gimnázium diákjai a múlt század 40-es éveinek elején ifjúsági lapot adtak ki Együtt címmel, amelyhez szerzőként, munkatársként vagy szerkesztőként a vidékünkéről elszármazott, József Attila-díjjal és Kossuth-díjjal kitüntetett költő-műfordítónak, Lator Lászlónak is köze volt annak idején. A valóság tisztázásának szándéka és a folyóiratcímünk “gyökerei” iránti érdeklődés készítette főszerkesztőnket arra, hogy levélben kérjen további információkat. A válasz postafordultával megérkezett, teljes terjedelmében adjuk közre.

A szerk.

LATOR LÁSZLÓ LEVELE

Kedves Barátom,
köszönöm az *Együttet*, tetszik külseje, belseje. Jó, hogy feltámasztottátok a valahai szamizdatot.

A hajdani diáklapot én nem szerkesztettem, csak írtam bele, nem emlékszem, hányszor. Egyetlen példányom van belőle, az 1942-es márciusi szám (a “folyóirat” 1941-ben indult), ezt is Kiss Feritől kaptam, ott olvasható rajta a neve.

A lapnak két tanár-szerkesztője volt, Deákné Dr. Bartha Katalin nyelvész, aki előbb Debrecenben, aztán Pesten lett egyetemi tanár, nem él már, úgy emlékszem, a háború után is jelentek meg írásai, korábban talán könyve is.

A diákszerkesztők: Balyó Mária (itt volt a háború után rádiós, de már nem él), Bartha Matild, Kampó Magda és Reiter Magda, Pataky István, Turtóczky Sándor és Ungcsertészi Tibor.

Ebben a számban szerepel Fekete Gyula, de ő sárospataki diák volt, azonos a ma is élő–működő Fekete Gyulával.

Megjelentek a lapban Palocsay Zsuzsanna versei, úgy tudom, ő ott maradt, talán könyve is jelent meg. Azt hiszem, mások nem kerültek be a felnőtt irodalomba.

Ennél többet nem tudok mondani, azaz még annyit, hogy a címlapon a fametszet Gussenberger József, azaz Garanyi József, később kiváló beregszászi festő munkája. Szóval a lapról nem tudok Nektek írni, még ha megvolna valamennyi példánya, akkor sem biztos, sőt az se, hogy egyáltalán érdemes róla írni. Viszont ha tudok valami olyasmit csinálni,

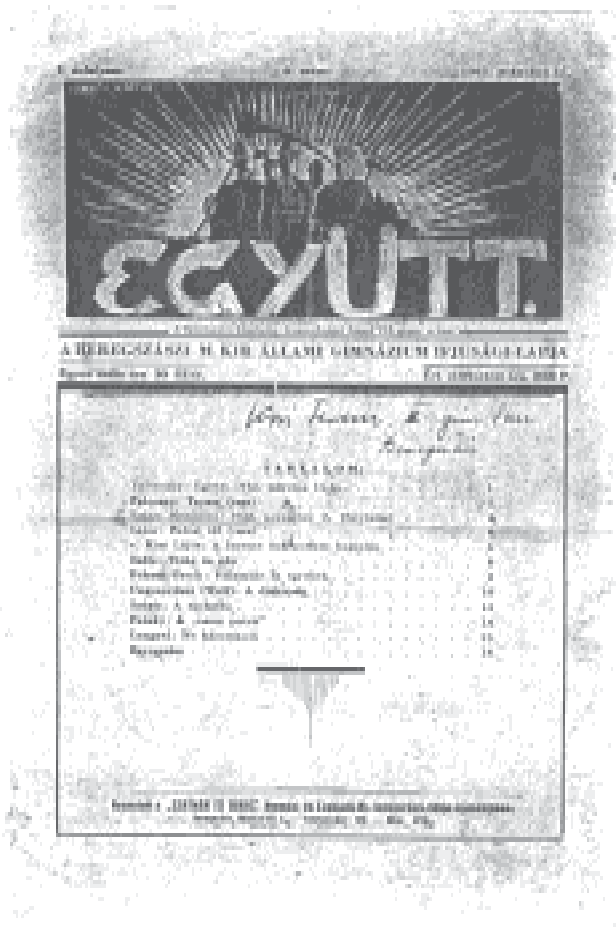
ami beleillik az *Együttbe*, szívesen elküldöm, bár nem vagyok valami termékeny író.

Végül: kérek, ne magázz, inkább tegezz, elég régen ismerjük egymást, ha alig-alig találkozunk is.

Szeretettel ölel

Laci Erőss

2002. szept. 2.

FOHÁSZ – BÉKEIDŐBEN

*most béke van a házunk körül
húsvéti bárányok legelnek a kert alatt
leengedték antenna-fülüket a nyulak
csak az ég robbantgatja néha
vaktöltetű mennydörgés-pokolgépeit
föltöttünk a könnyező fellegekben
s lövi zápor-nyilait a mérgezőld földbe
vakart-szörű autócsordák poroszkálnak
a telehugyozott álkék tavak felé
s elkurvult erdők fogják túszként
a sátrukba-riadt párás szemű őzet
s a gyanútlan embert ki titkot lesni jött
béke van itt a házunk körül
harmónika-könyökű precízen-nyírt bajszerű
hivatalnokok tologatják zizegve
a sorsunkat eldöntő aktákat
impotens törzsfőnökök kiáltanak riadót
vezényelnek látszat-rohamot
naptól-hizlalt árnyékuk ellen
miközben mi gyarló s naiv gyaurok
naponta-havonta-évente
törlesztgetjük kamatra-kényszerített
gondtalannak kikiáltott életünket
s ki vagyunk szolgáltatva
himlőhelyes-arcú sünhajú gnómoknak
intéző-kéjből löködött
eltévedt ondósejtől fogant zabigyereknek
ránca-ugró-homlokú
körtefejú fontoskodóknak
ipszilon-fatörzsre fektetett kurtizánoknak
pufogatnak ránk szólam-hangzatú
pókhálós-csöví puskájukkal
verebet-űző parittyáikkal megcéloznak
tartsd vissza uram damoklész-kardjukat*

ments meg minket azoktól is
kik magukénak érzik e komfortosító békét
s vezéreinkként tetszelegnek
e zsírosarcú hamar-felejtő sereg előtt
kik nem ismernek semmi szentséget
a haza- és nemzet-allergiásoktól
a jövőnkkal kufárkodóktól
az érvényesülés-hitű törpéktől
a sokszoba-összkomfortos-hazájuaktól
az újra kukorékoló szélkakasoktól
a mindig-feltámadóktól
a méltányosságból-helyükre-állított
mások-írta-beszédet-szajkózó
kánaánt ígérető harsogóktól
a fényes-cipőjű sötét-lelkűektől
a vadalma-vigyorú felvarrt-arcúaktól
a titkok mögé rejtőző lovagoktól
ments meg minket uram
amíg még nem késő

TÁBORI POSTA

(Részlet)

A kaszárnya bejárata fölött tompított fényű lámpa spórolgatta a fényét, de már sokkal tisztábban láttam. Helyükre billentek az agy kerekai, visszavonultak a víziók, s visszafoglalta helyét az óra a falon. Még rejtőzködött egy darabig, álcázta magát, mintha légítamadást várna, de nekem már látni engedte, hogy hajnali háromnegyed öt van.

Felültem, az ágy alól előkotortam a műbőr papucsot, s elindultam a mosdó felé. A laktanya-ügyeletes lógó fejfel aludt a szolgálati helyén egy szabályellenesen odacsempészett széken, de talpra ugrott menten, mert a hirtelen feltárlt bejárati ajtóban megjelent az ügyeletes tiszt. A katona összekapta magát, hogy jelentsen, a százados azonban elhárította a formaságokat.

– Riadó! – közölte röviden, s a napos torkaszakadtából tovább adta a parancsot:

– Légvédelmi tűzérosztály, ébresztő, riadó!

Ebben a pillanatban megszólalt a telefon. A laktanya-parancsnokságról is megérkezett az utasítás. A tiszthelyettesek már talpon voltak, s szinte egyszerre intézkedtek:

– Első, második, harmadik üteg, ébresztő, riadó!

Na tessék! Nesze neked biztonság, meg nyugalom! Nem érdekelt már a mosdó. A fekhelyemhez rohantam, s szaporán kapkodtam magamra a ruhát. Az ágyaikról leugráló katonák meztelen talpa alatt ritmustalanul dübögött a padló, néhány másodperc múlva azonban nehéz csizmáikban törtettek a fegyverszoba felé, ahonnan a veszettül csörömpölő villanycsengő jelezte, hogy nyitva az ajtó, át lehet venni a kézfegyvereket és a gázálcokat. A sapkát, meg a nehéz homokszínű köpönyeget már az ajtón kívül, menet közben dobáltuk magunkra, s trapoltunk az úttal való takarékoskodás végett a kisebb kerítéseket átugorva a géppark felé.

– A kurva anyjukat! – szitkozódott mögöttem valaki. – Csak az este tértünk meg az egésznapos őrszolgálatból, s erre most is elvettek az álmunkból egy órát!

Az ütegpáncsnokok a park bejáratánál várták és sürgették katonáikat:

– Gyorsabban, gyorsabban! A harci járművek három percen belül menet-készek legyenek!

Saját feladatomra összpontosítva még egyszer átvillant az agyamon, hogy tartalékos gépészként az első üteg 3-as számú járművét kell vezetnem, mivel a gazdája kórházba került. Aztán a magam és a bajtársak felelősségére gondoltam,

s arra, hogy a légvédelmi tüzérsztály, a divizion viszonylag kis létszámú katonai egység. Személyi állománya csak egy századnyi, de olyan magas fokú és fejlett a műszaki felszereltsége, hogy egy hagyományos légvédelmi ezredet helyettesít. Alegységei, a három üteg egyenként három 2 P 24 típusú önjáró rakétahordozóval és egy-egy láncaltapas rakétavezérlő és irányító radarral rendelkeznek, a menetoszlop élén pedig a célkereső-felderítő radarállomás halad, melynek antennaszeme kétszázötven kilométer sugarú kört tud befogni. Ezek szerint nemcsak az NDK légi határait figyelhetjük nagyjából ötszáz kilométeres szakaszon, hanem az NSZK területére is mélyen belátunk. Ez sem lehet elhanyagolható részlet, mivel a szóbeszéd szerint a túloldalon, valahol Hannover közelében egy nagyobb katonai repülőtér található. Védni azonban csak egy negyven kilométeres szakaszt tudunk, mivel ennyi a rakéták hatótávolsága. *Az ellenség nem alszik, az ellenség alattomos! Légy éber!* – olvashatjuk lépten-nyomon a figyelmeztető felhívást a helyőrségi városkát díszítő plakátokon. “Az az ő dolga, ha ennek ellenére sohasem fáradt” – gondolom én.

Operátor-társammal, Melnyikovval egyszerre értünk a garázs bejáratához, s rögtön kitártuk a magas kapuszárnyakat. A homályban terjedelmes körvonalait csak sejtetve döglött az istentelenül nagy láncaltapas monstrum, hátán két darab kétlépcsős föld-levegő rakétával. Melnyikov már a rakéták szárnyai között egyensúlyozva bontotta és tekerte a védőponyvát, amikor Krecsetov hadnagy, a gép parancsnoka lihegve befutott, s felmérve a készültségi állapotot, indulást parancsolt. Már nyitotta a parancsnoki fülke ajtaját, ahol az operátorral éppen csak megfértek a zsúfolt műszerfalak között. Nem vártam meg, hogy beszálljon, mert figyelmeztetnem kellett a műszaki előírásra: télidőben a hajtóművet csak a hűtőrendszer előmelegítése után ajánlatos beindítani.

– Hát akkor melegítsd! – helyeselte az aggodalmamat, s elfoglalta a parancsnoki ülést.

Ugrottam máris a motorházat borító páncéllemezhez, melyet rendesen harminchat darab 14-es csavar rögzített, ám ezeket a praktikus észjárású vezetők többnyire lazán tartották. Felemeltem, kitámasztottam az acéllapot, a hűtőfolyadék útját egy áteresztő csap segítségével rövid körre zártam, s egy kis kézi pumpával másfél liternyi gázolajat juttattam a külön e célra szolgáló melegítőkályha tartályába, amit egy izzító gyertyával hoztam működésbe. Halk, monoton duruzsolás jelezte, hogy a kályha működik, s az égéstérben áthaladó spirálcsőben lassan melegszik az alkoholos fagyálló folyadék. Nyugodt és elégedett voltam, mert azt hittem, hogy túl vagyok a feladat nehezén.

A szomszédos garázsokban felbőgtek a tizenkéthengeres dieselmotorok, s a garázssor előtti, hektárnyi betonplaccon éktelenül csikorogva sorakozott a menetoszlop. A kürtő vastagságú kipufogók okádták a szemmaró füstöt, s az

képtelen volt felszállni, csak gomolygott fejmagasságban, mert a nyirkos hajnali köd nehezebb volt nála. Parancsnokom feje, majd felsőteste is megjelent a fedélzeti nyílásban, s jobb karjával gyors forgómozdulatokat végezve utasított az azonnali indulásra. Kikapcsoltam a melegítőkályhát, a motorháztestöt két csavarral rögzítve lezártam, s beugrottam a vezetőfülkébe. Fejemre húztam a fülhallgató sisakot, kábelzsinórját a fedélzeti rádióhoz kapcsolva jelentettem a hadnagynak, hogy az indulásra kész vagyok. Bal hüvelykujj a startgombra, jobb láb a gázpedálra! A hajtómű beindul. Kuplung benyomva, sebességváltó az egyes fokozatba, botkormányok előretolva. Lassan, komótosan kigördültem a betonra, elfoglaltam helyem a menetoszlopban. Az élen a parancsnoki terepjáró mintha csak ezt várta volna, elindult, s a helyőrség területét elhagyva rátért az erdei útra. Fűlsiketítő zaj és enyhe földrengés kísérte a hajnali vonulást. A közeli német falu szélső utcáiban kigyulladtak a fények.

Ötszáz métert haladhattunk, amikor a hajtóművem hirtelen leállt. Nem lepődtem meg, máskor is előfordult már. Mire a hadnagy érdeklődött volna, újraindítottam a gépet, s felzárkóztam az előttem haladókhöz. Négyszáz méternél azonban nem jutottam tovább, a gép megint bedöglött. Most már aggódni kezdtem. Vajon mi lehet az oka? Nyúlok a startgombhoz ismét, lábam a gázpedálra, de az akkumulátorokban már nincs erő. A tiszt ordít a fülhallgatóban, zöldfülű pancsernek, szabotőrnek nevez, aztán kiugrik a fülkéjéből, előrerohan a jármű tetején, s ököllel veri sisakos fejemet. Kiemelem magam én is, megfogom a kezét, s szeretném megnyugtatni. Hangosan magyarázom, hogy leszálltak az akkumulátorok, de semmi baj, üljön a helyére nyugodtan, máris tovább megyünk. A mögöttem haladók közben megelőznek, nem értik, mi történt. Intem, hogy semmiség, azonnal megyünk. Bal vállam fölött két kisebb acélpalack van a válaszfalra erősítve, bennük háromszáz atmoszférányi sűrített levegő a hasonló vészhelyzetre tartalékolva. Megnyitom a csapot, a gázpedálra lépek, s mintha minden a legnagyobb rendjén lenne, a fuvallat a dugattyúkat működésbe hozza, felbőg a motor. Felpörgetem, s boldogan eresztem a többiek után a gépet. Ám szemem megakad a műszerfalon: Uram, teremtőm, korai volt a megkönnyebbülés! Az olajmutató 100 fok fölött, a vízé pedig 110-nél rebeg. Meg kellene állnom, hogy üresben járassam legalább fél órán át. De rosszkor jött! Mit tegyek most, amikor töprengeni sincs idő? A fizika törvényei az én reflexeimnél sokkal határozottabban működnek: a motor újból leáll, mintegy száz méterrel a cél előtt, s abban a pillanatban az én elmémben is világosság gyúl. A hadnagy anyámat szidja, pedig én már tudom, hol vétettem el. Ő nem is sejtí. Még szerencse, mert ha tudná, szidná minden felmenőmet s minden bizonnyal a nemzetemet is. Hogy magyarázzam meg neki, hogy a hetvenöt liternyi hűtővíznek csak a negyede végzi a dolgát, mert a

többi ki lett zárva a keringésből? Hiszen indulás előtt nem állítottam vissza eredeti helyzetébe a csapot! Nyugtadni próbálom inkább. Ne aggódjon, mondom, már szinte megérkeztünk, két perc múlva ott vagyunk. Lemondóan legyint, köp egy nagyot az orrom elé, s eltűnik a parancsnoki részlegben. Elszántan még egyszer a sűrített levegő csapjához nyúlok, de a nyomásmérő csak 75 atmoszférát mutat. Ez kevés. De talán töltődött valamelyest az akkumulátor-telep! A maradék levegőt a dugattyúkra engedem és starterezek. A gép kínkeservesen begyúlt, hogy lassan, kettes fokozatban én is célba érhessek.

A mező, ahová megérkeztünk, egy jókora, homokbuckás, borókabokrokkal benőtt erdei tisztás. Lehet vagy négyszázötven hektáryi. Ennyit vágta ki a tájban otthonosan zöldellő feketefenyő–erdőből, hogy itt gyakorlótér legyen. Kelet felől már szakadozik az ég, mégiscsak érezni, hogy február közepén járunk, de a nap még nem mutatja magát. Fedezékben lehet valahol mélyen a buckák és az erdők mögött. A műszerfalán az óra foszforeszkáló mutatói háromnegyed hatot jeleznek. Most kellene ébredoznunk.

Ütegparancsnokunk, Szigelynyikov őrnagy jött elém. Kezében a rúdelemes villanylámpa már kikapcsolva, mégis azzal int, mutatja a domboldalba mélyedő fedezéket, ahová le kell eresztenem a gépet. Beállok a megfelelő irányba, gurulok a gödör felé. Az őrnagy előtt elhaladva lehajtom a fejemet. Rám néz, a szeme szikrázik. Oka van annak, ha a tisztikar legintelligensebb tagja ráncolja a homlokát!

A másfél méter mélységű fedezékek egymástól 60–70 méter távolságra ék alakban helyezkednek el, ezekbe álltak be az üteg kilövő egységei. Az ék élével ellentétes irányban a rakétavezérlő radarállomás rombuszá zárja a háromszögű alakzatot, akárcsak a másik két ütegnél. A fedezékbe sikerült beállnom, s bár tudtam, hogy a motort még működtetnem kell, az nem vette figyelembe többé az akaratomat. Mint az utolsókat rúgó barom, kimerevítette mozgó alkatrészeit, abbahagyta a csörömpölést. A sisak fülhallgatójában Krecsetov hangját hallok. Egész higgadtan utasít, hogy gyújtsam be még egyszer a hajtóművet és kapcsoljam be a földrajzi koordinátákat rögzítő műszert, amelynek az indítógombja az én fülkémben van. Egy mélyről jövő sóhajjal, szinte a lelkemet is beleadva, a starterrel egyszerre a dugattyúkra engedtem a maradék levegőt. Sikerült. A koordinációs műszer elindítása csak egy gombnyomásba került. A műszerfal mögött cérnavékony sípoló hangot adva forgásba jött, majd hihetetlen sebességre gyorsult a rejtett szerkezet központi egysége. Az általa továbbított adatokat a parancsnoki fülkében értékelte a hadnagy, majd utasított, hogy a gép orrát öt centiméterrel mozdítsam jobbra. A félig behúzott botkormányok közül a jobbszélsőt alig észlelhetően magamra húztam.

– Kevés! – mondta a tiszt. – Még egy nagyon picit! – Sok! Sok! – szólított ingerlően. – Visszább!

De erre a korrekcióra már nem tellett. A gép leállt, s mint utóbb kiderült, örökre.

A hadgyakorlat nélkülünk kezdődött el, s míg a szomszédos ütegek rakétái a radarantennával teljesen azonos szögben és irányban forogva tapadtak a megadott célra, az én parancsnokom kiszállt fülkéből, sapkáját a földhöz verte, s kezét csípőre rakva köpködött maga elé.

Másfél óra elteltével a készültséget megszüntették, a zaj elült. A járművek páncélatának fogságából a légénység kiszabadult a fényre, többen rágyújtottak. Az én gépem körül nyolc–tíz ember tolongott, s a tűzérosztály-parancsnok műszaki helyettese, Mizinov őrnagy is ide tartott. Az orra alatt, mintha csak magának száná, de azért a közelállók számára is érthetően ezt dörmögte:

– Bizonyára kiitták belőle a fagyálló folyadékot!

De ezt talán maga sem gondolta komolyan. Valóban beszélték olykor, hogy magas alkoholtartalma miatt a gázalarc szénszűrőjén áteresztett antifriz iható, de arról, hogy a bajtársak közül megkóstolta volna valaki, nem tudtam. Hiszen a géppark területén állandóan figyelmeztettek a feliratok: *Jegyezd meg, gépész – az antifriz méreg!*

– Hát akkor mesélj – szólalt meg az őrnagy.

– Őrnagy elvtárs, a gép téli körülmények közti üzemeltetésének szabályai szerint kigördülés előtt beindítottam a melegítést, de a hirtelen jött indulási parancs teljesítése közben elfelejtettem visszaállítani eredeti helyzetébe a csapot... Gyakorlatlan vagyok – mondtam végül.

– Azt látom – válaszolta, s intett, hogy nyissam fel a motorháztetőt. Akkumulátorokat hozatott, s egy tapasztaltabb vezetőtársam, aki civilben traktorista, bekötötte azokat a tönkrementek helyére, majd maga ült a vezető-fülkébe és starterezni próbált. Semmi.

– Ez besült – szólt a fiú, amikor kiszállt a fülkéből. Rémült tekintetemben a kérdést is észrevette, s számomra is érthetően közölte, hogy megfelelő hűtés híján a dugattyúk túlhevültek, kitágultak és úgy beszorultak a hengerekbe, hogy most már ott is maradnak. Erre valaki szerelővasat hozott.

– Talán csak a fogaskerekeket kellene megmozgatni!

Megpróbálták, ennek sem volt látszata. Az őrnagy arca nagyon komor, goncterhelt lett. Rám nézett:

– Tudod, mit tettél? Van fogalmad arról, hogy mennyibe kerül egy hajtómű? Nagyon sokáig kell majd dolgoznod, hogy törleszthesd az árát! – dőlt belőle a szemrehányás.

Úgy remegtem, mintha késeket dobált volna felém.

– Még ma írásos magyarázatot várok! – fejezte be röviden, s otthagytott. A kíváncsiskodók hasonlóképpen. Magamra maradtam...

INGÁZÓ ÁLOM

*Pihegve pihenni tér;
alszik fészken a fény –
Fáradtan lehull a kalapács,
nyújtózik az árok,
csügged a csönd a szarufán,
serényen kötnek a falban
a molekulák.
Valahol bőrdudán
szirmot bont a jókedv,
bennem a szerelem
– szárnyal a vágy
ágyad után.*

*Autó ringat az aszfalt ölén,
karcsú emlékek suhannak
mögém.
Kéken fodrozó képzelet
hídján
ázott–tollú madarak
tollázkodnak körülöttem –
Mintha vizen járnék...
Vagy lélek–könnyű–testű
lengé lepke lettem?*

*Istenem!
E zsibbadást testemre
kalodának miért tetted?
A siket hideg
tiltó tábláját
miért villogtatod felém?!*

*Szárnyam nehéz.
Nem pillangó,*

*denevér lettem,
bőrszárnyyal
vakon csapkodom
az éj sárkánya felé.*

*...Lélek lettem?
Bűvöl talán
álom-csalfa lány?*

“Itthon vagy!”

*Ajkadról ajkamra röppen
piros tollú csalogány –
Az álom lila hintója
nélkülem csilingel tovább.*

“IFJÚ SZÍVEKBEN...”?!

A Kárpátaljai Magyar Diákok és Fiatal Kutatók Szövetségétől kapott meghívó az általuk szervezett irodalmi vándortábor zárórendezvényére szól, s irodalmunk helyzetértékelésének, ezen belül az Együtt bemutatásának feladatát róttá ránk.

A Viski Kölcsey Ferenc Középiskolában találkoztunk, ahol a húsz-egynéhány ifjú figyelmesen, lankadatlanul tűnő érdeklődéssel hallgatta meg a tájékoztatót az Együtt (újra) alapításáról, küldetéséről, törekvéseiről, valamint Dupka György szerkesztőbizottsági elnökünk, az Intermix Kiadó vezetője előadását irodalomról, könyvkiadásról, a kisebbségi értelmiségi lét problémáiról, stb. Az úgynevezett “hivatalos rész” után – ahogy az ilyen találkozókön lennie kívánatos – a rendezvény jó hangulatú, nyílt beszélgetéssé lényegült át.

*Már ott, a helyszínen felötlött bennem és azóta is gyakran, örömmel gondolkodom arra, hogy ezek a fiatalok a szó legigazabb értelmében a **mieink**, s a jövő nemzedék képviselőiként tanúsították: igenis, érdekli őket sorsunk és irodalmunk a szülőföldön. Talpraesett kérdéseikkel, ötleteikkel – például: tisztázni kellene az általuk is érzékelt–megsejtett, nálunk megnyilvánuló személyi és elvi ellentéteket, s hogy az ilyen kísérletekhez készek fórumot szervezni – akarva-akaratlanul rácsáfoltak a némely körökben hangoztatott állításra, mely szerint kishazánkban nincsen igény és esély irodalmi–kulturális közéletre.*

*A lehetőségként szóba kerülő vitafórumra szóló meghívás elfogadásának kinyilvánításával egyidőben jeleztük vendéglátóinknak: íróink és költőink túlnyomó többsége elvi egyetértéssel az Együtt köré tömörült – mindössze 1(!) fő jelentette be elhatárolódását –, tehát ebből a szempontból nézve a folyóirat létét és a frissen kialakulni látszó irodalmi közéletet veszélyeztető megosztottságról **már** nem beszélhetünk.*

Köszönjük a fiataloknak a lehetőséget, hogy előttük és nekik hitről, elkötelezettségről, törekvéseinkről, a nemes szolgálatvállalás szükségességéről szólhattunk. Nincsenek túlzott illúzióink; tudni véljük, hogy még “minden lehet” – de ezek során talán azt is megérjük, hogy Ady megszenvedve bevallott csakazértis–reménye a mi esetünkben valóra válik: “Ifjú szívekben élek s mindig tovább...”.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

GLADIÁTOROK, KUKÁKNÁL

Egyikük kezében méteres, festékes deszka, megtűzdelve rozsdás szögekkel, veszélyes fegyver, a másikonál sem alábbvaló eszköz, rugós vaságyból keretdarab, vérben forgó szemmel keringenek egymás körül, rikoltoznak, egymásra köpdösik a káromkodások egész tárházát, fojtó a levegő, dül a küzdelem,

öltözékük se kutya, egyikükön vásott, trágyafoltos bőrzakó, százhásítékú, bizonytalan állagú tornaalsó, szandálszerűség, zokni mellőzve, a másikon hosszú ballonkabát, gombok nélkül, alatta a szappant ezer éve nem látott felsőtest meztelen, a kopott főtiszti nadrágon foszlányokban még láthatók a vörös paszományok nyomai, a gumi kiscsizma meglehetősen elrettentő külsőt kölcsönöz az egésznek,

a szögek újabb lyukakat marnak a köpenybe, a vasrúd is térdet ropogtat, éleződik a harc életre-halálra, sorstársak feszülnek egymásnak, a tét sem kicsi, egyszerre vagy tizenöt üres sörösüveg, valaki lerakta a kuka mellé, óriási zsákmány ebben az értékes szemétből mindinkább elszegényedő világban, meg kell hát vívni érte, mert egész napi betevőre, sorsúzó itókára is elég lehet,

közönség is akad a tömbházak körébe fojtott arénában, dél van, vasárnapi delelő, a tanévnyitóról szabadult nebulók teszik ki a báméskodók zömét, sokan az első leckét kapják most népszájból, urbánus folklórból, miközben egy-két sportszerető felnőtt már-már fogadást se restell kötni,

a nagy rösben a két gladiátor csak egymás csépelésével törődik, pedig jól tenné, ha néha oldalra is vetne egy pillantást, mert lopakodik, settenkedik egyre közelebb a nevető harmadik, kezében hatalmas csikos szatyor, és ó, jaj, már pakolja is bele óvatosan az üvegeket, mint a hímes tojásokat, nehogy mukkanjanak, csörrenjenek árulkodóan,

beleizzad, de sikerül, lohol is már nesztelen ugrásokkal, eltűnik a szemétlerakók mögött, a porban, koszban szenvedő bokrok szürkéjében,

s a nézők figyelmeztette felocsúdó küzdők szöges deszkával és ágyvassal üthetik a nyomát.

A PAD

Öregjózsi értetlenül bámulja a négy falat. Az ismeretlen, rémisztően modern bútorokat. Idegenek. Lelkétől, világától.

Hetedik emelet. Bejárati ajtó lakat alatt. Erkélyajtó zárva. Óvintézkedés. Egyszer már elcsavargott. Órájába került, míg sikerült belülről felülkerekednie a

kacifántos záron. Újabb órájába, amíg learaszolt-botorkált a hétemeletnyi garádícson. A gyerekek hosszas keresgélés után találtak rá. A parknak nevezett gazrengetegben ült egy csonkára erőszakolt padon. Kóbor, de hálás korcs hátaközepét vakargatta.

Azóta fő a biztonság. Egyedül ne császkáljon. Saját érdekében. A balkontra se mehet ki. Nem tudja használni.

Állítja, több mint száz éves. Ez nem igaz. Két hónapja múlt cirka kilencvenöt. Két hónapja, amikor eladták kis falusi házát, és fiával, menyével otthagyták az alig négyszázlelkes fatornyost.

Öregjőzsi értetlenül mustálja a négy falat. Tévét nem néz, rádiót sem hallgat. Egész nap elszöszmötöl fényesre fogott botjával. Éteken nem válogat. Eszi, amit elébe tesznek, issza, amit csuprába töltenek.

Napközben többször elszunnyad. Kedves álmod lát. Nem a régi házat, a kerekeskutat, a kert idős, de még bőtermő fáit. Nem. Csak a porta előtti kispadot. Nem is kispad az, hanem fejedelmi trónus. Faragott könyöklőkkel, díszes-ékes tulipános háttámlával. Jó fából, remekbe mesterelve. Pihent ezen, bizony, még a nagyapja is. Verte eső, csípte jég, marta hó, de tavaszra megszépült, megfiatalodott a pad. Szilárdan állott a helyén. Türelmetlenül várta, hogy jöjjenek már, jöjjenek a háziak, falubeliek, vendégek, hogy bizonyítsa, mennyire kényelmes, otthonos, meghitt, fáradtságot messze űző, ábrándokat előcsalogató, vágyakat ébresztő ülés esik rajta. Figyelmezőn roppant, ha a gyerkőcök lábbal lendültek rá, de egyáltalán nem haragudott. Gyakran eltársalgott a fölötté susogó bodzafával. Százéves titkokat őrzött, száz évig tudott volna mesélni róluk. De hallgatott. Sok koptatójával ellentétben nem volt szokása a kibeszélés.

Haj, az a pad! Még fiatalon hányszor telepedtek meg rajta feleségével, mikor már javában száradtak az estebéd edényei, elcsendesült a jószág, elpilledt a bodzaág, bogyói rejtekébe ölelve a félénk cinegét. Ültek az asszonnyal, fejük fölött az égbolt szikrázó lámpásai, ölükben elsősülött fiúk. És mérhetetlen béke volt, áldott nyugalom.

Ez az álma a padról. Mindennap, minden éjszaka. Emlegeti a gyerekeknek is nemegyszer, halk szóval, belenyugvással. Nézéséről ilyenkor elhúzódik a fátyol, szembogarában felsejlik a régi legényes ragyogás.

Aznap reggel, mikor még gyömöszkölte a soha meg nem szokható új ágyat, az apróra metélt reggelit nem a menyé, hanem a fia hozta be. Felültette – pedig fel tudott ő kászálódni egyedül is –, elrendezte az öreg gyér tincseit, lesimította a pizsama ráncait.

“Itt a reggelije, jó étvágyat!” De hát előbb a mosakodáson, az illő tisztálkodáson van a sor. “Majd utána, most inkább falatozzon”.

Beletörődve tápászkodott fel. “Nem oda” – javította mozdulatait a fia és a már lassan elfogadott fotel helyett másfelé terelgette. “Ide, ide üljön, édesapám.”

Hirtelen azt hitte, rosszul lát, megháborodott, ördögök incselkednek vele. Mert a fal tövében, nemes kopottságában, teljes mivoltában ott terpeszkedett, hívogató ölét szélesre tárva a Pad.

“Arra volt menésem, dolgom. Apám annyit beszélt róla, hát elkértem az új tulajdonostól. Adta szívesen. Úgyis más kerítést akar rakatni. A pad meg csak útban lett volna. Éjfél is elmúlt már, mire hazaértem. Nem volt szívem felébreszteni magát”. És mosolygott, mert dehogy akarta ő felkelteni az öreget, legyen csak reggel a meglepetés.

De mosolygott az öreg is. Belülről valami csodálatos melegség töltötte el. Végigtapogatta, végigcírógatta a drága barátot, végigsimogatta minden eresztékét, minden porcikáját, minden vésett tulipánját.

“Most már mennünk kell, édesapám. Maga csak egyen, pihenjen és vigyázzon a lakásra.”

Késő délután érnek haza. Mély csönd. Biztosan megint bóbiskol. Óvatosan nyitnak be a kisházába. A reggeli felvágott érintetlen. A kék tálca karimáján bukdácsol a majdnem utolsó naptüske.

Öregjóska mozdulatlanul ül a padon. Egyenes derékkal, csak a feje billen leheletnyit oldalra. Bal kézfejjével a pad karfájára támaszkodik, jobbjaival mintha ölelné hajdani kedvesét, asszonyát.

Feje fölött az égbolt szikrázó lámpásai, alantabb megértően bodzaág bólogat, mélylila termésében szemérmesen nézelődő cinegével.

És mérhetetlen béke, és áldott, örök nyugalom...

S. BENEDEK ANDRÁS

BALASSA KILOVAGOL

Jékely Zoltán emlékére

*Tavasza van gyönyörű és a vizek
hírt hoznak az utódok üzenetét
a sáriszap könnyű szellő jó
táltos lovunk horkan fölveti szép fejét*

*Hiába temettek kőbe koporsóba
sajgó térdem feledve angyalok
szava csábít földinnyi szerelemre
a nők hiúszseme ha felragyog*

*Jöhet Merán Sztambul burkus és kozák
lovára kap kit az én ágyékom nemzett
és hétrét acélból kovácsolt kardunk
bíborba vág hadunknak újra rendet*

*Eljön a nap hogy égre törnek a holtak
kit kerék tört s kit karóba húztak
s kit bitóra küldött tegnapvolt apánk
Rovást vetnek számba veszik a múltat*

*És ha zöld tüzet vet töviskeresztünk
megfizet mind ki **megrabolt gazul**
mienk Hazánk a Föld Szíve újra ha
sújtó kezét leveszi rólunk az Úr*

AZÓTA ŐSZ VAN...

(Spinea crucis)

*Azóta ősz van kortalan ködből kimetszett démonok
Törött kopják kicsorbult kardok vérzik fel a hajnalt
A pirkadat együtt hal el az esti homállyal*

*Mert kitárult a hetedik ajtó az éden kapuja kitárva
Nincs harmat nincs lomb csak a hulló vedlett bőre
A pusztába karcol jelet az égett számártövis*

*Nem hív és nem sirat már a hamuvá hamvadó vadon
A vak Holdat az égbolton sötétlő csillagok nincs
Szép sólymom se démonaimtól elragadjon*

*Kénszagú fáklyák füstfakó fényében jönnek
Vérbűzös vámpírok a város felől és sakállal
Bagzott farkasok hörögnek át a horhoson*

*De éjjélre eljön a Kedd Asszonya értem
S míg kisarjadt töviskeresztjét nyújtja fekete
Ikonként ráég árnyam a gránit sziklafalra*

AZ ÖREG KURUC LEJÖN A HEGYEKBŐL

Vári Fábián Lászlónak

*Idegen szótól hangos a Hátság,
Más az úr a hegyeken már.
Dőlnek a fák, roppan hitünk is.
Zsivány a nevünk csak, kapcabetyár.*

*Gyors patakok, folyók nyomában
Visz utam hát újra a Tiszára.
Nem kell már kegy, Béctől kegyelem,
Tágas a börtön, lakóit hazavárja.*

*Dölgút már a tegnap tiszta Forrás.
Bécsi hajtók kopóit állja
A halálraszánt táltosordas,
Kóbor, kivert kutyák királya.*

*A portát **hitre** visszaadják.
A romokon rakok hát fészket.
Kerül asszony is, kölyköt vet tavaszra.
Őrizni a pucér nemességet.*

*De a gyalogfűz vesszeje villan,
A gyermek kezében már kardacél!
Kuruc lesz hát. S az ő testére is
Vérfoltos avart hord majd a szél.*

SZERELEM

Délután volt, a kellemesen áradó melegség már-már a nyári alkonyt idézte. A levegő telítődött a közeli mezőn pompázó virágok és a partmenti füzes illatával.

Itt, messze a nyüzsgő világ mesterséges zajaitól csupán a széles folyó sodrásának halk morajlása, eltévedt méhek zümmögése és a felszín fölé ugró halak csobbanása törte meg, érzékeltette a csendet.

Ez a csend, a nyugodt környezet méltó volt félénk mohósággal beteljesülni vágyó szerelmükhöz.

Fűzfák alatt ültek. A belső láng egyre forróbban nyaldosta egész lényüket, felizzította az arcukat, de moccanatlanul, türelmesen néztek egymás szemébe.

Az égbolt világoskékén feszült, mintha a tavaszi esők kimosták volna belőle a szürke tónusokat. Néha apró, fehér felhők szaladtak el a Nap előtt, sietősen, árnyékuk alig érintette a fűzfák lombozatát.

A folyó visszatükrözte az égbolt tiszta színét. Ugyanez a kékség elevenedett meg a lány szemében. A fiúnak úgy tűnt, ezek a szemek énekelnek, a füzes madaraihoz hasonlóan szerelmes dalt, amellyel elkápráztatják leendő párjukat. A fiú hallani vélte a dallamot, az ő szeme is dalra fakadt.

Ajkukon nem születtek szavak. Hagyták, hogy a két szempár fejezzen ki mindent, ami kavargó bensőjükből feltörni vágyik. A lányt kezdetben kissé zavarta a fiú mélybarna nyugalmat árasztó tekintete, ám amint viszonhallotta a fiú szemének énekét, izgatottsága elillant.

A fiú váratlanul talpra állt, bemerészkedett a vízbe. A lány aggódva, lélekben felsikoltva nézte. A lengedező szél is megállt egy pillanatra, mintha kíváncsi lenne, mi történik. A fűzfák megdermedtek: ők tudták, mennyire veszélyes a folyó sodrása, amellyel ők maguk is csak erős gyökérzetüknek köszönhetően dacolhattak.

A fiú éppen csak megmártózott a partközeli, viszonylag szelídebb áramlásban. A lány megkönnyebbülve látta visszalépdelni a partra, s amikor tekintetük ismét egymásba fonódott, a szomorúfüzek is megvidámodva engedték át lombjukat a szél játékának; mintha a lány hosszú, szőke haját akarták volna utánozni, amit magasra lebbentett és szétborzolt a szellő, pajkosan játszadozva a zilált fürtökkel. A lány nem törődött vele, a fiúra figyelt.

A fiú riadtan érezte, mennyire elhatalmasodik benne a vágy: megérinteni a lány haját, arcát, cirógatni piros ajkát, majd ölelkezve elheverni és szótlánul bámolni – a magasban nyargalászó piciny, áttetsző felhőket.

Szándékká makacsuló vágyát megsejtette a szél; egy pillanatra széthajtotta az ágakat, utat engedve a lány haját bearanyozó fénysugaraknak.

Míntha erre a jelre tenné, a fiú keze megmozdult; lassan, remegősen – mintha mégse tudná, mit akar, akarja-e valójában – kinyújtotta a lány felé.

A túlsó part azonban elérhetetlenül messze volt.

ARATÁS

A tábla szélén álló nyárfa hosszúra nyúlt árnyékában hevert.

Lepihenni készült a Nap is, fáradtan aláereszkedve kereste nyughelyét a horizontvonal mögött. A mezőn hűvös szél ödöngött, időnként megborzonegtatta a napi hőségben eltikkadt gyér lombokat.

Még égett a tűz, amelynek lángjánál szalonnazsír csepegtetett két vékony cipőszeletre. Friss-forrón megette, vizet ivott rá.

– Hitvány vacsora, de hát... Nekik, csak nekik legyen jobb – mormolta, felidézve a gyerekei arcát.

Evés végeztével a fáradság azonnal ledöntötte.

Napok óta húzta a kaszát, kötötte és hordta a kévéket. Egyedül, zokszó és kapkodás nélkül. Mozdulataiból magabiztosság, szívós céltudatosság, roppant erő sugárzott. Bárki azt hihette volna, nem először arat; pedig utoljára öt évesen, édesapjával töltött egy teljes napot a mezőn. Azóta sem fáradt el ennyire.

Napközben nem volt kihez szólnia, mégse érzékelt csendet maga körül. A szöcskék szökdécselve neszezték, a kaszaél suhogva surrant, a rendre vágott kalászosok zizegtek, félóránként felszívott a fenőkö, a forróság csitultával pedig megszólaltak a közeli tavacska békái. Kaszafenés közben rajta felejtette tekintetét a népes madárcsalád fészken, amelyben a szülők fáradhatatlanul etették a fiókáikat, azok pedig újra és újra tátott szájjal kérték, követelték az ízes bogárfalatokat.

– Pedig biztosan ők is fáradtak... – gondolta mindahányszor, s meglevenedni látta alig két hete eltemetett feleségét. Torka elszorult, keze görcsösen, indulatosan markolta a kaszanyelet. Egy-két suhintás után ismét a fél- és hároméves gyerekekre gondolt: szeretett volna velük, köztük lenni, játszani, lóra ültetni, este pedig megóvni őket a rossz álmoktól.

– Nem lehet!... Hétvégére esőt mondanak az öregek, addig le kell vágnom az egész táblát.

Besötétedett, csak a Hold gyarló korongja uralkodott ridegen, szinte fénytelenül a csillagok fölött, és a pislákoló tűz apró lángjai járták táncukat a hallgatag fa levelein.

Egész testében elnehezülve, bénán feküdt, csak a szemhéja rebbent egyre sűrűbben, becsukódni vágyva. Ellenállt a csábító álmoknak.

– Pár dolgot végig kell gondolnom... Legalább a legfontosabbat: holnap kévébe-keresztbe kell raknom az utolsó ölelésnyi életet...

Egyik énje szüntelenül, óva intette: ne vállalja az erejét meghaladó feladatot. Másik, bizakodó énje azonban szenvedélyesen bizonygatta, elhitette: kora hajnaltól napestig megbír vele.

– Így lesz. Most már elalhatok...

Imát mormolt, egyet a gyerekekért, egyet önmagáért. Cserepes ajkán súlyosan, holtfáradtan botorkáltak ki a szavak, suttogásszerűen, nehogy meghallja bárki a könnyörgését.

Amint becsukódott a szeme, lélegzése megritkult és lelassult. Hanyatt feküdt, a halvány holdfény hideg vasalója kisimította arcán a ráncokat, és ökléből lassan, fokozatosan kiengedett a napi robot görcse.

Kidöntött szálfaként hevert. A szél megsuhogtatta a tábla vágatlan kalászsrengetegét és a fölötte magasodó fa koronáját. Aztán a mező újra elcsöndesedni látszott, a tűz lángnyelvecskéit ritkábban lobbantotta fel egy-egy fuvallat.

Már semmit sem érzékelt a testét közönyösen körülvevő világból.

Másnap nem vette kezébe a kaszát. Mozdulatlanul feküdt a fa alatt. Az esőzések után találtak rá.

FECSCKEHAJTÓ KISASSZONY NYOMÁBAN, BEREKFÜRDŐN

*Még alig sárgul a lomb,
még alig öreg az este,
de el van már láncairól
a hideg eső eresztve.*

*Lohol a sátán kutyája,
űzi az éjeken át
fecskehajtó Kisasszony
virító lába nyomát!*

*Fecskehajtó Kisasszony,
réges-régóta szeretlek.
Uszályod tartottam egykor –
én voltam az a gyermek.*

*Arcod azóta se láttam,
s az örökkel várom a reggelt,
hogy lobbanjon kékbe az ég,
ha szemed bolygója felkelt.*

*De válik az ág a levéltől,
vénül, botlik az este,
mert el van már láncairól
az öreg idő eresztve.*

*Vízfüggönyt sző a szememre,
az Úristent is kerüli –
égre szánt szent madarát
a föld porába veri.*

Árva a szép sarjú fecske,
gunnyaszt a **berki madárka**,
csak bámul az ablak iránt,
s lefelé húzza az árnya.

Felvennem tenyerembe,
kis szíve meg ne szakadna,
hű tehenünk, a Tündér,
hogy véres tejet ne adna!

De akit porral jelöltek,
hogy jön az égi madárhoz?
Meg kell hogy hajtsa a térdét,
mint aki készül imához.

Mondják, nem halál ez még –
ha Szent Mihály arca derül,
szárnya megkönnyebbvén
az övéi után repül.

Nekünk meg Körmendi rendel
gyógyító vizű medencét,
s ha torkunk szárad a gőzben,
borért szalasztjuk Vincét.

ÜZENET

*Mosollyal vár; otthonom újra
a Berek, hozzám simul.
Mocorgok megnyíló ölében
hajnalig álmatlanul.*

*Gügyögnöm kéne gyermek-mód, mert
ringat s becéz, így anyám,
szerelmem, oltalmas Mindenem?
Verssort moccantó talány.*

*Ímhol az Éden! Ujjongva fut
golyhó toll a papíron,
holott jelek sokasága int:
ez már az utószezon.*

*Odakint hűvös eső neszez,
hársak közt az ősz oson,
idebent borzong egy gondolat
mégis-elmúlásomon.*

*Kilépek a bereki őszbe,
megtorpant a Pillanat:
halálba fázva hulló fecskék
a kövön, lábam alatt.*

*Felszökne két öklöm az égre
bosszúra készen talán,
de lefogja felcsapó dühöm
egy ifjan is bölcs platán.*

*Jöjj, virradat, segíts elúzni
a rettegés árnyait.
Lenni még! Csóvás-lobogósan
émgagosra szállva itt.*

*Voltomnak mélyére zuhanok,
azt a Szépet keresem.
Otromba hiányok sötétje
sebzi könnyesre szemem.*

*Mennyi tavaszom ígérétét
havasták be zord idők!
Lett volna okom jajos szóval
csapni lármát, hajcihőt.*

*És türtem némán, megáldva mind
a fagyfényű késeket.
Élünk nyomán balga egyvalóm
két egészre szétesett.*

*Négyszögge záruló magányban
mi történhet még velem?
Rángat nyöszörgő idegszálat
vaskézzel a félelem.*

*...Ímhol az Éden silány mása.
Csók, fény, garas csak ámit.
Árvulok vacogva magammá
a végső számadásig.*

Berekfürdő, 2001. szeptember

BÚZÁVAL ÉRŐ FÁJDALOM

A lenyugodni készülő nap utolsó sugarai tétován motoznak a gyümölcsfák dús koronái közt, rózsaszínűre festik az udvar betonját, cirógatják arcomat. Egy érett barack halk, bocsánatkérő neszezéssel pottyan lábam elé a lekaszált fűre, mosolygósan felkínálkozva kéri, emeljem fel. Markomban érzem simogató bárszonyát, gyönyörködöm az ecsetért kiáltó csendéletben, amit a halványsárga körtével együtt alkotnak. Illatozik a csábítás: harapjak húrukba...

De én útra keltem visszafelé az időben, már nem vagyok itt. Vagyishát itt vagyok, de tíz évvel korábban... Felnyúló eget díszítő bíborszegélyes felhőzsabókra és érzem, határozottan érzem, az éjszaka közeledtére megrebbenő kerti lombok közt már nem vagyok egyedül: az egyik felhőfodor mögül valaki figyel...

Igen, te vagy az. A közelemben... És július van, csodálatosan meleg, zivatarokkal tűzdelt ragyogó nyár, pontosan olyan, amilyen *az* a nyár volt.

... Barackérlelő július, szombati nap. A piaci csarnokba indultam túróért. Barackos-túros lepényt kértél – szeretted. “És egy kávét is bekapunk a lányokkal” – mondtam, bár teljesen feleslegesen. “Ő, hogyne: a kötelező szombati kávébuli, azt nem lehet kihagyni” – bólogtál komolyan, de szemedben derűs-csúfondáros szikrák villantak fel. Sértődötten kerestem szavakat az évődően csípős válaszhoz, ám nem hagytál rá időt, kedveskedve folytattad: “Menj csak, siess, ne várjanak hiába a barátnőid. Ha nem zavarom a társaságot, majd utánatok megyek, csak előbb pár percre beugrom a klinikára.”

... A tejcarnokból kilépve azonnal megláttalak. Már dél körül járt az idő, kevesen lézengtek a piacon, szinte üres volt a tér. Sötét alapon apró, fehér mintás rövid ujjú inged fiatalosan feszült izmos válladon, kellemes kontrasztot alkotva a világos nyári nadrággal és szandállal, kiemelve magas, sportos alakodat. “Mintha nem is ötvenen túl számolnád éveidet” – villant bennem az ámulat. Amint észrevettél, markáns arcodon mosoly suhant át, s üdvözlőn felém emelt karod sötét pihéin megcsillant a fény. Ujjaid közt ott füstölgött az elmaradhatatlan cigaretta. “Hamarabb végeztem” – mondtad magyarázkodva. Nem igazán figyeltem a szavaidra, csak néztelek döbbenet, mintha először látnálak. Sármos, jóképű férfi állott előttem, a szívem hevesen felzakatolt, szétömlött bennem a boldogsággal telített büszkeség: “Ez a férfi hozzám tartozik, az én párom! S ha nem lenné kis híján harminc éve a férjem, mindenképpen megszerezném magamnak ezt a vagány pasit!”

... Vajon észrevetted, mi játszódtott le bennem? Karnyújtásnyira álltunk egymástól, s a hihetetlenül törekeny, tovatűnő pillanatban arra gondoltam: egyszer majd nagyon jó lesz emlékezni erre az áldott idő-törödékre... Talán ezért nem szóltam semmit.

... Miért, miért nem mondtam ki, amit éreztem, amit gondoltam! Tudnod kellett volna!

... Siettem kávézni. Vártak a "lányok", s nem haragudtak, hogy elkísértél, dehogyan. Kedveltek téged.

... Hallgattad a fecsegésünket, de teljes mivoltodban mintha nem lettél volna ott. Hallgatagon, kívülállóként nagyon is távolinak tűntél, szemedben furcsán borongó szomorúsággal, amit nem tudtam mire vélni. Vagy ezt már csak utólag látom így?

... Nem. Klári is észrevette rajtad a szokatlant, még rá is kérdezett: talán fájdalmaid vannak vagy más gondok nyomasztanak?

... Csendesen, titokzatosan elmosolyodtál, s a kérdést megkerülve halkán ezt mondtad: "Nagyapa lettem..." És ekkor váratlanul felneveltél. Összenéztünk, mint aki jelet lát vagy keres a másikon. "Én meg nagymama" – motyogtam, elámulva az új szereptől, amit az élet osztott ki ránk. "Gyönyörű kislány! – találtam magamra a fiús mamák tudatalattijában mocorgó, leánygyermek iránti vágyakozás beteljesedett örömeivel. – Éppen olyan a tekintete, mint a nagyapjé" – intettem feléd, s láttam szép metszésű ajkad szögletében a büszke mosolyt. "Annyira kicsike – néztél a lányokra –, nem is tudom, hogy kell fogni, a karomban tartani..." Ebben a pillanatban egyszerre tört ki belőlünk a jókedv, ellenállhatatlanul és felszabadultan kacagtunk, mert mindketten magunk előtt láttuk a jelenetet, amint félős-ügyetlenül öledbe emeled az alig háromhetes pici lányt.

... És a gyermek szabályosan megrajzolt számöldökét összevonva, szigorú tekintettel, döbbenetesen értelmes, felnőttés kíváncsisággal nézett rád, mint aki előre megsejti az *elkövetkezendőket*, ezért rögzíteni akarja emlékezetének objektívjében minden arcvonásodat, rezdülésedet azokra az eljövendő évekre, amikor *fizikai valóságodban* te már nem leszel itt, s amelyek elindultak, közelednek az idő országútján...

"Nahát... Nézd, milyen ráncosak a kis combjai" – bámultad a rózsaszínűen kalimpáló lábcskákat szinte csodálattal, s én sértődötten javítottalak ki: "Fodrosak, te, nem ráncosak...! Ő az én Picurom!" Korholásomat hallgatva ismét elmosolyodnál: "Nicsak, a nagy-tigris... De a neve találó: Picur... Az Adrienn túlságosan, felnőttesen komoly."

... Soha többé nem láttad a kislányt. Ő sem volt elég visszatartó erő számodra. *Még ő sem*. Te akkor már tudtad, hogy elmegy. Senki, semmi nem tudott eltéríteni az általad számodra kijelölt végzet karmától.

... Hogy illatozott akkor is az érett barack, a viaszosan sápadtsárga búzával erő körte... Mint az arcod *az* után.

... Állok a kertre hulló sötétségben, arcomon könnyű érintéssel alágördül egy könnyecsepp, leszalad az államra, onnan a kezemre hull és igazgyöngyként remegve megül a barack bársonyán. Tücsökciripelős csendben emelem tekintetem az égbolt végtelen mezején halványan pisllákoló csillagokra, azt a biborszerű felhőt keresem, amely mögül – tudom! – most is figyelsz. Kiáltani kellene, de csak suttogásra van erőm: *mondd, miért...?*

A mélyülő éjszaka hallgat, beborítja a kertet, a lelket sötét takaróval.

HA A TENGHER...

*Egy napon minden óceán
Kiszárad majd és minden tenger.
És elapad minden folyó.
A tűzgolyó rohamra készül.
Minden szó, minden hang elévül.
De én akkor is várok rád.
A sziklaormon. Síró szemmel.
S ha utolsót sóhajt a tenger,
Akkor szeress csak igazán.*

AZ UTOLSÓ UTÁNI PILLANATBAN

*mint mindig, mint bármikor,
most is az utolsó utáni pillanatban*

*aranyzöld mellű lányok, festményen,
sikoltoznak, mennének víznek, tűznek,
vászonra nem méltók, így az értők,
ők maguk másként, vájtszemű ítések tévednek,
hiszen aranyzöld mellük kíváncsok,
számosak által simított,
számtalanok által megpecsételt*

*mint mindig, mint bármikor,
most is az utolsó utáni pillanatban
kicövekelt, lepöckölt hatalom,
kő sem marad*

*az első kődarab mindgyarlónak
ott lapul a kezében, de valahányan
tudjuk ezt, mégis bizonygatjuk,
az én tenyeremben a második sincs*

*mint mindig, mint bármikor,
most is az utolsó utáni pillanatban*

*de lihegem aranyzöld
mindentelenségben
ha torkomnak ugrik a sors-hiéna,
segíts, Mária-Magdaléna*

MÁR NEM AZ A JÁTÉK

*Ez most már nem az a játék.
Te engemet, én tégedet.
S körbe ízleljük leprás innysel
A kiméricskéltné életet.*

*Ez most már nem az a játék.
Mért, mit szabad és mit lehet.
Látom: nézed mímeled közönnyel,
Életpataknak prése lett.*

*Ez most már nem az a játék.
Karmolnálak, nem érlek el.
Kapaszkodom odvas hitedbe.
A végjáték itt van, közel.*

*Ez most már nem az a játék.
Hol a ritmus, és hol a báj?
Te engemet, én tégedet...
Elbicsakolnék... Meg ne állj...*

VITAINDÍTÓ GONDOLATOK

Balla László kulturális közéletünkben évtizedeken át betöltött szerepe sok szemrehányásra adott okot. A magatartásának eredményeként bekövetkezett szellemi kártételeket leggyakrabban és legélesebben a közvetlenül sérelmezettek, az egykori Forrás Stúdió mára nagyapakorú tagjai rótták fel bűnéül. Nyilván okkal, ám be kell látni, egyoldalú folyamatnak lehettünk tanúi, hiszen Balla László – bár a szovjet rendszer összeomlása után világnézeti válságon, egyfajta metamorfózison ment át – az őt ért kemény bírálatokra mindeddig hallgatással reagált.

Most megszólalt: visszaemlékezéseket tartalmazó új könyvében negyven év (1947–1987) történetét és azokban saját szerepét elemzi, értékeli, magyarázza.

Múlhatatlan kötelességünk a szokatlanul kevés példányszámban kiadott kötetből közreadni – legalább – azokat a részleteket, amelyekben a szerző Kovács Vilmos **Holnap is élünk** c. regénye korabeli megjelenésének kálváriájával, a Kovács Vilmos-S.Benedek András szerzőpáros **A magyar irodalom Kárpát-Ukrajnában** c. tényfeltáró tanulmányával, a Forrás Stúdió működésének ellehetetlenítésére irányuló **Elidegenedés?** c. újságcikkkel és a **Szovjet magyarok** c. publicisztikai cikksorozattal kapcsolatban fejti ki álláspontját.

A részletek közreadásával egyik célunk, hogy minél többen megismerhessék a kishazai kulturális-értelmiségi köztudatban negatív (fő) szereplőként jelenvolt Balla László magatartás-magyarázó érveit, ugyanakkor döntésünket vitaindító szándék is motíválja: üdvösnek tartanánk, ha sokan nyilvánítanák ki a véleményüket ebben az ügyben pro és kontra. Elvárásaink nincsenek, csak azt kérjük, a megszólalók szorítkozzanak higgadt, tényfeltáró érvelésre. Időbeli korlátot nem szabunk, a beérkező vitaanyagokat azok elfogytaig folyamatosan publikáljuk, ezt követően szerkesztőségi vitázárral tesszünk pontot – szerencsés esetben egyszer s mindenkorra – a Balla-ügy végére.

Balla László író, költő, szerkesztő, irodalomszervező nemrég töltötte be 75. életévét. Ebből az alkalomból köszöntjük őt és kívánjuk, az Együtt-beli vita remélhető eredménye hozzájáruljon saját lelki békéje megteremtéséhez.

A szerk.

BALLA LÁSZLÓ

SZEGÉNY EMBER VÍZZEL FŐZ. ÉLETEM: A KÁRPÁTI IGAZ SZÓ

Visszaemlékezések, 1947–1987.

(Részletek)

... Egészségi állapotom a hatvanas évek elején tovább romlik, és a testiekhez egyre inkább társulnak lelki bajok is. Hipertóniám változatlanul kínoz (bár néha alábbhagy), még mindig bottal járok. 1964 tavaszán súlyos idegösszeroppanás ver le a lábamról, hetekre kórházba kerülök.

Állapotomnak csak egyik, s talán kevésbé jelentős oka a pihenés nélkül végzett megfeszített munka (a “kenyér nélkül maradás” réme állandóan kísért, s ez az idegeimet még jobban megterheli). A másik, s talán súlyosabb ok az az írói zsákutca, kiúttalanság, amelyet majd az időszak irodalmi termésének áttekintése során jellemzek, s amelynek folyamányaként kialakul bennem egy bizonyos szembenállás az egész világgal. És nem kis szerepet játszik itt egy bizonyos ellenem irányuló aknamunka, amelyet annál jobban fájlalok, mert olyan valakitől indul ki, akit én kutattam föl, én állítottam pályára s azon nyomban barátságomba is fogadtam. Amit tesz, árulásnak érzem. Kovács Vilmosról van szó.

A következő oldalakon a vele való viszonyom alakulásának ecsetelése következik, s ezt az olvasó talán hosszadalmasnak, az indokoltnál részletesebbnek találja majd. Lehetséges, hogy ez így is van. Ám úgy vélem, mégis szükség van erre, mert ezekről a kérdésekről én még soha nem nyilatkoztam, az eddig napvilágot látott értékelések pedig egyoldalúan, az én szerepemet gyakran eltorzítva állítják be a dolgot. Nem árt tehát, ha most az én szempontjaim is teret kapnak itt.

Nos, Kovács nem tartozott az indító gárdánkhoz. Az Új Hangban még nem szerepelt, az írószövetség égisze alatt létrejött magyar irodalmi közösségnek sem volt tagja, még azt sem tudtuk, hogy létezik. Akkoriban Vántus Bertalant tartottuk az egyik legjobb költőnknek, ő szólt egyszer nekem, hogy van Munkácson egy Kovács Vilmos nevű valaki, aki (az ő szavai szerint) “egészen jó verseket ír”. Még csak annyit tudott róla mondani, hogy a járási pénzügyi osztályon dolgozik. Megörültem a hírnek; lámpással kerestük a tehetségeket, írtam neki az említett hivatal címére, de sokáig nem kaptam választ; levelem eléggé hosszan kereste őt. Mint később tőle magától megtudtam, már nem dolgozott a pénzügyiseknél, itt valami kellemetlensége támadt, elbocsátották, és elég hosszú ideje állás nélkül volt. Végül azonban eljutottak hozzá soraim, írásban jelentkezett, majd fölkeresett kis tankönyvkiadói dolgozósobámban; ha jól emlékszem, 1955 tavaszán. Verseket is hozott; ezeket elolvastam, s őt

valóban tehetségesnek találtam, sőt olyannak, aki talán a legközelebb van ahhoz, hogy utánam elsőként kötetten jelentkezzen. Kértem, kapcsolódjék be a munkánkba, gondoljon már egy könyvecskére is, ő ezt örömmel vette, egyelőre azonban más súlyos gondja volt: állás kellene. Úgy véltem: ezen nem is olyan nehéz segíteni. Az írószövetség hivatalos levélpapírján írtam Kravcovnak, a munkácsi városi pártbizottság első titkárának, beajánlottam Kovácsot, mint nagy reményekre jogosító költőt s kértem: mint ilyennek, segítsen a kenyérhez jutásában. A titkár, úgy látszik, kellőképp respektálta az írószövetségi levélpapírt és a magyar szakosztály vezetőjének aláírását, mert nyomban intézkedett, s erről engem hivatalosan értesített.

(15/sz. 1955. február 1-én kelt levele és az én hozzá intézett soraimnak másolata: irattáramban, az "Írószövetségi ügyekkel kapcsolatos levelek, iratok, 1951–1959." feliratú dossziében.)

Mint íróembert, pártfogoltamat a járási lapnál juttatta álláshoz: a Prapor Peremohi könyvelője lett. Most már nyugodtan írhatott, s az ő nevére nyitott dossziémban egyre szaporodtak a versei; eléggé gyakran fölkeresett, és mindig hozott néhányat. Én ezeket valóban jóknak találtam, s rövidesen úgy láttam: már van egy kötetre való. A könyvet tankönyvkiadói szobámban állítottuk össze, tartalomjegyzékét, címlapját én gépeltem. És tervbeiktatásának, kiadásának kedvezett a légkör: a politikai vezetésnek az 1956-os magyar forradalmat követő némelyes megszeppenése. 1957-ben a "Vallani kell" napvilágot látott, és én a Szovjetszkoje Zakarpatyijében (1958. február 15-i szám), majd a kijevi Literaturna Hazetában (1958. június 15.) elismerő bírálatot írtam róla, többek közt megállapítva, hogy megbecsülést érdemel "képalkotó rendszerének gazdagsága". Tehát, a közhiedelemmel ellentétben, a sajtóban is örömmel üdvözöltem Kovács színre lépését, a különböző rendezvényeken sem kárhoztattam soha sem a személyét, sem a tolla alól kikerülő írásokat, ellentétben vele, aki az írószövetség összejöveleiről, így egy tisztújító közgyűlésnek szónoki emelvényeiről szórt felém villámokat. Mindezt itt azért szeretném hangsúlyozni, mert viszonyunk későbbi ellenségessé válásában – mint már említettem – többen is hajlamosak egyoldalúan megítélni az én szerepemet. De igaz, ami igaz, mikor jobban megismertem, ellenszenv támadt bennem ez iránt a kolléga iránt. Nehezen tudtam elviselni fennhéjázását, nem néztem jó szemmel italozó, meglehetősen ledér életmódját sem. Ez azonban nem akadályozott meg abban (mert mégiscsak a kárpátaljai magyar irodalom jelentős alakját láttam benne), hogy mikor az írószövetségben a kizárására hívtak egybe közgyűlést, mellette foglaljak állást, és itt végül is az én véleményem esett a legsúlyosabban a latba: tagja maradt szakmai közösségünknek. Különben annak idején a belépéséhez is én adtam ajánlást, én szerkesztettem meg a beadványát és mellékleteit.

(Hogy milyen okból kezdeményezték akkor az írószövetségből való eltávolítását, erre már sajnos nem emlékszem. “Felülről” sok mindenért támadták: “Holnap is élünk” c. regényéért, a Tiszatáj-ban Benedek Andrással közösen írt cikkéért, más egyebekért.)

No de itt ennek a hetvenes évekbeli írószövetségi közgyűlésnek az említésével előre is szaladtam, térjünk vissza életem “szabadúszó” szakaszához.

Nos, mint mondtam, ebben az időben már fejfájást okozott nekem Kovács Vilmos viselkedése. Ő akkor már könyvkiadónk magyar szerkesztőségében dolgozott. Egy idő múlva ugyanis a járási lap könyvelőjének állásából is elbocsátották; itt is gondok akadtak munkájával. Megpróbáltam ismét interveniálni az ügyében (akkor már és még szoros volt köztünk a barátság), de ezúttal eredménytelenül: a fölmerült problémát súlyosan ítélték meg, s nem akartak szemet hunyni. Akadt azonban egy jó elhelyezkedési lehetőség: a kiadó.

Ekkor Kroh László, mint Fejér halála óta a szerkesztőség vezetője, maga dolgozott a magyar osztályon, beosztott szerkesztő nélkül. Sándor Lászlót idővel innen is eltávolították, állítólag “létszámcsoökkentés” folytán, de ez nem volt igaz, mert lám, most ezt a státust az osztály visszakapta, és Kroh föl is ajánlotta Kovács Vilmosnak ezt a helyet. Én örültem ennek a megoldásnak, magam is támogattam (a kiadó vezetői tőlem is véleményt kértek), hiszen a szépirodalmi kiadványoknak itt Sándor távozása óta nem volt igazi gazdája, most majd lesz.

S egyszer csak furcsa dolgokat tapasztaltam. Kovács alatt még alig melegeedett meg a szerkesztői szék, mikor a barátom (vagy már egykori barátom?) kezdett velem fölényesen viselkedni, gúnyolta az írásaimat, tekintélyes írószövetségi tagokat igyekezett ellenem hangolni. Nem értettem, s máig sem értem, mi volt e hirtelen pálfordulásnak az oka. Eddig csupa mélységesen baráti, nehéz életét elpanaszoló, segítséget kérő és hálálkodó levelet kaptam tőle.

Ezek irattáramban ma is megtalálhatók a már említett dossziéban. Idézet az egyik levélből: “Lacikám, leveledet megkaptam, jólelküeségeitekért hálás vagyok. Bizony, már ott tartok, hogy lerongyolódott rólam a nadrág, és remélem, hogy a felajánlott munkáért járó tiszteletdíj elég lesz egy nadrágra. Zakóra majd keresek jövő nyáron. Most úgyis jön a tél, és télikabátban fogok járni.” (Dátum nélkül.)

Valószínűnek tartom, hogy első könyvének megjelenése ebben az eddig meglehetősen szerény viselkedésű emberben mérhetetlen ambíciókat gerjesztett, s engem lehetetlenné téve, annak a kis irodalmi közösségnek az élére akart kerülni, amelyet én hoztam létre és irányítottam.

Az első időkben – mikor még a tankönyvkiadónál dolgoztam – nem vettem annyira a szívemre a dolgot, de “szabadúszó” koromban, mint labil helyzetben lévő és ezért sérülékeny embert, mindez sokkal érzékenyebben érintett, kivált azért, mert épp akkor mély írói válságot is átéltem (erről még szólok): nem volt könnyű kievickélni abból a kötelező sematizmus-kátyúból, amelybe induláskor

bele kellett taposnom, hisz enélkül akkor egyetlen lépést sem lehetett tenni (egyébként Magyarországon sem nagyon). Kovács már ezek nélkül a tehertételek nélkül indult, de miközben az én vergődéseimen csámcsogott, nem gondolt arra, hogy tisztább lappal indulásához az alapot, a lehetőségét épp én, a “Zengj hangosabban!” költője teremtettem meg együttesen az Új Hang szintúgy sematikusan induló gárdájával. Különben az igazsághoz tartozik (s ezt ma elhallgatják), hogy sematikus, rendszerdicsőítő versektől nem volt mentes Kovács “Vallani kell”-je sem, ezek nélkül meg sem jelenhetett volna (még akkor sem). Ilyenek például “Az öreg béres”, “Találkozás”, “Kérvény”, “Magóg fia”, sőt még a “Vallani kell” is (“utamnak egy októberi napon adtak nevet”). Igaz, ezek politikuma csomagoltabb, de akkor ez már megengedhető volt.

No, elég az hozzá, hogy nemrégi barátomnak ez a számomra érthetetlen hirtelen szembefordulása nagymértékben hozzájárult hipertóniám kiterjedéséhez, idegállapotom romlásához. Annál is inkább, mert rosszindulatát könyveim sorsának alakulásán is megéreztem. Két évre elhúzta például “Kip-kop, kalapács” c. gyermek-verseskötetem megjelenését (ő volt a szerkesztője), pedig az építkezéssel akkor úgy álltunk, hogy a honorárium épp nagyon kellett volna.

Barátságunk azonban formálisan, külsőn még soká fennállt, érintkezéseink megjátszottan szívélyesek voltak, egész addig, míg egy sajnálatos félreértés folytán viszonyunk végképp feszültté vált. Valaki (nyilván, akit megsértett fennhéjázásával, fölényes viselkedésével) névtelen, pontosabban: álnévvel szignált beadványt írt ellene a felsőbb politikai és irodalmi fórumokhoz, Kovács pedig rám gyanakodott, nyilván, mert jól tudta, nekem alapos okom lett volna ennek a lépésnek a megtételére. Sőt, biztosnak vette, hogy az a bizonyos írás tőlem származik. Később azután, évek múlva, valamiképp kiderítette, hogy ki is rejtőzik a már nem emlékszem milyen álnév mögött, de akkorára már – főként később említendő “Holnap is élünk” c. regénye miatt – amúgy is ellenségessé vált a nexusunk.

* * *

“Aki mélyebben gondolkozik, tudja, hogy soha sincs igaza, tehet vagy ítélni, ahogy akar” – írja az “Emberi, nagyon is emberi”-ben Nietzsche. Most, hogy a magam szempontjai szerint vázoltam a kettőnk viszonyának alakulását, a nagy német filozófusnak ez a gondolata arra készítetett, hogy eltöprengjek rajta, nem magyarázható-e mégis a Kovács Vilmos szemszögéből szembefordulása velem barátságunknak egy szinte ideálisnak tetsző szakasza után, nem adtam-e valami módon én is okot erre. Hát... alighanem. Talán volt a viselkedésemben némi mentori vonás, ami irritálhatta ezt a tehetséges embert. Talán én, a tekintélyes pozícióban levő (már a tankönyvkiadói időszak alatt), én, a közéletben és az irodalomban már számon tartott, kissé erőltettem is a barátságomat rá, aki akkor

még észrevétlen volt. És talán ahhoz is lehetett némi alapja, hogy a helyembe lépve, a magyar írócsoport vezetésére aspiráljon, hisz költőileg akkor tagadhatatlanul előbb tartott nálam, az épp válságban lévőnél. De akárhogy is, sajnálatos, hogy úgy történt, ahogy történt. (132-136 old.)

... És rövidesen egy megfelelőnek látszó hivatali poszthoz is hozzájutottam.

Könyvkiadónk többször változtatta az elnevezését. Eddig Kárpátontúli Területi Kiadóként működött, most azonban átszervezték és Kárpáti Kiadó néven köztársasági szintű intézménnyé avanszált, s ennek kapcsán új feladatot is kapott: a koprodukciós könyvkiadást a budapesti testvérvállalatokkal. ...Illetékesek kíváncsúnak ítélték meg, hogy az átszerveződő vállalatnál én kerüljek a magyar szerkesztőség élére, annál is inkább, mert párttitkárként úgyis közöm van a kiadó ügyeihez. Én éltem a felkínált lehetőséggel. Már elegendő volt a "szabadúszó" állapot bizonytalanságából, magamemésztésből. Nem sejtettem, milyen nemszeretem-helyre kerülök... (138 old.).

Nos, ez a kellemetlen momentum.

1964-es tervünkben szerepelt Kovács Vilmos "Holnap is élünk" c. regénye. Még belépésem előtt lement a nyomdába, kieszdték, és most a főszerkesztő az asztalomra tette a korrektúrát: olvassam el és véleményezzem én is. Ez alól megpróbáltam kihúzni magam (pedig még nem tudtam, milyen darázs-fészekbe nyúlok majd), úgy véelve, rossz viszonyunk fényében nem szülne jó vért, ha a Kovács-regény megjelenésébe bármiképp beleártanám magam. Fölötteseim azonban kitartottak amellett, hogy mint szerkesztőségvezetőnek, minden kéziratot ismernem kell és jóvá kell hagynom. Mit tehettem? A kötelesség, az kötelesség.

Megvallom: meghökkenve olvastam.

1964... A hruscsovi éra erősen leszálló ágban. A főtítkárt nemsokára menesztik is a hatalomból, de ideológiai enyhítéseit addigra sorra visszavonja, nyoma sincs a regnálása elején tapasztalható némelyes liberalizmusnak. Már utána vagyunk a híres-hírhedt Manyeys-beli látogatásának, kifakadásának az itt rendezett kiállításon bemutatott modern hangvételű művek és alkotók ellen.

... Lezajlott már – 1963 márciusában – a kreml-i Szuverdlov teremben tartott találkozó a szovjet vezetők és az alkotó értelmiség közt, ahol Iljicsov, a KB ideológiai titkára élesen kikelt a kritikai hangnemet megütő írók-művészek ellen. Hruscsov is durva szavakkal bírálta őket.

... Utána voltunk már még egy gyászos kultúrpolitikai kampánynak: Paszternák kizárásának az írószövetségből s az ellene indított hajszának.

A lakosságra nyomasztóan nehezedett a mind katasztrofálisabb gazdasági, ellátási helyzet, az egyre növekvő drágaság, s mindez a végtelenségig feszült légkört teremtett. Ekkoriban már csak borsólisztból sütött, szinte ehetetlen kenyér

került az asztalunkra. A gazdaságok felsőbb parancsra fölszámolták a búza- és rozstáblákat, helyüket a főtítkár kedvenc növényével, kukoricával és főként borsóval vetették be. (Ez utóbbitól az ostoba Hruscsov csodákat várt: valakik meggyőzték róla, hogy megoldja az Unió ingatag gazdasági helyzetéből eredő súlyos gondokat.) S az országból riasztó hírek érkeztek. Valahol már nem tűrik a nyomort. Tüntetések. Összecsapások a katonákkal, rendőrökkel. Don-Rosztovban a pártszékházat ostromló tömeg közé lövetnek. Rengeteg halálos áldozat, köztük sok gyermek. A városban sztrájk, rendkívüli állapot. Sortűz zúdul a novocserkasszki megmozdulás résztvevőire is. A főtítkár úr pedig egyre inkább kapkod, mind képtelenebb intézkedésekkel próbál kiegyezkedni a bajból. Így például külön mezőgazdasági, külön ipari járási pártbizottságokat kreál.

... Közben egyre keményedik a vonal. Minden jel arra vall, hogy újjászületőben van a politikai (s persze, művelődéspolitikai) dogmatizmus, ismét eljött a bírálók és az elégedetlenkedők elleni kemény megtorlások kora.

Nos, ezért olvastam súlyos gondokba merülten a Kovács-regényt. Nyilvánvaló volt, hogy éveket késett. A Hruscsov-éra bizonyos szakaszában talán megjelenhetett volna anélkül, hogy durva retorziókat vont volna maga után, de 1964-ben, mikor a levonata az asztalomra került (kiadása azután átcusúszott 1965-re), erre már nem lehetett számítani.

Itt ugyanis együtt volt minden, ami miatt akkor már szigorú felelősségrevonás járt: a szovjet rendszer éles bírálata, a nemzetiségi elnyomás ecsetelése, a magyar férfilakosság 1944 végén történt deportálásának fölemlegetése (ez különösképp főbenjáró bűnnek számított, a hivatalos fölfogás ezt a tényt egyszerűen nemlétezőnek tekintette). Már első pillanatban meg voltam győződve arról, hogy a regényről nem írhatok a kiadását ajánló pozitív szakvéleményt. Biztos voltam benne, hogy megjelenése nemcsak a szerző elleni drasztikus lépéseket vonna maga után, hanem messzesemenően kedvezőtlenül módosítaná a kárpátaljai magyarság egésze irányában elfoglalt hivatalos álláspontot is, veszélyeztetné bár csekély, de még meglévő vívmányainkat, s még inkább a kilátásba helyezetteket, hisz már-már napirenden volt az önálló Kárpáti Igaz Szó megalapítása, ami mély hitem szerint szellemi életünk megújulásának szinte csúcspontját jelenthette volna. Ez még egyszer arról győzött meg, hogy én nem javasolhatom a regényt kiadásra. Ezzel eljátszanám a belém helyezett, nagynehezen kivívott bizalmat, s ez a döntésem személyemen keresztül magát a születendő újságot is megtorpedózhatná. Hisz akkor már tudott dolog volt, hogy az alapítandó lap főszerkesztői székére az egyetlen jelölt vagyok, ugyanis csak egymagam feleltem meg azoknak a kritériumoknak (ezekről később), amelyeket egy területi pártújság vezetőjével szemben támasztanak. És nem volnék őszinte, ha azt állítanám, hogy közben nem féltettem saját egzisztenciámat is.

Megvallom különben, hogy a regény mint irodalmi alkotás nem tetszett különösképpen. Hőseit túlságosan egy kaptafára húzottaknak találtam (mind amolyan kivagyí, frech), a kompozícióját is lazának éreztem – ezek azonban persze vitatható, szubjektív benyomások.

Hanem, bármily aggódással is olvastam Kovács regényét, határozottan ellentmondásos érzésekkel viseltettem iránta. Tudatában voltam, hogy igazat szól, tiszta szívvel bajos volna ellentmondani neki. Csak hát szabad-e, célszerű-e mindezt a mi helyzetünkben kitergetni? Habár nem kétséges, hogy a regénynek szerepe lehetne a magyar nemzeti tudat erősítésében, így hát azt gondoltam: jóllehet helyzetemben nem javasolhatom a kiadását, legjobb volna ellene sem foglalni állást. Erre pedig egy mód kínálkozott: leköszönni. Mikor azonban ezt a szándékomat közöltem az igazgatóval, ő Belouszovhoz fordult, a titkár pedig magához kéretett, és bejelentette: nem járul hozzá a távozásomhoz. (Lehetek már értesülései arról, mi zajlik a kiadóban.) Nem volt más hátra: a helyemen maradtam és megírtam az elutasító szakvéleményt, de többet a regény ellen egy lépést sem tettem, hagytam, hogy Kovács meggyőzze az illetékeseket a maga igazáról. Ha ez ellen tenni akartam volna, elég lett volna fölmennem az első titkárhoz és erőlyesen állást foglalni, elvégre a kiadó és az írószövetség párttitkára voltam.

Hanem a félelmeim beigazolódtak.

Mikor a könyv a boltokba került, egy ideig csend volt – de csak addig, míg területi pártbizottságunk odafentről szidást nem kapott a “Holnap is élünk” miatt. Nem ez volt az egyetlen olyan eset, hogy az ukrajnai központi bizottság hamarabb reagált valamely kárpátaljai ideológiai “anomáliára”, mint a helyi szervek. Kijev ilyenkor nyilván az állambiztonságiaktól kapott jelzést. Azt tudni kell ugyanis, hogy a területi állambiztonsági hivatalok függetlenek voltak a helyi vezetéstől, nem a tanács egyik szerveként működtek, mint például a rendőrség, csak saját köztársasági főnökségüknek voltak alárendelve, így módjuk volt egyes dolgokat közvetlenül a fővárosba szignalizálni. Az állambiztonságiak pedig elolvashatták a regényt, és félreverték a harangot.

Most már a területi pártbizottságnak Kijev előtt is igazolnia kellett magát, jóvá kellett tennie, hogy a regény megjelenését nem akadályozta meg, s ez még inkább arra késztette, hogy kemény intézkedéseket tegyen, s erre persze felsőbb utasítása is lehetett (“Ha egy hatalom nem torolja meg, hogy semmibe veszik, vége” – írja a “Szamár bőr”-ben Balzac). Kovács Vilmost meghurcolták, később kiadói állását is elvesztette, regényét pedig bevonták – pedig a szerző tudtommal a szöveget többek ajánlására megjelenés előtt át is dolgozta, az általam olvasott példányhoz képest tompította a kritikai élett. Én egyébként szakvéleményem megírásával lezárтам az ügyet, s a könyv és írója elleni hajszában nem vettem részt, nem csatlakoztam azokhoz, akik a sajtóban és különböző rendezvényeken kárhoztatták.

Különben annak megítélése, hogy a “Holnap is élünk”-kel kapcsolatos fentebbi állásfoglalásom gyávaság volt-e vagy az adott időszakban szükséges és helyes taktikázás – az olvasóra tartozik. Mai megítélésem, “imázsom” szempontjából mindenesetre jobb lett volna, ha a regény levonatát akkor fenn tartások hangoztatása nélkül aláírom. Kérdés azonban, helyesen tettem volna-e ezt, végképp gyanakvást keltve azon kevesek iránt is, akikben a vezetés a magyar közélet szereplői közül akkor megbízott, veszélyeztetve egyes kilátásba helyezett vívmányokat (önálló magyar újság). Az is kérdéses, mi lett volna a jobb. Az-e, ha akkor figyelmeztető szóm meghallgatásra talál, a regény így csak harmadfél évtizednyi késéssel kerül az olvasó elé, de szerzőjét nem éri az a rengeteg kellemetlenség. Vagy így volt jó, hogy a könyv akkor látott napvilágot, mert szellemi életünknek igenis szüksége volt az általa kiváltott katarziszra? Mindenesetre: a “Holnap is élünk” új taktikát hozott kisebbségi létünkbe. Azzal a némiképp deffenzív harcmóddal szemben, amelyet a Rotman-csoport követett, a kis lépések politikáját helyezve előtérbe, s az engedményeket-vívmányokat a hatalommal való együttműködés, egyezkedések, rábeszélések révén szorgalmazva – ez határozottan offenzív állásfoglalás volt.

Habár az is igaz, hogy a regény körüli politikai vihar negatív kihatásait igenis megéreztuk. Bár ez nem volt logikus, de a hatalom a történetekért felelősnek tekintett mindannyiunkat, akik ilyen vagy olyan formában szerepet vittünk a magyar szellemi életben. Egy ideig tapasztaltunk a mi irányunkban is valami fokozott tartózkodást, nehezebb volt kérdéseket fölvetni, pozitív eredményt elérni. S úgy látszott, ennek a légkörnek szerepe volt abban is, hogy a Kárpáti Igaz Szó megígért önállóságából (akkor még) nem lett semmi. Bár 1965 júniusától a lap, amelynek élére kerültem, többé-kevésbé önálló tartalommal jelent meg, továbbra is az ukrán újság alárendeltségében maradtunk; megalázott helyzetben, pokolian nehéz körülmények közt végeztük a munkánkat. De erről és teljes függetlenségünk kivívásáról a következő fejezetek szólnak majd.

Visszatérve még az előbbi témához: habár a “Holnap is élünk”-kel kapcsolatos további állásfoglalástól tartózkodtam, már említett szakvéleményem épp elég volt ahhoz, hogy Kovács Vilmostal végképp szembekerüljünk egymással és hosszú időre a köszönőviszony is megszűnjék köztünk. Mikor az önálló Kárpáti Igaz Szót elindítottam, mégis megüzentem neki: kettőnk feszült viszonya nem akadálya annak, hogy publikáljon hasábjainkon. Ezt meg is cselekedte. Később azután úgy éreztem: az egyetlen magyar napilap főszerkesztője nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy ellenséges viszonyban legyen szellemi életünk egyik prominens egyéniségével (Kovács már az volt), és Barzsó Tibor útján békülést kezdeményeztem. Ezután évekig igen kellemesen, ismét baráti légkörben

működtünk együtt, míg egy újabb, a maga idejében majd kellőképp részletezendő esemény ennek sajnálatos módon újra véget nem vetett. (139-144 old.).

* * *

... Most pedig nézzük talán, mely volt az a “káros”, “fellazító” magyarországi hatás, amelytől pártbizottságunk állandóan tartott és amelynek ellensúlyozására szüntelenül buzdított bennünket. Nos, elsősorban a magyar belpolitika következő megnyilvánulásai aggasztották területünk irányítóit:

1. A vallás, az egyház iránti bizonyos fokú tolerancia. Magyarországon akkor is állami ünnep volt a karácsony és a húsvét, nálunk meg épp ellenkező tendencia érvényesült. Pártbizottságunk ezeknek az egyházi jeles napoknak az idején meghatalmazottakat küldött vidékre, hogy kifigyeljék és jelentsék: titokban nem ünnepelnek-e valahol (gyermekek elmaradása az iskolából, felnőttek a munkahelyről, “kántálás” stb.) Ha ilyenekről a főnökség tudomást szerzett, volt nemulass a helyi politikai vezetőknek! (Ezekbe a brigádokba mindig nekünk is delegálnunk kellett egy-egy újságíró.)

Nagy felhőrdülést váltott ki, hogy a Népszabadság, a magyarországi pártlap (pártlap!) karácsonyi számot ad ki és boldog ünnepeket kíván. Hát nem kell e hatás nyomán Kárpátalján is fellazulástól tartani, kérem? Épp ezért árgus szemmel figyelték, van-e karácsony- és húsvétközei számainkban vallásellenes cikk, írtunk-e az egyházi ünnepek “reakciós jellegéről”.

2. A fogyasztói szemlélet egyes elemeinek kialakulása Magyarországon, az érdekeltség, a jövedelemorientáltság hangsúlyozása akkor, mikor nálunk még mindig azt sulykolták mindenkibe: az emberek hazafias lelkesedésből dolgoznak, és szinte mellékes, hogy mit kapnak érte.

3. Egyfajta – bizonyos határokig menő – türelem az “idegen”, sőt az “ellenséges” ideológiai törekvésekkel, megnyilvánulásokkal szemben. Itt különösen a magyarországi irodalom- és általában: művelődéspolitikai okozott fejfájást. S főként a három “t” elve. A “támogat” és “tílt” – az rendben volt, az hasonlóképp érvényesült a Szovjetunióban is. A “tűr” kategóriával volt a baj, s vezetőink állandóan attól tartottak, hogy a Magyarországon megjelenő apolitikus, pesszimista vagy a társadalmat keményebb hangvétellel bíráló írások majd a kárpátaljai magyar tollforgatókat is ebben az irányban befolyásolják.

A “káros magyarországi hatás” kivédését nekünk, a Kárpáti Igaz Szónak egyik legfontosabb feladatunkul szabták. Persze, indirekt módon kellett cselekednünk, nem bírálva a szocialista táborbeli testvérországot, de kiemelten kezelve a lap hasábjain a vallásellenes témát, az “internacionalista” nevelést, a szovjet hazafiság propagandáját, a fogyasztói szemlélet elleni harcot.

Különös felháborodást váltott ki “odafenn”, mikor a magyarországi sajtóban kezdtek megjelenni a kárpátaljai magyarság helyzetét nem a legrózsásabb színekben festő s a vidékünkön uralkodó közállapotokat is bíráló cikkek. (Ezeket az írásokat persze nem a kádári vezetés sugallta, de laza volt Magyarországon a kontroll, átsúsztak.) Nos, az ilyen állásfoglalásokról a területi pártbizottság – érdekesmód – mindig a központi bizottság dorgatóriuma nyomán szerzett tudomást. Ennek a szervnek láthatóan jó informátorai voltak Magyarországon, no és a KGB csápjai oda is átnyúltak. Még előzőleg ezek az írások különböző csatornákon általában eljutottak hozzám is, de én hallgattam róluk, nem akarván vihart zúdítni a fejemre. A központ ugyanis sajátos logikával a mi területi vezetőinket hibáztatta, ha ilyesmi Magyarországon megjelent, a pártbizottságunk azután – ugyanilyen logika szerint – a szemrehányást nekem továbbította, nyilván azért, mert mint a terület egyetlen magyar intézményének vezetőjét, felelősnek tartott mindazért, ami a kárpátaljai magyarsággal kapcsolatos (“Ha egyszer a Kárpáti Igaz Szó magyarságintézménynek tolja fel magát!”). De talán egyszerűen azért írták az ilyesmit a rovásomra, mert ezt a “támadást” a fajtestvéreim követték el. Egy-egy ilyen cikk megjelenése után bennünket mindig kurtább pórásra fogtak, jobban ellenőriztek, a “vonalasságot” írásainkban fokozottabban megkövetelték. Ilyenformán azután sokszor eltöprengtem rajta: bár ezek a cikkek nyilván segítő szándékkal íródtak, végül is az ellenkező hatást érték el. A vezetőség nem “magába szállt” magyarságpolitikája egyes elemeinek hibáztatása nyomán, nem kiterjesztette a lehetőségeinket, hanem a kedvezőtlen odaítai sajtóvisszhangok miatt engem ért állandó zaklatás már magamat is idegessé tett: pokolba kívántam a dolgainkat boncolgató kollégákat. (Miért nem hagynak bennünket nyugodtan dolgozni?! Miért kell miattuk állandóan visszavisszalépni?) Így azután, mi tagadás, némiképp csökkent az ellenállásom, amelyet azért mindig kifejtettem a pártbizottságnak a “káros magyarországi hatás” kivédésére irányuló diktátumai ellen.

Hanem egy magyarországi publikáció végül is egész lavinát indított el.

* * *

Kovács Vilmosnak s az akkor még egyetemista S. Benedek Andrásnak a Tiszatáj 1970-es számaiban közölt “A magyar irodalom Kárpát-Ukrajnában” c. kétrészes tanulmányáról van itt szó. Ez minden eddiginél kedvezőtlenebb (de reális) képet festett a kárpátaljai magyarság helyzetéről és helyi irodalmunk eredményeit messze nem a szocialista realizmus szempontjai szerint értékelte. Egyébként létrejöttének, létezésének sajátos körülményeit, lehetőségeit is figyelmen kívül hagyta. És voltak tendenciózus megállapításai. Tőlem például a szerzők “idézetet” is hamisítottak: “Ezer év óta nem volt itt semmi”. A cikk

persze eljutott a Kárpáti Igaz Szó szerkesztőségébe is. Lapítottunk... Hátha nem szereznek róla “odafent” tudomást. Ám egy idő múlva pártbizottságunkhoz megérkezett a kijeji jelzés és fejreütés. S azt szinte természetesnek lehetett már venni, hogy ezt a fejreütést nekünk, nekem adják tovább.

Következett a szokott procedúra. Berendelésem az illetékesekhez, keserű szemrehányás, a cikk azonnali lefordíttatása ukránra (ezt a munkát mindig a mi apparátusunk végezte), tüzetes tanulmányozása a pártbizottságon. Ezután azt is elrendelték, hogy fordítsuk le Kovács Vilmos, S. Benedek András és a körükhöz tartozó fiatalok (Forrás stúdió) nálunk megjelent írásait, s ezek nyomán megállapították, hogy mi is tettünk ideológiai engedményeket s ezzel közvetve a Tiszatájban megjelent cikk megszületését is bátorítottuk. Elhangzott egy értekezleten az is – az akkori KGB-főnök szájából –, hogy hasonló jelenségnek tápot adtunk a Neon jellegének kialakításával is, azzal hogy szinte irodalmi folyóirattá változtattuk. Ezek után a Neon-ról is szemle készült, méghozzá kedvezőtlen (“hazafias” és indifferens anyagok aránya). Ezzel veszélybe is került ez a rovatunk, megszüntetésével fenyegetőztek, s azzal, hogy szigorú korlátokat szabnak irodalmi publikációinknak. Ismét az a fonák helyzet állt fenn, amelyet már említettem egyszer: nyilvánvaló, hogy a Tiszatáj cikke nemzeti érzésektől indítva íródott, de a gyakorlati hatása épp ellenkezőnek bizonyult: okozója lehetett volna (és majdnem az lett) annak, hogy erősen beszűkülnek a magyar szellemi élet termékeinek rendszeresen helyet adó egyetlen fórum lehetőségei.

Ebben a helyzetben cselekedni kellett, menteni, ami menthető – s ekkor támadt az az ötletem, hogy a szerkesztőség égisze alatt irodalmi stúdiót alakítunk. Ezzel kettős célom van. Elsősorban a hatalom kiengesztelése, eltérítése attól a szándékától, hogy elvégezze a magyar szellemi életet építő-bemutató közleményeink kilátásba helyezett csonkolását. Mikor a titkárok előtt fölvettem a stúdió tervét, biztosítottam őket: úgy irányítjuk majd a munkát, hogy “helyes mederbe” tereljük a tollforgató fiatalok irodalmi érdeklődését. Ezzel el is értem a célomat. Látták komoly szándékunkat a “hibák” helyrehozására, s a lap arculatának kialakítására ismét többé-kevésbé szabad kezet kaptam. De belülről meg az sarkallt – s a Stúdió megszervezésével ez volt a második célom: – hogy jelentős irodalmi műhelyt hozhatunk így létre, s ezt majd ki is mozdíthatjuk kezdeti kényszerű merev keretei közül. (Ez az évek múlásával meg is történt.)

Hanem így vagy úgy, publikációinkban egy ideig teljes fokú “vonalasság” kellett hogy érvényesüljön. A Forrás Stúdió fiataljainak számos írását visszaadtuk, ők pedig elfordultak tőlünk, más közlési lehetőséget kerestek (erről később).

A József Attila Stúdió munkáját már másutt jellemeztem, de ehhez most még hadd tegyek hozzá egyet-mást. Hangsúlyozni szeretném például, hogy nem a

Kovács Vilmos és S. Benedek András vezette Forrás ellenstúdiójaként hoztuk létre, ez utóbbival szembehelyezkedni sem akartunk, akkor sem, ha munkált bennünk a fölismerés, hogy a hatalom az említett közösség ellenzékiességét aligha tűri sokáig, s akkor majd a József Attilá-soknak kell irodalmi életünket “átvinni a túlsó partra”. Különbösen az új stúdió ügyében Kovács Vilmostal is tanácskoztam (akkor jó viszonyban voltunk), s ő megérteni látszott, “mentsük, ami menthető” törekvésünket, sőt meglepéssel vette tudomásul, hogy a Forrás tagjait is hívjuk a mi sorainkba (is), s hogy az egyik élvonalbeli költőjüket szándékszm fölkérni szervező titkárnak. (Az illető erre rá is állt, de végül mégsem vállalta el.) Azután... valahogy visszajára fordult a dolog. Kovács és a Forrás mégis gyanakvással fogadta a József Attila Stúdió színrelépését, s ez végső soron érthető is, hisz a hatalommal egyetértve, haragjának kiengeszteléséül bontottunk zászlót. Így azután indulásunkkor szembe kellett néznünk a Forrás-gárda bojkottjával. Mi meg legelső, bátortalan lépéseiket tevő fiatalokkal rajtoltunk, a céljainkat megértő néhány idősebb író, irodalomtörténész – Sütő Kálmán, Csengeri Dezső, Szalai Borbála, Gortvay Erzsébet, Szenes László – támogatásával. Mindent az ábécénél kezdtünk, eleinte szigorúan megszabva a stúdió pályáját: bizonyítani kellett! Nos, egy időre vissza a szűken értelmezett szocialista realizmushoz! Idővel a József Attilá-sok közössége mégis az igazi irodalom elismert – a magyarországi sajtóban is nagyra értékelt – műhelye lett. A helyzet konszolidálódása után a Forrás tagjait is sikerült közreműködésre megnyerni (pontosabban jelentős részüket).

* * *

... Említettem már, hogy a Tiszatáj-cikk megjelenése után a Kárpáti Igaz Szó fokozott kontroll alá került, kénytelenek voltunk erősen megrostálni (“ideológiai” szempontból) irodalmi publikációinkat, s a nálunk ez idáig sűrűn szereplő Forrás-tagok több versét is vissza kellett utasítanunk. Azt is megjegyeztem, hogy közülük többen megsértődtek, más fórumot kerestek. De milyen fórumot? Ebből nem volt nagy választék. Maradt számukra az ifjúsági lap magyar kiadása.

A kárpátaljai komszomolista újság, a Mology Zakarpattya egy idő óta megjelent magyar változatban is. Ez azonban nem volt önálló lap, hanem ugyanolyan fordítás, mint 1965 előtt a Kárpáti Igaz Szó. De ha az eredeti lapban irodalmi rovat látott napvilágot, ezt nem fordították; helyette magyar írásokat közöltek. Nos, a magyar kiadás vállalkozó szellemű (és politikailag még meg nem leckéztetett) vezetője, Fejes János itt helyet adott a nálunk el nem fogadott verseknek is. Sokáig nem is volt emiatt bántódása: ezt a kiadványt egyszerű fordításnak vették, nem ellenőrizték. Én azonban kezdettől fogva tartottam tőle, hogy egyszer még baj lesz a dologból. Lebeszélni a támadható versek közléséről Fejest? Ettől tartózkodtam. Úgy festett volna a dolog: irigylem a Forrás-tagoktól

ezt a lehetőséget, “fúrom” őket. Ezt a látszatot mindenképp el akartam kerülni. A József Attila Stúdió megalakulása óta különben is feszült volt a Forrással a viszonyunk. Utólag visszatekintve: mennyivel okosabban tettem volna, ha Fejest mégis figyelmeztetem! Egy akkori neheztelés árán el lehetett volna kerülni a későbbi nagy botrányt, ellenségeskedést. Merthogy ez a dolog azzá fajult.

Valamikor 1971 nyarán ugyanis kitűzték a pártvébé napirendjére a Mology Zakarpattya beszámolóját. Mint ilyenkor szokás, szemle készült a lapról, és azzal is megbíztak valakit (hogy kit, nem derült ki), hogy a magyar változatot is átnézzé, bizonyára csak a fordítások minőségét mérlegre téve. Ha ezeket gyengéknek találja, ez a tény is kapott volna egy mondatot a korreferátumban. Azonban egészen más történt. Fölfedezte az eredeti magyar verseket, kipécézte a politikai kifogás alá esőket, lefordította őket a pártbizottság számára. Ezzel elszabadult a pokol. Ma már, csaknem három évtized elteltével, furcsállkodva kérdezhetjük, mi is volt ezekben az írásokban a “bűnös”. Hanem az akkori hivatalos szemlélet sok kivetnivalót talált bennük (hisz nekünk is vissza kellett őket utasítanunk). Az egyik súlyos vád ellenük az volt, hogy kifejeződtek bennük olyan gondolatok, amelyeket a rendszerrel való szembeszegülésként lehetett értelmezni. A másik, nem kevésbé súlyos vád a költők pesszimizmusa.

A dologból politikai ügy lett, s olyan komoly, hogy engem most nem is Smanyko, az ideológiai titkár kéretett magához, hanem Dikuszárov, a másodtitkár: Ilnickij távollétében most ő volt a főnök. Keserű szemrehányásokkal fogadott. Mint naplómban (VIII. köt., 54.old.) megjegyzem: a pártbizottságon “rettenetesen dühösek. Én is kaptam a fejemre: miért nem figyelem a magyarul megjelenő publikációkat, miért nem szólok. Ha kellő időben tudják, még idejében leállíthatták volna”. Én magyarázkodtam: fogalmam sem volt róla, hogy az ifjúsági lap magyar kiadásában eredeti versek is megjelennek; nem a magyar változatot olvasom, hanem az ukrán eredetit, ez mégis csak autentikusabb, mint a fordítás, ahol egyet-mást pontatlanul adhattak vissza. Dikuszárov ezt vagy elhitte, vagy nem. Mindenesetre morgott, hogy elengedtem a gyeplőszárat, hogy a fiatal tollfor-gatókkal nem foglalkozom elégségesen, nem nevelem őket kellő eréllyel... (Jó vicc, hogy “neveljem” én a Forrás-belieket? Teljesen a Kovács Vilmos befolyása alatt állnak.) A másodtitkár azonban mégsem volt olyan kemény, mint ilyen esetekben szokás. Alighanem örült neki, hogy ezúttal nem a KB fedezte föl ezt a súlyos politikai vétséget, hanem ők maguk. Nem felsőbb utasításra, hanem saját kezdeményezésükből járnak el, teremtenek rendet. Ám azért megismételte a Tiszatáj-ügy kapcsán elhangzott fenyegetéseket, hogy ha ez így megy tovább, megnyirbálják a Kárpáti Igaz Szó jogait, visszaszorítják irodalmi publikációinkat.

... Nos, feladatot kapok, hogy a Kárpátontúli Ifjúságban megjelent verseket én is elemezzem, terjesszek be róluk jelentést. Nagyon nemszeretem-munka. Csak azt

írhatom, ami van, hisz “odafönt” már lényegében tudnak mindent. És elhangzik még egy utasítás: a Kárpáti Igaz Szóban állást kell foglalni az ügy kapcsán, keményen odaütni. Írjuk meg a cikket, fordítsuk le ukránra és előzetesen mutassuk be.

Ugyancsak megrágva minden mondatot, fogalmazok egy cikket, szerkesztősegít (erre szolt a rendelés), eléggé szigorút – ezt megkövetelik –, de lehetőleg nem sarkítottat. Írásom azonban a pártbizottságon nem arat egyértelmű tetszést. A szövegbe belenyúlunk, kifejezéseit erősítik, itt-ott útszéli hangütésű mondatokat toldanak hozzá. (Bár nem közölték velem, kik szegődtek társszerzőimül, bizonyos jelekből két pártbizottsági munkatársra következtettem, de határozottan nem állíthatom, hogy ők voltak, ezért itt a nevüket nem szerepeltetem.) Én már akkor tisztában vagyok vele, hogy lapunknak ez az állásfoglalás majd nem sok dicsőséget szerez, kivált ebben a formában. Alkudozom. Némelyest sikerül is enyhíteni a most már igencsak rigorózus szövegen, így aztán kollektív munka eredményeként alakul ki az “Elidegenedés” c. cikk végleges, kompromisszumos változata. Azért még így is jóval keményebb a kelleténél, s ez nyugtalansággal tölt el. Úgy érzem: egy lépéssel tovább megyünk a még elfogadhatónál, és bizonyosra vehető, hogy ezzel a konfrontáció köztünk s a Forrás közt tovább mélyül. De – miért tagadnám? – a cikkel szemben táplált ellenérzéseimet azért tompítja valami. Munkál bennem bizonyos idegesség a Forrás iránt. Bosszant, hogy én kapom miattuk a szemrehányásokat, hogy állandóan magyarázkodnom kell, hogy visszavetnek kis lépésekre alapozott építőmunkámban. És valóban: a cikk megjelenése után már teljesen szembekerülünk a Forrás-gárdával. Kovács Vilmossal is végképp elromlik a kapcsolat. De nem állhatok oda mindenkinek magyarázni, hogy mi miért és hogyan történt: a párttitok kifecsegése súlyos következményekkel járt volna.

Később az “Elidegenedés” publikálását sokan a rovásomra írták, s úgy érzem: nem ok nélkül. Magam is sokat töprengtem rajta, szabad volt-e ezt a lépést megtennem. De másrészt viszont: vajon elkerülhető lett volna? Kétségtelen, hogy a szemellenzős pártpolitika szempontjait markánsan kifejező, jó szándékú alkotók írásait elmarasztaló cikk közléséért felelősség terhel, akkor is, ha az eredetileg tőlünk elvárt, ennél sokkal élesebb szövegből sikerült valamit lefaragnom. Mindamellet még ma is úgy látom, hogy akkori függelmi viszonyomban nem volt módom rá, hogy megtagadjam a kapott utasítás teljesítését. Az ilyen helyzetek kockázatát végül is már akkor vállaltam, mikor elfogadtam kinevezésemet a pártirányítás alatt álló újság élére. Csak egyféleképp tudtam volna elkerülni, hogy ennek a súlyosan kifogásolható állásfoglalásnak az árnyéka rám vetüljön: ha lemondok posztomról. Magát a helyzetet azonban ez sem oldotta volna meg. Az utódomnak vállalnia kellett volna ugyanezt, talán még többet is – nekem mégis csak volt egy kis súlyom, jobb pozícióból alkudhattam.

Mondanom sem kell, hogy az “Elidegenedés” nem szerzett lapunknak túlzott dicsőséget, engem sem sokat dicsértek érte. Ezúttal is úgy jártam, mint számos más esetben is, mikor – utasításra – valamely olyan jelenség esetében kellett elmarasztalóan hallatni a szavunkat, amelyet az akkori dogmatikus szempontok szerint “odafent” negatívnak ítélték meg. Fölötteseink megkövetelték a legszigorúbb hangnemet, s ilyenkor csak nagy nehezen sikerült elérni, hogy legalább otromba vádaskodások ne legyenek a cikkünkben. Mikor pedig megjelent, a megbíráltak egyértelműen az én rovásomra írták és joggal, hiszen én szígnáltam a lapot. De a végén sem “fent”, sem “lent” nem voltak megelégedve; itt kevésnek, ott soknak tartották.

Ami konkrétan a Forrás-ügyet illeti, az “Elidegenedés” közlésével a mi szerepünk lezárult. De nem a pártbizottságé. Ezután az említett stúdió tagjaival és Kovács Vilmostal szemben drasztikus lépéseket foganatosított. (212–220. old.)

... Smanyakót a hetvenes évek derekán leváltották. Alighanem kevesellték a “negatív jelenségekkel” szemben tanúsított keménységet (valóban gyakran igyekezett toleranciát tanúsítani), talán rovására írták a Tiszatáj meg a Forrás dolgát is. Legalább is erre vallott, hogy az utódja, Szemenyuk, nagy gonddal foglalkozott ezekkel a kérdésekkel, s az ideológiai titkár meg a főszerkesztő közti kötelező időközi eszmecserek során gyakran szóba hozta a “káros magyarországi hatást” és az ellene való védekezés kérdését. Ilyenkor tájékoztatnom kellett arról, mit teszünk e hatás kivédése érdekében. S amikor egy-egy pártbizottsági teljes ülés (plénium) alkalmával ott voltam a kijelölt szónokok közt, a titkár feladatomból adta, hogy beszédemben ezzel a témával foglalkozzam.

... Szemenyuk átnézte a magyarországi lapokat, figyelte a pesti tévét, hallgatta a magyar rádiót... – roppant tájékozott volt a kádári-aczéli politika minden vonatkozása felől, ezt a kárpátaljai magyarok “politikai nevelése” szempontjából egyre veszélyesebbnek ítélte meg, s az a merész ötlete támadt, hogy konkrétan is állást kellene foglalnunk vele szemben. Nem kárhoztatva nyíltan a magyarországi vonalvezetést, de rámutatva, hogy a mi viszonylatunkban ez nem érvényes, a Kárpátalján élő magyaroknak ugyanis az ország egészéhez idomult a mentalitásuk, mások a politikai, ideológiai nézeteik-igényeik.

Az ő biztatására született “Szovjet magyarok” c. publicisztikai cikksorozatomból. Együtt dolgoztuk ki a szinopszisát. Fontos megállapítása kellett hogy legyen: a kárpátaljai magyarok fejlett szocialista társadalomban, a kommunizmus építésének magasabb fokán élnek, mint magyarországi testvéreik, ezért ők azoktól némelyest különböző, sajátos magyarok, “szovjet magyarok”, erre büszkék és ragaszkodnak életformájukhoz. Meg kell vallanom: ezért a sorozatért nagyobb felelősség terhel, mint az “Elidegenedés”-ért, amely súlyos presszió alatt íródott és csak részben én általam, Szemenyuk ugyanis a “Szovjet magyarok” kérdésében nem gyakorolt rám nyomást, ez csak amolyan

baráti ajánlás, kérés volt részéről, és ellenszolgáltatást is ígért: támogatását mindannak a törekvésemnek, hogy a szerkesztőséget valamelyes magyarságintézményként nemzeti kultúránk fejlesztésének szolgálatába állítsam. És bár ezt a sorozatomat ma már egyértelműen hibásnak tartom, akkor egy kicsit benne voltam a szívemmel is. A kárpátaljai magyarok jövőjét, helyzetét ugyanis úgy ítélt meg – s ezzel korántsem voltam egymagam –, hogy népcsoportunk létét és előrejutását egy valami biztosíthatja: a sikeres integrálódás a szovjet életbe. A Szovjetunió sziklaszilárdnak látszott, semmi reménye nem mutatkozott bukásának az elkövetkező évtizedekben, sőt talán évszázadokban; úgy vélekedtem hát: ahhoz, hogy megmaradjunk, ebben az országban kell meggyökereznünk, berendezkednünk úgy, hogy sikeres versenytársai lehessünk más népek fiainak. Továbblépésünkhöz prosperáló magyarok kellenek. Ahhoz pedig, hogy elinduljanak az e felé vezető úton, valóban az szükséges, hogy a szovjet normákat, s ne a magyarországi elvárásokat vegyük figyelembe. Persze, ma már úgy látom, nem volt helyes, hogy a kérdést egyértelműen ilyen egzisztenciális szempontból közelítettem meg, lebecsülve az integrálódás veszélyeit a nemzettudat, az identitástudat megőrzése tekintetében.

Valószínűnek tartom, hogy Szemenyuk, mint az ideológiai terület gazdája, a központból bőven kaphatott szemrehányást e bizonyos odaítélt hatások beszűremlése és úgyszintén egyes, bennünket érintő, nem épp elismerő magyarországi sajtópublikációk okán is. Cikksorozatom – gondolhatta – majd igazolásul szolgál, hogy mindezt nem nézi tétlenül, így majd a felső vezetésnél megértésre, sőt dicsőretra aspirálhat. Főnököm számításai azonban nem jöttek be. A kárpátaljai és a magyarországi helyzet összehasonlítását ugyanis a kádári politika bírálataként is lehetett értelmezni, Magyarországról diplomáciai vonalon tiltakozás jött, pártbizottságunk részére a Központi Bizottságtól dörgedelem, felelősségrevonás. Szemenyukot a dolog nagyon érzékenyen érintette, egzisztenciájában érezte veszélyeztetve magát, s új megállapodást ajánlott: vállalom a cikket teljes egészében magamra, állítsam, hogy a pártbizottságon előzőleg semmit sem tudtak róla. Neki van módja, hogy engem a nagyobb kellemetlenségektől megóvjon, és a továbbiakban fokozottan számíthatok rá nemzeti törekvéseink elősegítésében. Ebben meg is egyeztünk. És bár eleinte úgy hatott: óriási botrány lesz a dologból, megúsztuk annyival, hogy a KB propagandaosztályának gyűlésén az esetet megtárgyalták és rosszallásukat fejezték ki. (Én épp szabadságon voltam, így nem is mentem Kijevbe, a helyettesem, Vladimir Mihály képviselt.)

Szemenyuk azután szavának állt. Mikor nemsokára azzal a szokatlan ötlettel jöttem elő, hogy lapunk (politikai napilap, pártlap!) égisze alatt szervezzünk magyar énekkart, erre azonnal áldását adta. Akkor sem támasztott semmi nehéz-

séget, mikor azt kértem: járuljon hozzá, hogy a laptestbe tördelve fiatal költőink kivágható versesköteteit publikáljuk.

1980 novemberében azután merész dologra szántam rá magam. Hivatkozva Stúdióink elért eredményeire, a benne működő s már figyelemreméltó irodalmi szinten író tollforgatóink nagy számára, Szemenyukkal előzetesen egyeztetve, beadványban kértem, hogy a Kárpáti Igaz Szó kiadásában és gondozásában hozzanak létre magyar irodalmi folyóiratot (a szerkesztőség 100. sz. ügyirata 1980. november 17-i keltezéssel, másolata irattáramban a KISZ/9 dossziében). Szemenyuk odaadó támogatása nélkül nem lett volna elérhető, hogy ezt az ajánlatomat a pártbizottság magáévá tegye, és saját fölterjesztésében, az első titkár aláírásával folyamodjék ügyünkben az ukrainai központi bizottsághoz. Területi pártlap gondozásában irodalmi folyóiratot kiadni: erre nem volt precedens, így Szemenyuknak és a pártbizottságnak ez a gesztusa – az akkori körülmények közt – igen nagyra értékelendő, akkor is, ha végül nem hozta meg a kívánt eredményt.

Megvalósult azonban egy másik, Szemenyukkal ugyancsak előzetesen megbeszélt javaslatom, amelyet írásban 1982. július 30-án nyújtottam be (a szerkesztőség 53. sz. ügyirata; másolata irattáramban a KISZ/9 dossziében). Ebben két dolgot kértem. A Kárpáti Kiadónál egy irodalomtörténeti mű megjelentetését, amely a kárpátaljai magyar irodalmat dolgozza fel, ismerteti; továbbá reprezentatív antológia kiadását kárpátaljai magyar írók műveiből. Igaz: ezt a két ajánlatomat összevonták, és egy kötetben látott napvilágot az irodalomtörténeti ismertetés és az antológia, és végül is az egyetem gondozásában. Ennek a kiadványnak azonban, sajnos, volt két szépséghibája. Az egyik, hogy Kárpátalja Ukrajnához csatolásának 40. évfordulójára időzítették, ezért összeállításánál a politikumra is fokozottan oda kellett figyelni. A másik, hogy a kiadó, megkérdezésünk nélkül, ezt a tematikus és giccses címet írta be tervébe: “Dorohóju scsasztja”, azaz “A boldogság útján”; ezt így hagyták jóvá, ettől eltérni nem lehetett, legfeljebb kissé másként fordítani. Szükségmegoldásként adtam a kötetnek ezt a címet: “Sugaras utakon”. Akkor a 22 ívnyi, valóban reprezentatív s irodalmunknak újfent rangot biztosító kiadványra nagyon büszkék voltunk, de néhány év múlva jött a nagy változások kora, és a szocialista realizmus követelményeinek legalább főbb vonalakban való szem előtt tartásával készült könyvön egykettőre túllépett az idő.

Visszatérve a “Szovjet magyarok” c. cikksorozatra, ismét csak azt mondhatom, hogy bár munkásságomban igencsak a negatív oldalon áll, hozadéka – kivált az akkori “Szegény ember vízzel főz” világban – meglehetősen figyelemreméltó volt. A szerkesztőség kórusa, a kivágható verseskötetek, a folyóirat ügyének pártoló fölterjesztése, a “Sugaras utakon” – tulajdonképpen mind belőle eredeztethető.

S itt még talán annyit, hogy bár ezt a cikksorozatot azóta sok kárhóztató bíráló érte, és méltán, én akkor tiszta lelkiismerettel írtam, abban a meggyőződésben, hogy népcsoportunk fölemelkedése érdekében teszem. Hanem, hogyan is írja Nietzsche? “Minden idealista azt képzei, hogy azok az ügyek, amelyeket szolgál, lényegesen jobbak, mint a világ többi ügye, s nem akarják elhinni, hogy ha ügyük egyáltalán virágzik, ugyanarra a rossz illatú trágyára van szüksége, amely nélkül semmiféle emberi vállalkozás nem lehet el.”

Ami pedig Szemenyukot illeti, úgy vélem: szerepe lapunk történetében, minthogy a fentebb vázolt kezdeményezéseink, akcióink megvalósítását az ő beleegyezése, pártfogása tette lehetővé – végül is pozitívnak tekinthető, akkor is, ha sok kellemetlenséget is okozott nekünk. (220–224.old.)

... Elköveti velem szemben egész együttműködésünk legbecstelenebb tettét. Említettem már, hogy a Forrás stúdió körül lezajlott sajnálatos események után, idővel a helyzet konszolidálódott és a stúdió tagjai közül a legtöbben szerepeltek már lapunkban. Akadt azonban köztük, aki provokatíve olyan verseket küldött be, amelyekről jól tudta: tartalmuk, mondanivalójuk miatt fejünket ütnék le, ha publikálnánk őket. Fodor Géza volt ez a valaki. Hanem Davidov, az állambiztonság főnöke, bizonyára a Forrás-tagok körében végzett “átnevelő” munkát látva veszélyeztetve, ha Fodor versei nem jelennek meg (persze, tartalmukat nem ismerte), bepanaszolt engem a pártbizottságon, hogy közlésüktől elzárkózom. Szemenyuk meg úgy rendelkezett: olvassa el a verseket egy Skrobinec nevű műfordító, s úgy lesz, ahogy ő mondja. Hát ez azután igazán nonszensz! A súlyos felelősséget viselő főszerkesztő döntését felülbíráltatni egy indifferens ukrán emberrel, aki nyelvünket sem birtokolja tökéletesen! Mit érdeklik őt azok a retorziók, amelyek ilyen írások közlése után érnének bennünket? És Skrobinec rá is bólint: menjenek! Nekem ezek után nincs más választásom: írásbeli beadványban kell Szemenyuk részére megindokolnom, hogy miért vagyok kénytelen a versek fölhasználásától elállni. Mellékelem ukrán nyelvű nyersfordításukat is. Ha a titkár megismeri a tartalmukat, maga szól majd: nehogy közölni merjem őket! Hanem Szemenyuk hogyan reagál? Egy pártvébéülésen (brillírozni akar Bandrovskij előtt, védi a székét!) keményen nekemront. Felolvassa ezeket a fordításaimat, és leckéztetni kezd: “Látod, Balla elvtárs, ilyeneket írnak a te embereid!” Közbeszóllok, hogy F. G. egyáltalán nem az én emberem, de hosszabb magyarázatra nincs módom: a titkár felszólalása után alsóbb sarzsik már nem kapnak szót. Akárhogy, én maradok alul. (248-249. old., *PoliPrint, Ungvár, 2002, 264 oldal*)

Körmendi Lajos költő, író, irodalomszervező. Karcagon született, ma is ott él, a Kunság rendkívül rokonszenves, tevékeny személyisége, munkásságát a haza, a népi kultúrkincsek megismerése, feltétele, megjelenítésének szándéka hatja át, roppant széles érdeklődési köre kiterjed egész világunkra. Az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar népművelés szakán szerzett diplomát, meglehetősen mozgalmas eddigi életszakaszában sokféle munkát kipróbált, jelenleg a Szabad Föld munkatársa és a Barbaricum Könyvműhely mindenese. Nevéhez fűződik a Berekfürdői Írótábor és a Bereki Irodalmi Társaság létrehozásának kezdeményezése.

y-n-y

KÖRMENDI LAJOS

EGYSZER VOLT

*állok állig lódenkabát-pázsitba vágva
rendőrkordonok erdősávjai merednek
üres az úttest mint a kamránk
felcicomázott útszéli fákat
csicsijgat éljenfuvallat
vihorászva füttyörészek
ikter
bakter
fekete
szatyíng*

*kocsikaraván kameramosoly
a forróüdvözlő állapot
ünneplőbe fáslizott díszkíséret
a járdán integetés-karnevál
mosolyog ki szélkakas-szilárd
szomorúan füttyörészek
ikter
bakter
fekete
szatyíng*

*díszlépések tiktakja méri időnket
én uram isten mit tegyek
elköltözöm a felnőttkorba
egyszer volt hol nem volt*

*volt egyszer egy gyermekkor
nehéz szívvel füttyörészek
ikter
bakter
fekete
szatyíng*

A FELEDÉS

*Ulánusévszak.
A gyermekszemek tükrébe beleisznak
a varjak.
Szobrok öltöznek
avarba.
A városok hóna alól kiröppennek
a lángoló
madarak.
Ködből épült lakótelepek
úsznak
a Tiszán.
BeLaKjUk ŐkEt
?
Sovány bejárónő
a feledés,
tesz-vesz,
kidob egy-két szép
halált,
de herceg kis sunyításainkat
leporolja.
Országutak szélére kiállunk,
leintjük
az ámokfutó
történelmet.*

BARBARICUM

*Dunából, Visztulából font varkocs
lobog a hátadon.
Válladon a Körösök szélfűtta fűrtje.*

Csókodban izzanak
és elvéreznek
a csalánok.
Cézár-idő patanyoma a szemed alatt.
Falvak tetvei bőrdön.
Tanyák serkéi.
Baltás fagyok ólálkodnak a kertek alján.
Nekem nem kell
a Káin-mundér!
Vezetnek tenyered életrajzai:
utak, vasutak
vezetnek ékköveidhez.
Igazgyöngytallinn. Gyémántprága.
Borostyánvarsó. Opálbukarest. Rubinszófia.
Fájdalmak földje!
A vértől még másnapos
gyomrod idegeivel
bőgőzik
Hel Mood Nadolski.
Nyílnak a meszesgödörök múzeumai.
Keselyű-kommandók
árnyéka hussan át
egy homlok
márciusán.
A vérerek sztrádáin a szív felé robognak
a menetnóták.
Szennyvízcsatornák, vízcsövek,
gázvezetékek Laokoon-kigyói kúsznak
a földben.
a falban,
a testben.
A szőkére vakolt gótikus lányok mosolya
mégis felkél,
felragyog Barbaricum.
"Hatalmas" vagy,
hazám.
Végtelenek
a határok
az emberekben.

*Kocsis Csaba 1959-ben született Berettyóújfaluban. Erdésznek tanult, de végül a tanítói pályát választotta. 1993-ban újságíró lett, 1996 óta kulturális menedzserként dolgozik szülővárosában, közreműködik a Bihari Füzetek összeállításában és szerkesztésében. 1996-ban önálló kötettel jelentkezett **Akít elrejtett az isten** címmel, ezt követte első szépirodalmi próbálkozása, a **Kádár vitéz útja** c., történelmi témájú regény 2001-ben a Barbaricum Könyvműhely gondozásában. Az utóbbi időkben főleg a kispróza műfaját műveli, írásai ígéretes, formálódó tehetséget sejtetnek.*

y-n-y

KOCSIS CSABA

A VÁNDOR

Elmegyek, elmegyek... – dúdolja a vándor porlepte utakon, dobhártyát szagató, aszfalton surrogó, autósztrádákon zabolátlanul vágató lóerők mellett. Elmegyek, elmegyek... Áramlik belőle a dal, elhagyja a hegyet a völgyekbe alászálló, csörgedező patakokkal együtt. Hátat fordít napnak, holdnak, sivatagnak, jégmezőknek, hófedte csúcsoknak, alföldi rónaságnak, szent bérceknek, örökzöld erdőknek, tavaszi virággal ékesített cseresznyefáknak és a hulló őszi lombok bús szízárványára olvadó leveleinek. Elmegyek, elmegyek... Monoton kántálással, magyarul énekl, pedig ismeri valamennyi élő és halott nyelvet. Járja a világot az ismert csapásokon maga-faragta somfabotjára támaszkodva. Égették máglyán, húzták karóba, törték kerékbe, marcangolták vadállatok, kaszabolták, lőtték Waterlooánál, Mandzsúriában, az inkák földjén, mégis felkapaszkodott, továbbment: cafatokra szakadt testét, bomló szöveteit újra rakta a teremtő. Gyalog jár, fél a lovaktól, bizalmatlan a földi és égi járművekkel szemben. Szereti az ágyba hívó, termő, gyermeket fakasztó asszonyi öleket. Természet-klónozza utódjai géntarisznyáiban ott lapul a vándorlás ösztöne és felfakad, mint egy rossz kelés, ha eljön az idő, a küldetés napja, mikor botot kell vágni, útra kelni, beleolvadni a végtelenbe, elvégezni az elvégezhetetlent: a hontalanfoglalást.

Nem keveri össze a kultúrákat, de mindegyiket felissza, mint kalamárisban szzendegő tintát a nagyapa töltőtolla, és a megfelelő helyen elővarázsolja, mint bűvész rugdalózó fehér nyulakat hosszú, fekete cilinderéből. Nem akar templomban szeretkezni, nem köp a hamburgert zabálók elé, nem vizeli le a nyárson sült malacot, ha annak fogyasztása ellenkezik választott vallásával. Mikor felkerekedik, Istent keresi, és ha megtalálja, nem pihen meg. Hirdeti az Igét, ha elmúlt harminc éves, hogy a nyomában tülekedők, a más úton járók már ne essenek bűnbe, de hiába, a lázadó ifjak ugyanúgy el-eltévelyednek, mert csak magukban hisznek, mint ő a megtérés előtt. A Próféta szakállára esküszik és Jézusért kiált, ha Krisna után a bölcs Buddhában sem találja meg igazát, de mindig Istenhez fohászkodik és zavarja, ha közéjük lép az imám, a pap, a pópa, a rabbi. Mikor

imára kulcsolja kezét, az Úr ráteríti égi palástját a szélfúttá mezőkön és elrejti a délibáb fénylő, remegő kocsonyájában. Elfordul azoktól, akik mások szeme láttára szeretnek imádkozni a templomokban, zsinagógákban, mecsetekben, utcasarokon, tereken, sportcsarnokokban, hogy mutogassák magukat, aprópénzre váltsák az Igét, amely maga az Isten.

Nem uszít az égi hatalmak nevében, csak aranylósaruit, rogyadozó szárú csizmáit koptatja a béke hírnökeként az előtte futó utak porában, dúdolva egy kis ország kultúrájában gazdag, de lélekszámban apadó nemzetének gyöngyszemét. A napsugarak szikrázó szövőkeretén megszövi fénylő köpenyét az utat borító apró szemcsékből, hirtelen fakadt szomorúságával kiszínőroztatja, pergő könnyeivel kigombosztatja és rakoncátlan hajtincseire nyomja széles karimájú kalapját. Alakja feloldódik a messzeségben, mint a nagymama fejfájás elleni porai fél pohár keserűvízben, és már csak a Kárpátok hegyei visszhangozzák a távolba veszte egyre halkuló magyar szavakat: elmegyek... elmegyek...

TORZÓ

Magyar János izgatottan mustrálta az egymásra górált rönköket. Sohasem dolgozott fával, de ismerte annak minden rezdülését, mert legénykorában asztalosnak tanult. Aztán mégis a kő szerelmese lett. Legtöbbször tornanádaskai vagy süttői követ faragott, de szívesen esett neki vésőjével az udvar hátsó részén árvalkódó vörösmészkő-tömböknek is, ha akadt megrendelő.

Kilenc éve lakott Bánomfalván, a furcsa nevű kisvárosban.

– Ha testvértelepülést kellene választani, Düsseldorfot ajánlanám, annak a nevében is benne van, hogy falu – mondogatta a város vezetőinek.

– Az a bökkenő, János, hogy a düsseldorfiak nem akarnak velünk szerződést kötni, pedig ránkférne egy kis segítség – veregette meg ilyenkor a szobrász hátát a polgármester széles mosollyal.

Ha a düsseldorfiak nem is, Magyar János kötelességének érezte, hogy minden évben adjon valami maradandót a településnek. Puritán szobrai, reliefjei feldíszítették a várost, a milleniumi emlékmű elkészítését mégis fővárosi szobrászművészre bízta. Emiatt csúnyán összerúgta a patkót a város első emberével és a képviselőikkel. A közmeghallgatáson odamondta nekik, ne nézzék olcsójánosnak, dolgozott eleget ingyen a településért. Azóta elmaradtak a megrendelések is. Ha mégis feltűnt a megélhetés horizontján egy-egy kisebb munka, láthatatlan erők megakadályozták az újabb üzletet.

Szerencsére János nyugdíjazása folyamatban volt, az első nyugdíjelőleget már meg is kapta. Ennivalóra már nem volt gondja, de napok óta fázott. Isteni adománynak tekintette a teherautó érkezését. Nem érdekelte, honnan a tűzrevaló, csak az, hogy lobbanjanak végre lángra a fahasábok a cserépkályha rácsain, a

parázs melegítse fel a csempéket, a csempék a szobát, hogy felengedjenek elgémberegett ujjai és újra munkához lássanak. Ha megrendelése nem is, kiállítása hamarosan lesz, és nem ebben a porfészekben, hanem a megyeszékhelyen, ünnepi kiállítás, millenniumi. Megmutatja a szakmának, a közönségnek, az ellenségeinek: még mindig ő a legjobb.

Hitetlenkedve járta körbe a farakást. Már a platón feltűnt – a sok akác és tölgy közt – egy embernagyságú vadkörtefarönk. Igazi ritkaság, örült, mikor azt is ledobták a többi közé. A megmunkáláshoz megvolt minden szerszám.

Álmaiban gyakran megjelent egy hatalmas fából kilépő, titokzatos nő. Az arcát nem látta, mert elvakította a ragyogás, a földöntúli alak mögül szikrázó égi fény. A tünemény haja azonban, amelyen a mezők vadvirágai nyíltak, s amely együtt úszott a felhőkkel, megbabonázta. A nő perdült-fordult, aztán kitért karra, puhán, kihívóan kacagva rohant feléje, de mielőtt elérte volna, újra eltűnt a fában, csak a nevetése csengett János fülében az ébredés után.

Sohasem akarta kőből megformálni ezt a nőalakot, de most határozottan érezte, itt rejtőzik a fában, ebben a nemes, természetes anyagban, csak le kell vésni róla a felesleget.

Becipelte a rönköt a szobába. Lihegett az erőlködéstől. A karjából kicsusszanó бүтү súlya alatt fájdalmasan reccsent az öreg hajópadló. János kifújta magát és a begyújtásról megfeledkezve hozzáfekedett a munkához. Nem készített vázlatot, mert a nőalak ott volt előtte, tüstént megjelent, ha egy pillanatra becsukta a szemét. Kis szekercével kezdte, s a fej, a váll, a mellek, a combok, az egymáshoz simuló lábak lassan megmutatták magukat. János éhét elverte az alkotás öröme. A nyakat, a vállakat vésővel, aprólékos figyelemmel formálta meg, aztán gondosan kidolgozta a csípőt, az ágyékot, a térdet és a bokát. A fej, az arc utoljára maradt, mert hiába erőlködött, azt nem tudta felidézni. Lecsukódtak a pillái, ám csak a fényt látta fehéren, vakítóan szikrázni, és az asszony lebbenő, felhőkkel úszó, vadvirágos haját. Ezt nem tartotta elegendőnek, hát elővette a vázlattömböt. A szénceruza azonban nem engedelmeskedett remegő ujjainak, a titokzatos arc nem akart megszületni. Kezébe vette ismét a szekercét. Apró, tétova ütésekkel kísérletezett, majd egyre dühöttebben csapkodott. A sikertelen próbálkozások miatt elvesztette türelmét, többször lesújtott a fejre. Az éles szerszám szikrázva pattant le a kemény fáról, az apró forgácsok messzire repültek. A lendület megtört, végül csak a nyak maradt: csonkán, meredten. Összeszedte a forgácsot és bevetette a kályhába. Kimerülten bámulta a fellobbanó lángokat, aztán meglátta a kiállítandó szobrok jegyzékét az asztalon. Elmosolyodott. A lista végére nagy betűkkel odaírta: TORZÓ, anyaga: FA.

Újra fázni kezdett, de már nem akart kimenni az udvarra tűzrevalóért. Elővette a fűrészt, combközépen elkezdte fűrészelni a fát. Mielőtt tűzre vetette volna a lábakat, vésővel kijavította rajtuk az apró hibákat, mert nem szerette a félbehagyott munkát.

ÜDVÖZLET

Petro Szkunc költő, az élő ukrán irodalom Sevcsenko-díjas kiválósága idén töltötte be 60. életévét, ám szemében, egész lényében az örökifjú lélekre jellemző dac tüze és a tisztánlátó, tehát okkal aggódó ember nyugtalansága, a felelősséget vállaló és cipelő írástudó konoksága. Verseinek sokaságában ezzel szemben, érdekes módon a higgadt szemléletű gondolkodó alakja rajzolódik ki: a korokat és erkölcsöket már-már bírói alapossággal mérlegelő gondolkodó. Ez a képesség a legkevésbé sem mond ellent a fiatalos dacnak, sokkal inkább egy nagyon fontos (oly sokszor hiányzó!) emberi tulajdonság, a bölcsesség megnyilvánulásait jelzi. Igen: a fiatalos hév és az érett emberi alkotói bölcsesség egyszerre hatja át Petro Szkunc költészetét. Ezért nem jár(hat) el fölötté az idő, ezért van-lehet minden időben érvényes szava világunk dolgairól, az örök változást is beleértve.

Nem fér hozzá kétség: az erkölcsi alapállás és a poétikai értékteremtés tekintetében Petro Szkunc munkássága példaértékű az ukrán irodalomban.

Tisztelettel, megbecsüléssel, verseinek közreadásával köszöntjük földinket, Petro Szkunc költőt.

A szerk.

PETRO SZKUNC

AUGUSZTUSBA ÖLTÖZÖTT UKRAJNA

*Még nevetnek a kisoroszon
az állam kormányrúdjánál.
Ukrajna még mezítláb jár
az izzó tarlón.
Jobbágy-fiai és leányai
a kapualjakkból még
hol Oroszhonnak, hol Európának
kínálják magukat: vigyetek!
És elviszik – lóerőkért,
romlott szalámiért –
a tartalék ukrán kezeket,
a lenézett szépséget.
Ukrajna-édesanyánk szegény,
vad szélben vergődik, nyög,
lelkiismeretünk munkanélküli
a sárga-kék zászlókon.
Szomorú az ukrán ünnep,
himnuszt hallani nem akar,
amíg népünk megosztva*

*urakra, gonosztevőkre, szolgákra.
Ukrajna, isten ajándéka,
a gondviselés madzagján
mostanság titkon újra,
útravalóval ellátva
küldöd Bohdant Moszkvába.
Az éjjeli pillangóktól
a koldusasszonyokig
rövid az út, mint egy versszak.
Így, négykézláb keresed igazad,
s nem tudod, merre van előre.
Tarisznyádban sorcsapások,
lecsapnak az uzsorások –
Jaroszlavna, Tyerpiliha
és Katerina az egész batyura.
Hajadonon és özvegyen
adod magad bárkinek,
nem áldott–termő földed,
Csernobiled bámulják.
– Élni, élni csakazértis!
És létezel, Ukrajnánk!
Október helyett eljön Augusztus
az elviselt gyalázat felett.
A bolygón iszonyú hőség,
a világot kufárok uralják.
A leigázatlan lelkekben
Ukrajna oly messze van...
Valaki kész feldarabolni,
hogyan utolsó csepp vérét kiszívja...
De Ukrajna él,
nem haldoklik és kész!*

NOVEMBER

*Újra ősz. Be kell vallanom,
mennyre más, mint a régiek.
Minden levélke a lélekbe hull
és a bánkódót fenyíti: fájjon!
És fáj. Csontig hatol a kín,*

*s nem a halálfélelemtől,
tudva: minket a Föld
– bár ő megmarad – éppúgy levet,
mint fa a levelét.*

* * *

*Elváltunk – hálás vagyok annak a napnak.
Elváltunk – köszönöm annak az éjnek,
már nem az én szemem világát téped,
hogyan van vagy nincs fizetségem.
Talán megrekedtél a hazugságban,
mint pókhálóban a légy,
nem láthatom, de él szerelmem,
s bárki mást látok, számomra idegen.*

* * *

*Ezen a Földön, hol először szerettem,
hol részem volt jóban, szegénységben,
boldog voltam: senkit meg nem öltem,
s engem sem ütöttek agyon, Istennek hála.
Ezen a Földön, hol mindenki átkoz mindenkit,
hol a Gonosz jár-kezel vakító kék szemmel,
jogom volt bánathoz és derűhöz,
s minden egyéb oly messze mögöttem.
Ellenség? Átlényegiül a barátság haraggá,
a fiatalság rajtam röhög.
Mégse akarok más Földet, csak bánt:
ő nem akar engem.*

BARÁTAIMNAK

*Dőreség veszemre törni,
mind a halál gyermekei vagyunk,
a végzetes kehely engem se kerül el.
Ne bántsatok hát, élni hagyjatok,
hiszen senkivel nem harcolok,
ahogy mások oltalmát el nem fogadom.
Sorsom csillogás, s majdan felragyogok
szomorúságotok sötét egén.*

ALÁZAT

*Madárszemeken csíráznak
Gyöngyfényű, zöldes csillagok,
Utcasarkokon lapulnak
Kóborló rablógyilkosok.*

*Lapul, figyel a suttogás...
Miránk mérges nyilak várnak,
Hulljunk hát egymásba, remény,
Ha a mennyekből kizárnak.*

*Szél tépi vijjogva agyam!
Rám nézel, szemed feléget.
Egy lépésre kurtítottad
A végtelen messzeséget!*

*Szoknyád a fény megharapja...
Suhog, s bennem minden lázad.
De csak édes dallam rezdül
Számon és szelíd alázat...*

N-HEZ

*Bennem van a csend,
Benned a hangok.
Búgnak fülemben,
Mint a harangok.*

*Bennem van a kő,
Benned a templom.
Szent terhed alatt
kínban vonaglom.*

*Bennem van a fény,
Benned az élet.
Mindent újjászülsz,
Amíg csak élek.*

*Bennem van a tűz,
S benned elégek...
Hallod, reménység?:
Fényed eléget!*

*Az előző szám Új vetés c. rovatában bemutatott költő a továbbiakban ezen a néven publikál.

*Bennem van a kés,
Vele szívemet
– Hogy ajkad kifesd –
Többől kitéped.*

*Bennem van a jaj,
Téged kíméllek.
Benned ott a szó,
Végső ítélet.*

*Bennem van a lánc,
Benned az álmok.
Hogy megtartsalak,
Hozzád kiáltok.*

*Bennem kong az űr,
Benned világok.
Ős Isten teremt
Új s új világot.*

*Bennem van a hó,
Benned a virág.
Így látjuk egymást
Egy ablakon át.*

*Bennem nincs semmi.
Minden hiányzik!
Szemedből látom,
A világ fázik.*

*Bennem szent neved
Őrzi bánatom.
Hogy nem vagy enyém,
Istent átkozom.*

LÉLEK ÉS BOR

*Forgatom könyvem, szabad a lap.
Mondd, kit érdekel az áldozat,
Kit érdekel a múltó idő,
S hogy vége a dalnak, hull a kő...?
Lélek a borral összevegyül,
Jó, ha az ember nincs egyedül.*

*Fakó virágok színe villan
Égen-földön. Szárnya kirobban
A szónak, s földre üvölt a Nap:
Nincs, aki ítél, nincs áldozat.
Lélek a borral összevegyül,
Jó, ha az ember nincs egyedül.*

*Megérik a gyöngy, virrad a nász,
Jó, ha az ember jobban vigyáz:
Belebolondul, annyi álma
Hull alá a sötétség honába...
Lélek a borral összevegyül,
Jó, ha az ember nincs egyedül.*

*Mindez miért? A szó kifröccsen,
De örök tabu él a csöndben...
Isten vigyázza üvegtornyát.
Borítsd rám, szellem, fényes orcád!
Lélek a borral összevegyül,
Jó, ha az ember nincs egyedül.*

EGY NYÁR A MIENK

*Mérhetetlen,
Titokzatos Mélység,
Gyermekálmokat
Ölelő kék ég,
Mormolod a múlt
Tündérmeséjét.*

*Mi élni vágy,
Vagy annak a Kezdet:
A nemzés,
A fájdalom, a gyermek,
Hitül, hogy
Életek mindig lesznek.*

...

*Ta vagy izma
Annak, ki tette kész,
Látni mer, messzi
Csillagokba néz,
De ölni vágy,*

*Szemében ott a kés.
Fénybe hökkent
Bogarak úsznak el,
Szárnyuk vitorláján
Még ott a jel:
Egy nyár csupán,
S megyünk a csendbe el.*

AZ IGAZOLVÁNY

Igyekeztem, de így is hetedikként érkeztem. A magyar szervezet székházának előszobájában – várva soromat – egy idős férfi mellé ültem, akit jól ismertem, mert évekig szomszédok voltunk, az unokáival egy iskolában tanultam.

Kölsönösen üdvözöltük egymást, majd beszélgetni kezdtünk.

– Örülök, hogy láthatom, Laci bácsi. Hogy szolgál az egészsége?

– Köszönöm érdeklődésedet, meglennék, csak hát sípol a tüdő, meg nehézkes a járás.

Nem volt ez szokványos válasz a szokványos kérdésre, mert – ekkor vettem észre – hiányzott az egyik lábfeje.

Mintha megértette volna érdeklődő pillantásomat.

– Meg kellett válni hűsleges társamtól – mutatott a lábára. – Szibériából hoztam haza a nyavalyámat; lábfagyást a Gulágról. Elvontunk évekig egymással, de cukros lettem, üszkösödni kezdett. Az orvosok tanácsolták, hogy amputálni kell, így még lesz remény... Pedig hát a nyolcvanon túl azt már szűkösen mérik.

– Sosem lehet tudni, mindannyian a Mindenható kezében vagyunk...

– Ami igaz, az igaz... Te is az Igazolványért jöttél?

– Persze, nagy dolog ez – örültem, hogy ilyen hálás témára terelte a beszédet.

– Én meg a nevemért jöttem – ejtette ki hangsúlyozottan, majd némi szünet után folytatta. – Úgy jöttem hozzájuk – pillantott az iroda ajtaja felé –, mint a jó orvosokhoz, akiktől gyógyulást várok.

– Nem egészen értem, Laci bácsi.

– Elmondom én neked. Tudod, fiam, nekem Bökönyi a becsületes nevem, s mint te is tudod, László a keresztnévem. Bökönyi volt minden felmenő ősöm, azok a gyermekeim, az unokáim. Csak éppen én nem vagyok az.

– Az meg hogy lehet? – néztem rá csodálkozva.

– Márpedig lehet, vagyis lehetett. 47-ben, mikor hazavezérelt a Jóisten a Gulágról, amiről te is hallottál, hisz a te nagyapád is megjárta azt, a poklok poklát, itthon jelentkeznem kellett a milícián, ahol kiállították a paszportot. Mikor belenéztem, hát nem hittem a szememnek: Bekeni volt beírva Bökönyi helyett. Mondtam is rögtön a bárisnyának, aki kiállította a papírt, hogy én Bökönyi vagyok, és nem Bekeni. Hej, de nem tetszett neki, hogy rászóltam! Rám ripakodott: örüljek, hogy egyáltalán élek, ott kellett volna megdöglennem Szibériában, meg hogy a régi világgal elmúlt a nevem is, és hogy a szláv nyelvben – valami könyvre mutatott az asztalán – nincs ő betű, meg ipszilon sincs.

Kis szünetet tartott, miközben fogadtuk az újonnan érkezők köszönését, majd folytatta:

– Mikor megalakult a kolhoz, hát bevíttek engem is. Valami fiatal gyerek volt az írnök, aki a munkanapokat jegyezte. Kérdezte a nevemet, mondtam neki a valódit, de sehogy se tudta kislabizálni. Szólt: hozzam el a paszportomat. Vittem.

– Na látja – csattant fel, mikor beleolvasott –, maga nekem ötöl-hatol, mikor ide az van írva, hogy Bekeni.

Így is írta be a nevemet.

De volt még furább eset is. A kolhoz párttitkára, ő volt a földön járó atyaisten abban a világban, egy leszerelt orosz katonatiszt volt. Az még a Bekeni-t se tudta megjegyezni, hát nagyritkán, ha szóba kerültem azt mondta, hogy Masztilov, mert hát oroszul az kenést, bekenést jelent.

Évek múltán, mikor cserélték a paszportokat, már meg se kérdezték, csak átírták a régiből a nevemet. Egyszóval: Bekeni lettem és maradtam. Bekeni, Elkeni, Leken – ironizált kesernyős mellékízzel Laci bácsi. – Ami igaz, az igaz: nem is volt nekem gondom a nevem miatt a hatóságokkal, csak fájt, hogy így meglopták.

Mély lélegzetet vett, kielégítve tüdeje éhségét, majd folytatta.

– Jut eszembe, egyszer mégiscsak volt. A nyolcvanas években meghívót kaptam testvéremtől, akit sorsa Debrecenbe vezérelt, hogy látogatnám meg. Milliónyi papírt kellett beszereznem, de mire a végére jártam, nem fogadták be tőlem azokat. “Mit hazudozik itt össze-vissza – mordult rám a milicista tiszt. – Azt állítja, hogy a meghívó testvére, vérrokona, holott maga Bekeni, az meg Bökönyi”. Többet nem is próbálkoztam. Próbáltam aztán belenyugodni, hogy nekem már Bekeni-ként kell leélni a maradék életem.

Összerándultak arcának pókháló ráncai.

– De hát lett ennek folytatása is. Mikor az ukránok lettek a gazdák, újra csak cserélni kellett a paszportot. Abba meg azt írták: Bikini, mert hát az orosz e betű átment i-be. Elvették a fiatalságomat, vagyonomat, egészségemet, tönkretették a családomat, jövőmet, ráadásul pőrére vetkeztették a nevemet is, mint az atom-bomba a Bikini-szigeteket – nevette el magát hangtalanul, de látható keserűséggel. – A kevéske nyugdíjamat is Bikini-ként kapom, pedig Bökönyiként többet kapnék – próbálta oldani a hangulatot.

– Végül is azt mondta Laci bácsi, hogy orvosokhoz jött.

– Hát igen. Nem kell nekem, fiam, már semmiféle kedvezmény, nem fér az az én időmbe. Csak azt akarom, hogy gyógyítsák meg a lelkemet, mert jobban meg van csonkítva, mint a lábam. Adják vissza ősi jussomat, az ő betűket. Azt beszélík, hogy itt magyarul állítják ki az igazolványt, hát azért jöttem – hozzám hajolt. – Már kifaragtattam a fejfámat is, és rávésettem: Bökönyi László.

Tenyérnyi csend után hozzátette:

– Ha volna még jártányi erőm, elmennék Budapestre és megköszönném mindazt, amit értem, értünk tettek és tesznek. Megmondanám, hogy most már egy Bikinivel kevesebb és egy Bökönyivel több él ezen a fertályon... Még azt is kérném: koromra való tekintettel engedjék meg nekem, hogy hadd szavazzak, hadd válasszak én is, mert bizony hogy tudom, kire kell...

Még talán mondott volna valamit, de nyílt az ajtó és szólt az adatfelvevő:

– Bökönyi László, tessék befáradni!

Laci bácsi korát meghazudtoló fürgeséggel állott fel. Reszkető ujjai lágyan simultak tenyerembe, rám kacsintott:

– Hallottad?! Most már az vagyok, aki voltam.

A SEMMIBE HULLVA

*Fény és homály
kavargó forgatagában
zúgnak el az évek,
megtörténik az idő nélkülöd.
Itt hagytál.
Ez lettem.
Ki?!
Ismerem magam?*

*Lestem belső hangra,
biztasson a bajban.
Kerestem égi jelt,
figyelmeztessen.
Istent ostromoltam,
kegyében vakon bízva.
És árnyékod maradtam
a semmibe hullva.*

*Abban a dörrenő percben
dzscentri-búcsút vettél
nevetve:
"Adieu, magadra hagylak, fuss,
boldogulj ahogy tudsz,
küzdj meg az idővel,
s békélj meg velem,
égi hatalmammal".*

*Parancsszóra nem megy.
Én nem így akartam.
És ma sem tudom,
hogyan tartsak lépést önmagammal.*

A harmincöt évvel ezelőtt létrejött Forrás Stúdió alakuló összefoglaló elhangzott, vitaindító jellegű beszéd szövegét megsárgult papírlapok őrizték meg. Egynémely kitételei ma már anakronisztikusnak tűnnek, ám a gondolatmenet egészében véve egyértelműen jelzi az akkori tízennyolcévesek fogékonyságát a társadalmi jelenségek iránt, szándékát a kulturális értékek, ezen belül elsősorban az irodalom iránti igény életre keltésére, annak révén a közösségformálásra. Hasonló szándék nyilvánul meg a zárszóban is. Mindkét beszéd most először kerül a nagyobb nyilvánosság elé, megszerkesztett változatban.

A szerk.

ZSELICKI JÓZSEF

IFJÚSÁG ÉS IRODALOM KÁRPÁTALJÁN

Az utóbbi időben jelentősen megnövekedett az irodalomkedvelők tábora. Ezzel a megállapítással még nem mondanék semmit, ha nem tenném hozzá, hogy a klasszikusok színvonalához szokottak komoly igényeket támasztanak a ma irodalmával szemben. Korunk problémáinak, nehézségeinek reális ábrázolásával és kiútjainak feltárása segítségével azonban megállhatja a helyét.

Mégse erről akarok beszélni, még csak a magyar irodalom helyének meghatározásáról sem a világirodalomban (épp eleget foglalkoznak ezzel a folyóiratok hasábjain), hanem ifjúságunk irodalomhoz való viszonyáról.

Hogy pontosabb képet alkothassunk a magyarországi irodalmat befogadó közszellemről, s azt összevethessük a kárpátaljaival, idéznem kell egy francia író: “Magyarország tízmillió lakosa közül kilencmillió ír”.

A meghatározás nem egészen pontos, mert egy távol élő és hangulatában nyilvánvalóan rózsaszínesített ember benyomásai nem alapulnak statisztikai adatokon, mindenesetre ugyancsak imponáló vélemény; s ha csak részben igaz – s ez kétségtelen –, akkor ugyanaz az ifjúság, amely a Beatlesért, Szörényiért és a többiekért rajong, ott kell hogy legyen e pontatlan kilencmillió között. Nem arról a “kilencmillióról” beszélek, akik versek vagy egyéb irodalmi művek létrehozásával foglalkoznak, hanem azokról, akik azért próbálkoznak ezzel, mert számukra az irodalom közeli fogalommmá vált, a magukénak vallják.

És mi a helyzet Kárpátalján?

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy megmagyarázható okokból az egész világon nálunk, Kárpátalján legalacsonyabb a könyvek ára; s mégis, az ungvári könyvesbolt vezetője nem mer harmincnál több verseskötetet megrendelni, mert fél, hogy rajta marad. Ez a félelem nem alaptalan.

Itt, nálunk is sok fiatal próbálkozik írással, de ez nem a mindenkori sokoldalú képzettség bizonyítéka. A területi lapok szerkesztőségébe beküldött sok száz levél tanúsítja, sok szerző nem ismeri a műfajok alaptörvényeit, amit végeredményben nem vethetünk a szemükre, mivel szakirodalomhoz valóban nehéz hozzájutni, de azt már igen, hogy egyáltalán nem ismerik a világ, a világirodalom meghatározó egyéniségeit. Ezért leginkább iskoláinkat terheli a felelősség. S ha már itt tartok, megemlítem, amit mindenki tud: az iskolai irodalmi körök csak papíron léteznek, s ha működnek is, akkor számításba-vehetetlenül olyan lagymatagon, hogy az már egyenlő a nullával.

A falusi könyvtárosok, az úgynevezett kultúrmunkások sem tekintik szívégyüknek a kultúra terjesztését, még a paragrafusok által rájuk rótt kötelességüket sem teljesítik. Papíron minden faluban van olvasóköri, valójában én személyesen egyről sem tudok. S ez már a területi művelődési osztály hibája is, mert nemcsak az ilyen vagy olyan tárgyú plakátokkal és mittudomén-micsodákkal kellene törődniük, amelyek legfeljebb az ember esztétikai ízlését finomítják, ha ugyan finomítják... De semmi több.

Mindezt egybevetve látható az eredmény: ha az Angyal vagy valamilyen más játékfilm megy a tévében, a falvak utcáin egyetlen emberrel sem találkozom; ha a Világirodalmi Magazin vagy a Nagyvilág-est műsorát sugározzák, ugyanez a helyzet: első esetben talán nézik, második esetben alusznak.

E lírai megállapítások után felmerül bennem a kérdés, érdemes-e a kárpátaljai magyar irodalomról beszélni. Válaszom: érdemes és kell is, hogy beszéljünk róla.

A Szabolcs–Szatmári Szemle novemberi számában Krecsmáry Lászlótól tanulmány jelent meg “Magyar irodalom Kárpát–Ukrajnában” címmel, amelyben a szerző az eltelt öt év irodalmi termését igyekszik mérlegre tenni. Az általa korábban megkérdezett írók egyike így vélekedett irodalmunkról: “Nem beszélhetünk kárpátaljai magyar irodalomról: öt-hat ember ténykedése még nem irodalom”. Krecsmáry úgy véli, a Szabolcs–Szatmári Szemle öt évvel ezelőtti megállapításai nem vesztek el időszerűségükből, mert a területen “nincs belső kritikai tevékenység”, “nincs zajló irodalmi élet”.

A tanulmány végkövetkeztetése: “Van kárpátaljai magyar irodalom, és ha lassan is, de fejlődő tendenciát mutat”.

Szerintem is, sőt, az “öt-hat ember ténykedése még nem irodalom”-féle álláspontot vitathatónak tartom; a kárpátaljai magyar irodalomról már beszélni kell, noha még csak jövő időben.

Krecsmáry László, ugyanúgy, mint az Együtt című egyetemi folyóiratban megjelent “Tájjelleg és irodalom” c. cikkében Stumpf Béni, rámutat a publikálási nehézségekre, s ez — a sok közös vonású magyarországitól eltérően — egyedi, sajátos probléma.

Banalitás, hogy a magyar irodalom világirodalomba való bekerülésének egyik legnagyobb kerékkötője a nyelvi körülhatároltság, az elszigeteltség. Ez az “ős magyar átok” (megjegyzem, nem a kárpátaljai magyar irodalom világirodalomba való bekerülésének esélyei izgatnak) bennünket jóval nagyobb mértékben sújt, a publikációs lehetőségek, a szólási módok hiányával a legfojtóbb problémát okozza.

Nincs irodalmi lap Kárpátalján. A Kárpáti Igaz Szó politikai lap, a Kárpátontúli Ifjúság szintén, a létező kerületi lapok mezőgazdasággazdasági szemléletűek.

Talán a korlátolt lehetőségek miatt nem tudnak kialakulni sem a publicisztikai, sem az irodalmi műfajok.

Az Igaz Szó Ifjúsági Magazin-oldalára számíthatunk, a Kárpátontúli Ifjúság beígért havonkénti Forrás-oldala ugyancsak reményekre jogosít.

Mit kell tennünk, mit tehetünk a kárpátaljai magyar irodalom, az itteniség érdekében?

A közszellem, az irodalmi közfelfogás életre hozatalánál kell bábáskodnunk. A könyvtárosokkal, a tanítókkal kell összefognunk, hogy olvasókörök, működő közösségek jölessenek létre. S hogy miképpen tegyünk ezt, vitázzunk róla, döntsük el közösen.

1967. november 16.

ZÁRSZÓ

Egy indulás lobogásától szárnyra kapva, mikor a magunk-teremtette hit kenyerén élünk, nehéz lenne megállítani az áradatot. Kevésből vagy többen lehetünk, vagy kevesebben. Ez a paradoxon utat szabhat egy nemzedéknek ugyanúgy, mint egy nemzetnek, s ha nemzetiségi nemzedékről beszélünk, méghozzá fiatalokról, tudnunk kell: az egészséges erő célt teremt, s ez pedig egységet.

Zs. J.

A KERESŐ, A TAGADÓ ÉS A KÖZVETÍTŐ

(Művész az új ezredévben)

“Kik vagyunk–miért vagyunk?” – a gyermekek szájából sűrűn elhangzó, s csak később, okoskodásaink, gőgünk következtében lesajnált alapkérdés segít az ezrednyitő irodalminak álcázott vitáiban eligazodni. Mert a lényegét illetően mindig erről van szó. “Irányzat”, “stílus”, az elegáns, ám homályos szakki-fejezések – csak fedőnevek. Mögöttük ott a becsvágyó ember pillanatnyi tudat-állapota, amit több-kevesebb tehetséggel próbál – pecsétnyomóként – a számára juttatott anyagban véglegessé rögzíteni. Aki soha nem teszi fel magának, környezetének, nemzetének az alapkérdést (vagy azért, mert változékonyságnak kitett, izgalmas ön-dolgai közt nem is érdekli, vagy azért, mert nem tartja az effajta töprenkedést manapság tudományos-korszerűnek), valójában ezzel is választ ad; árulkodik a leképzett mintázat a rábizott, kiszolgáltatott tárgyon: zavart-csavart vonalak, rafinált indák kezdetükkel és végükkel egybe-gabalyodva, a tenyészet és enyészet burjánzó képei, azzal a labirintust utánzó ábrázolattal, aminek csak tekervényei vannak, de nincs szilárd közepe, s ezért belebonyolódni nemcsak hiábavaló, de komikus is. Labirintus-létezés, a labirintus szakrális értelme nélkül, faltól falig, kiszögelléstől-kiszögellésig tapogatózva, kinlódva, olykor persze élvezkedve – hogy aztán ugyanott lyukadjunk ki, ahol betuszkolódtunk, **ugyanott** és **ugyanúgy**; senkit és semmit, aki és ami igenis legyőzendő, a folyamatban le nem győzhető – vagy éppen odaveszni a szuroksötétben, mindegy, hogy hol, mert nincs tétje a fordulatoknak, minden valahol pusztán **akárhol**.

Ez volna a polgár-ember számára a jövő irodalma, művészete, kultúrája?

Amit életemben írtam, bizony, a posztmodernnel szemben írtam. Igaz, voltaképpen a panelként alkalmazott, agyoncsócsált, kiüresedett “vízszintes” realizmus ellenében is. Nem szeretnék egy – a Golgotai Misztérium által már döglött – Minotaurusszal küzdeni, rozsdás fegyverzetben. Aki és ami ma lesben áll, sokkal rettenetesebb fenevad, és sokkal ravaszabbul, nem állatbőrben álcázza magát. Emberarcot öltött és a világi hatalmat bitorolja. Így talán elmondhatom: öregedvén már mindenféle csoportosításból kiemelve, **önmagában** nézem a művet, s keresem meg az alkotó személyiségét a sorok között. S bár határozott vagyok abban, hogy hiszem és tudom az isteni akarati középpontot az Univerzum tükörgömbjében – a posztmodern egy hajtásával (ha ez az!) egyre türelmesebb leszek. **A kétségbeesett keresők, a szenvedélyesen kifakadók irodalma, a könyörtelen életelemzők, az öngyötrő kételkedők kedélyvilága megindít**, hiszen a költői alkat, ma még – mintegy szabványszerűen – többnyire ilyen. Az Istennel való tusakodásnak irodalmunkban nagy előzményei vannak. A **katabázis** foglyai ők,

* Elhangzott a “Kereszténység az irodalomban” címmel Berekfürdőn megtartott

fel-felcsillanó reménységgel. **Katarzis** nincs katabázis nélkül. Alá kell szállni, mielőtt sorsunkat felröptetjük. De sajnos van olyan katabázis, olyan lelki-szellemi szakadék, amelyből a túlszabott “én” átmenetileg nem képes kivergődni. Ebből az állapotból akár remekművek is születhetnek – jelentőségüket és hatásukat nem becsülhetjük le. **Bizonyítékok.** Mivel csak az elmeháborodott az, aki olyat keres, ami egyáltalán nincsen, és ködlovaggal birkózik... Azt keressük és azzal pörölünk, aki régebben még a miénk volt, és egyszer már meg is nyilatkozott nekünk. Az ilyen írói szó nem “szöveg”, persze nem is lamentáció. Nem “post”, hanem “in aeternum” emberi szó. A posztmodernnel felületesen nem összemosható!

Az elbicsaklás, a kisiklás ott kezdődik, ahol művészetté keményedik a transzcendencia tagadása. Ahol a “keresztény” szitokszóvá válik, az eszmény kiröhögni való lesz, Isten fejébe bohóc-sipkát nyomnak, vagy éppen hóhércsuklyába bújtatják. Ötletgazdák váltják fel az élménygazdagokat; Jézus Krisztust alpári ügyekbe vonják, elszórakoznak a megváltással, fekete zsenialitással pötytyözik be a gyanútlan, az irodalmat szentség-szinten imádó, fejletlen tudatot. (Bizony, erre Nobel-díjat is osztanak. Mondjam, ne mondjam? Saramago: “Jézus Krisztus evangéliuma”.) Ez az igazi veszély, amikor a **bal lator** kezd diktálni a közvéleménynek, s ő szabja a normát, cifrázva és mutatósan! Amikor kicsúfoljuk a keresztáldozatot. De a részvét, az empátia, a nyomorultak fölkarolása, a **humánium** minden apró jele az irodalomban: az első lépés a keskeny hágcsón fölfelé... Még elszakítottaság, de már közeledés.

A kiábrándultság bizonyára természetes következmény annak, aki a közelmúltban téveszmék rabja volt. Most aztán tapicskol felszabadultságában: prima, hogy már nem kötelező semmiben sem hinni! Uccu neki, éljen a nihil (mintha a nihil képes lenne **lenni**), éljenek a piti célok a végső céltalanság birodalmában, az erkölcsi elvtől független, mohó kis boldogság-pótlékok, az általános, benyelő boldogtalanság iszaptengerében. Parányi ének dagadoznak, amit a másik parányi én legfeljebb ájultan megcsodálhat, de dilemmáiban, csapdahelyzeteiben nem használhat semmire... Ez a divatos művészet, ami – bocsássanak meg – azért van a nagyidőben halálra ítélve, mert az életöszön a fennmaradásra végül elfordul tőle. Az irodalom, a művészet nem jójó, nem simlabda, nem olcsó monoton játék, nem polgárpukkasztó-fehércseléd-riogató, hátba-farbaveregető hecc holmi országos vásárplacon. Az irodalom, a művészet – így hiszem, így tudom – **közvetítés** az égi és földi princípium között. Kinek mankó, kinek bot a vándorláshoz, kinek létra – némelyeknek vastüdő a mindennapi lélegzéshez. Ha eredeti rendeltetését mesterségesen elorvasztjuk, nem lesz rá szükség. Vagy azért, mert a jövő embere – optimális esetben – túlhaladja, s érzéki tapasztalatait, eszméléseit a szellemi szférából **közvetlenül** szerzi be, s akkor nem is hiányzik többé – vagy azért, mert robottá süllyed, s a könyveknek még az emlékét is megveti...

Ha a művészetet, az irodalmat áthatja a megújult spirituális gondolkodás, részt vállalunk a Kozmosz, az Ember szolgálatában: a nemzet, a világ, az Univerzum otthonos polgáraiként szerényen, de méltósággal viselhetjük az **előkészítők**

előkészítőinek olykor hálátlan, semmiképpen sem látványos, de mindenképpen fontos szerepét. A lefokozott irodalom újra **rangot** kap – addig csak acsarkodik, követelődik, siránkozik vagy titokban eladja magát. Nem, nem áll ki nyíltan az utcasarokra; párnázott ajtók mögött, hivatalos kanapén zajlik az üzekedés – és a fizető “kuncsaft” mindig inkognitóban!

A keresztről kétezer éve lecsorgott vér az egész Földet áthatotta. Az enyhület a szikkadt rögöket termékennyé lazította. De minden bosszúból, gyűlöletből kiontott vércsepp az égre kiált vissza. Nem szimbolikusan! Akinek füle van, hallja a jajsztót, éjjel-nappal.

Az irodalom is áhítozik a melegítő, frissítő, keringő, mindig megújító vérre. Kivérzett az irodalom teste. Halvány, csenevész. Vagy szeszekedtől felpuffadt lilásvörös. A **kereszténység** infúziója kívánatos; a keresztény szeretet. Nem a külsőségek teszik. Az a mű, amelyik dagályos, téziseket ismétel, agresszív parancsot ad, éneklő dallammal frázisokat lődöz a légbe, s az esztétikai, egyedi megformáltságnak, varázsos nyelvi erőnek híjával van – pusztán tematikája miatt – még nem keresztény, csupán – sajnálatosan – gyengécske munka. S még a vegytiszta materializmusnál is károsabb, ál-misztikus, hipp-hopp sikerrel kecsgetető, híg bestsellerek is előtenek.

Pedig nekünk, magyaroknak is van Isten kegyelméből az irodalomban értékes, hiteles keresztény hagyományunk. Szinte röstellem mondani, oly sokszor leírtam már: itt élt a XX. század második felének borzalmi között, szinte egyidőben Hamvas Béla, Kodolányi János, Várkonyi Nándor. A Krisztusból oly sokat megsejtő Papp Károly. A szellemi iskolát teremtő Török Sándor. S még előttük Babits Mihály. **Kitörölhetetlenek**; de az irodalomtörténet igazi jelentőségüket, némelyikük elsődleges fontosságát nem fogta fel. Nem beszélék a **folytatókról**, az élőkrol... Nem nevezem meg őket, bántana, ha valakit kihagynék. Sajnos, a két kezemen meg tudnám számlálni, ahol a szándék és képesség egymást izmosító szövetségben találkozik. De nem a mennyiség dönt. Itt aztán nem. De legalább keressük egymást. Esendőségünkben is kapaszkodjunk össze. Mert tapasztalható: ami Pilátus színe előtt történt, ma is megtörténül (anélkül, hogy még saruját megoldani se méltó-magunkat Krisztushoz merném hasonlítani vagy gonosztevőnek bélyegezném a másik felet); külön-külön kevesen kiáltanak Barrabást, olvasó és olykor műtész is **egyenként** a Küldöttre szavaz – mégis, az összhangzatban “Barrabás, Barrabás!” lesz, eufórikus süvöltés hatja át az irodalmi, kulturális palotateret. Az “ízlésformálók” nemcsak szorgalmasak, de dörzsöltek is. Mintha Barabással szemben – de még mellette sem! – állhatna senki. A “helyzetképek” – egy-két sugárzó kivételtől eltekintve – ötven-száz évre előre sugalmaznak; egyetemi oktatásban, lexikonokban, átfogó tanulmányokban. Világjelenség, nálunk még föl is habosítva.

“Nem tudják, mit cselekszenek”? Vagy nagyon is tudják? Talán határozottabb, gondosabb artikuláció kívánnatik? Vagy a félretolt szegeletkő kitüntetett sorsa ez? Törvény az “Imitatio Christi” útján?

A NEMZET LELKIISMERETE

(Móricz Zsigmond halálának 60. évfordulójára)

Móricz Zsigmond pályájának alakulását, azt, hogyan lett a magyar parasztság szószólójából a paraszti életkörön messze túllátó író, a maga gyártotta “Két pólus” elmélet világítja meg legjobban. Egyik levelében a már beérkezett író így fogalmaz: “Az én vér szerinti őseim között ott vannak a kapás jobbágyoktól a zászlós urakig minden áthidaló társadalmi rétegből valakik. Nekem azért ebben az országban senki sem imponál, és semmi rang és osztály, mert én ennek az országnak a népét úgy tekintem, mint atyafi és vérrokonokat.”

E kijelentés mögött Móricz Zsigmond rendhagyó származása húzódik meg: szüleinek a Mikszáthénál is különösebb házassága. Mert jobbágyfelszabadítás ide vagy oda, Magyarországon 1878-ban nem sok papkisasszonyt adtak férjhez parasztleányhoz. Márpedig Pallagi Erzsébetet adták, meg sem kérdezve tőle, hogy menni akar-e.

Móricz Zsigmond anyai ágon kárpátaljai származásának is mondható. Anyja nálunk született, Csetfalván, és 10 éves koráig Beregújfaluban élt. Az író nagypapja, Pallagi József e két faluban teljesített református lelkészi szolgálatot. Eltemetve is itt van az utóbbiban, ahol fiatalon érte a halál. Beregújfaluban emléktábla őrzi az író anyai nagybátyjának, Pallagi Gyula gimnáziumi tanárnak, tanulmány-írónak és műfordítónak az emlékét, aki a fiatal Móricz fő pártfogója lett.

Anyai ágon tehát Móricz Zsigmond ősei vidéki értelmiségiek, akik ha vagyonosabbak, a nemességgel is rokonosodnak. Az apai örökség egészen más: csak a minden áron kitörni akarás a paraszti földhözragadtságból. A frigy a két pólus között azért jött létre, mert Pallagi Erzsébet reálisan gondolkodó, korán megözvegyült édesanyja belátta, hogy Móricz Bálint kivételes leleményessége, megbízhatósága, akaratereje visszajuttathatja a lecsúszott Pallagiakat az értelmiségi sorba. “A két pólus között szikra pattant, s lettem én” – magyarázza Móricz származásának különösségét, ami írói látásának és emberi tartásának egyaránt volt kulcsa.

Édesapja konok emelkedni akarása, mersze szembeszállni évszázados szokásokkal, hagyományokkal, a “magyar ugar” visszahúzó erejével számos rokonszenves Móricz-hős sorsának lesz vezérszólama. A lehetetlenre vállalkozó paraszthéroszok: Turi Dani, Avar Jani, Rózsa Sándor valahol Móricz Bálinttal tartanak lelki rokonságot.

A gyermekkor korán elvesztett paradicsomát, Csécsét, ahol Móricz Bálint először bizonyította életrevalóságát, író fia “boldog sziget”-ként emlegette

később. Itt őt mindenki ismerte, szerette. Többet volt ölben, mint a földön. Czine Mihály szerint “ezért is maradt a szülőföldje az élete mélyén mint csillogó napsugárvilág, madárcsiripes édes öröm, a nagy tágasság, a színes és csillogó végtelen...”

A gyermekörömök felhőtlen habzsolása mögött az a viszonylagos anyagi jólét húzódott meg, amit az édesapa vakmerő vállalkozásaival egyre szaporodó családjának itt, Csécsén megteremtett. Vízimalmot üzemeltet, cséplőgépet vesz részletre, kereskedik, tutajon almát, fát, sót szállít a Tiszán. A nagygazdák irigylük, a szegények csodálják, hogy mindent másképpen, jobban csinál mint más. Aztán egy jégzajlás a malmot, egy tüzeset a gépet, ez pedig a fedelet viszi el a család feje felől. De Móricz Bálint nem hagyja, hogy leteperje az élet. Szekercét fog és ácsként újra meg újra felépíti övéinek a fészket. Mind a hat fiát és egyetlen lányát taníttatja.

Túrístvándi, Prügy, Sárospatak a főbb állomásai az útnak, amelyet az eldugott kis szülőfalutól az ország fővárosáig, a paraszti léttől az értelmiségiig a Móricz család megtett. Ezeknek az évekig tartó kényszerköltözködéseknek az eredménye a boldog és szomorú emlékeknek az a bőséghozsara, amelyből Móricz művészi fantáziája egy életen keresztül táplálkozott.

Ahogy az apa bukdácsolts osztályról osztályra a kibontakozó magyar kapitalizmus elemi iskolájában, ugyanolyan keservesen kereste helyét a világban a fia. Debrecenben még jeles tanuló, költői ábrándokat dédelget, mint innen induló nagy elődei: Csokonai, Kölcsey, Arany. Sárospatak, a “Bodrogszparti Athén” azonban nem fogadja be. A kollégium megrekedt szellemiségével nem tudta őt kibékíteni az a tudat sem, hogy itt tanult Bessenyei György, Kazinczy és Tompa, a politikusok közül pedig Kossuth, Teleki László és Szemere Bertalan. A diák Móricz Patakon szerezte azokat a benyomásokat, amelyek később Nyilas Misit a “Légy jó mindhalálig”-ban ilyen vágyakra ragadtatják: “meg kell építeni az egyenlőség, szabadság és testvériség igazi hazáját”. Ezzel az illúzióval indul majd Matolcsy Miklós is Fábiánfalvára, hogy fáklyája legyen népének a kilátástalan sötétségben.

Tizenkét évvel idősebb nagybátyja, a már említett Pallagi Gyula, aki egyszerre volt az unokaöcs számára eszménykép, vitapartner és szerető rokon, viszi magával a megkeseredett szájjú, kiábrándult ifjú embert Kisújszállásra, ahol 1899-ben leérettségizik. Ide jön vissza később segédtanárnak és újságírónak debreceni és budapesti kísérletezés után a jogon, teológián és bölcsészeten. A “lélekvergődés” esztendei ezek, amikor “Az Isten háta mögött” c. regényében később visszaköszönő álmos, poros kisváros kontúrjain keresztül már az írói pálya fényei derengenek. Egyelőre az újságírás előszobájában várja remény-

telenül a bebocsáttatást. Jókai és Mikszáth stílusában készült szépirodalmi próbálkozásait azonban olvasatlanul küldik a papírkosárba.

Anyagiilag és lelkileg is valóságos megváltás volt számára az az 50 korona, amelyet 1903-ban egy népköltési gyűjtőútra kapott a Kisfaludy Társaságtól. Így indult szülőföldjére, Szatmárba, ahol gyermekora óta nem járt.

Első gyűjtőútja során Móricz 10 faluban fordult meg. 764 dalt, 55 játékot, 52 köszöntőt, 49 találósmesét jegyzett fel. A hatalmas anyagból azonban egyetlen kötetet sem jelentetett meg. A meséknél sokkal jobban foglalkoztatták őt a mesemondók. Móricz később még 5 alkalommal tölt hosszabb-rövidebb időt gyalogolva szülőmegyéje falvaiban. Béreseknél, dohányosoknál lakik, pásztorokkal éjszakázik, együtt lélegzik a néppel, amelyről így nyilatkozik: “Földijeim, véreim, ami művésznek talán a legfontosabb: a modelljeim. Ott tanultam megismerni nemcsak a magyar parasztot, hanem az embert is.”

Ebből a megismerésből születik a századvég hamis műnépiességével szembeforduló “Hét krajcár” c. novella 1908-ban, amellyel Móricz írói pályája igazi kezdetét veszi. Ez a könnyes kacagást, megrendült lírát és sötét tragédiát mesterien elegyítő, személyes részvétellel hitelesített történet egyszerre zár le és kezd újra valamit a magyar irodalomban.

A paraszti hős Fazekas “Ludas Matyi”-jától kezdve jelen van elbeszélő költészetünkben és prózánkban. Vagy úgy, mint szenvedő alanya az úri igazságtalanságnak, vagy mint humoros mellékalak, gyermekien naív lélek, akit nem kell igazán komolyan venni. Arra, hogy az urak mennyire félreismerik a parasztot, hogy a külső különtség mögött milyen magasabb rendű, romlatlan erkölcsiség rejlik, Mikszáth Kálmán döbbsített rá. Gárdonyi felfedezi a parasztban a lelket. Tömörkény észreveszi benne a szociális lényt. Móricz többlete velük szemben a “Hét krajcár”-ban az, hogy a kisemberrel emberként fog kezdet. Nem véletlen, hogy amikor 1909-ben novelláskötete is megjelenik ezzel a címmel, Ady siet üdvözölni Móriczot, aki “egymaga fölér egy forradalmi szabadsáppattal”.

Ady Endre barátságának elnyerése, akárcsak a Petőfié Arany számára, meghatározó fontosságú lett Móricz Zsigmond írói pályájának alakulásában. Az igazi móriczi témák: a kipányvázott lelkek és a sálaranysorsok az Adyval való találkozás után jelennek meg egyre több változatban Móricz Zsigmond művészetében. Akárcsak Ady, Móricz is a nemzet lelkiismerete akar lenni, fel akarja rázni annak apraját és nagyját az önáltatás álmából. Ezért törekszik az igazság kíméletlen kimondására, s innen van prózájának belső felindultsága, drámai hőfoka. Ez a látásmód szabadítja meg a magyar irodalmat Jókai romantikájától, Mikszáth kedélyességétől és vezeti ki a nagy realizmus útjára, amelynek első mestere nálunk Móricz Zsigmond lett.

S. BENEDEK ANDRÁS

Álmos tájakon járok – jelzi közel másfél évszázad magyar írói attitűdjét Horváth Sándor új könyvének címe. Az ember amúgy is keserű százaze csöpp méreggel és indulattal keveredik, ha belegondol: ezek az álmos tájak a szinte reménytelen sorsú szülőföldet jelentik. A csüggedt, bémult világ írói megjelenítése így akár helyénvaló is. De van, aki másként fogalmaz. Azt mondja, azt írja: 'kishaza'. S így a 21. század hajnalán egy másik Adyt, a teljes költőt és a teljes magyar költészetet kellene megkísérteni. Ahogy időnként Horváth Sándor is teszi válogatásában.

A címadó, négy hangra komponált monodráma narratív eszközeivel is pergő, életszerű és persze elkeserítő. Ez az elkeseredés azonban az olvasó részéről sem hordja magában a végső reménytelenséget, az önfeladást. Ez ma Kárpátalján a létezés alapszintje. Ennél szeretne mindenki egy kicsit jobb lenni. Jobban élni természetesen, de talán teljesebben is. Ez a lelkünkbe rögzült táj, pontosabban tájkép egyáltalán nem álmos, nem Csehov vagy az Anyegin világa, hanem a *nullára redukált létezés kórképe*. Az önmagát gyógyítani nemigen képes orvos, az író láttelepe ezért pontos és fontos. Bár nem ír fel orvosságot, csak tüneti kezelésként az italt.

Az itálnak különben is meghatározó szerepe van az egész könyvben. Ott van, bár még csak jelzésszerűen a városszéli (hétkerületi) kamaszkor emlékeit felidéző írásokban, ahol még fel-felvillannak a tisztaság, a becsület szikrái s ahol szinte megjelenik Mandarin, a híres vagány alakja. A *Magyar testvérek* prózájában már a felvállalt pribék-sors értelmetlen vége jelenik meg. Felfogható ez általános reményvesztésnek, de az emberi alaptörvények érvényesülésének is.

A kötet legizgalmasabb részét a szociológiai láttelepek alkotják. Az első (*Jelentés a mélyből*) címéhez hű. A pokol legmélyebb bugyraiban talál rá az emberszabásúak kietlen és látványában, leírásában is megalázó létformáira. A riportalanyok nyelvilleg is tisztátalan válaszaiban azonban csak külső körülményekre utalnak saját sorsuk alakulásában. Az író-szociológus azonban tudja: ezek az emberek egy gazdagabb, kiegyensúlyozottabb világban is azok maradnának, akik – lumpenproletárok.

Tragikusabb a *Magyar testvérek* láttelepe. Egy, a nagy hegyek szorításában megbúvó vegyes lakosságú közösség elesett, nyelvüket törő magyarjaival találkozunk. Nyomoruk nemcsak szellemi nyomor, a nemzeti kultúra hiánya, de a méltó létezés nélkülözése is. Igaz, a recenzens, feltehetően Horváth Sándor adatfelvételével egy időben, maga is járt ebben az egykor vasiparáról híres nagyközségben. Az ott tapasztaltak egy szerveződő, megmaradni akaró mikroközösséget mutattak fel – igaz, határozottan szervezeti formában. Az író viszont magukra maradt családtörödékekről szól. Mindaz, amit leír, elkeserítően

igaz, de a kérdéskör táguló horizontját figyelembe véve, talán jobb lett volna, ha csak a létezés e szintjének drámáját mutatja fel és nem rögzíti helyhez-helységhez, mivel ez így pontatlan következtetések levonására alkalmas. Nem egy szebb, reménykeltőbb világképre gondolok, hanem e világkép arányaira, hitelességére. A könyvet néhány keserű jegyzetet követően a későközépkori és reneszánsz pikareszk irodalmat idéző, mégis végtelenül mai írás zárja (*A tábornok és az ő hadainak hiteles története avagy minden üveggel szebb a világ*). Nem a szoldateszka kedvéért, de meg kell jegyezni, hogy a katonai tisztí rangot csillagok jelölik, ahogy a konyak érettségét is. A kommunizmus (szovjetizmus) utolsó évtizedeiben valóban az ital volt a feladat, cél és teljesítmény és ezen nem segített később a gorbacsovka sem. Ezt a nyelvi leleménnyel, szellemesen megírt abszurd történetet (az író személyes érintettsége mellett) éppen a történelmi kontextus teszi hitelessé. Immár tanulságok nélkül, mégis okulásul.

Vegyes műfajú és egyébként is vegyes összehatású könyv Horváth Sándoré. Dokumentum és az elmulasztott írói lehetőségek útjelző táblája is egyben. Még ha az út néha hiányzik is. (*Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2002.*)

Páros befutó – utal a párhuzamos életutakra Nagy Zoltán Mihály új regénye. A történés helyszíne itt is az örökölt magyar-ukrán határon fekvő falu. Két fiatal házaspár indul útnak egy semmi jóval nem kecsgetető világban. Balázs és Zsuzsa pedagógusok. A fiatalasszony elkötelezetten az. Férje azonban, aki már eleve jobb anyagi körülmények közt élő családból származik, mindenáron érvényesülni akar. A jobb élethez való kulcs (ami nem is olyan rég még a párttagkönyv volt), most az üzlet, az üzletelés, a “határra járás”. Legyen az szilvalekvár, dióbél vagy bármi más eladható engedélyezett adagokban való átvitele, a címekre szállított benzin és gázolaj stb. Ebbe fog bele a Mammon szolgájává szegődött Balázs, egyre nagyobb igényekkel, egyre nagyobb tételekben.

A másik fiatal párral, Ferivel és Zsókával is ezen a devalvált feketepiacon találkozunk először. Ők azonban azt az egyetlen dolgot tudják csak eladni, amivel még rendelkeznek: saját magukat. Filléres feketemunkások lesznek egy neki-keseredett, egyedül maradt gazdánál.

A gyümölcsszezon azonban hamar lefut, a hazatérő fiatalok számára nem nyújt újig való kitartást. Mindent el kell vállalni. Feri egy ideig feles fuvaros lesz a feltörekvő Balázs leselejtezett kocsiján.

Az anyagi megalapozottság két iránya nagyon hamar különválik. Míg Balázs felesége vágya ellenére sem akar gyermeket, Zsókához a vándormadarak vonulása után bekopog a gölya. A mai (tegnapi?) Kárpátalján ez sorsvállalás. Feri a regénybeli történések számára talán legszerencsétlenebb pillanatában ezért meri kijelenteni: “Hozzákezdünk az építkezéshez”. S ebben benne van a döntés: *maradunk*, míg Balázs házassága, emberi kapcsolatai árán is az áttelepülés mellett dönt.

Ez a történet így néhány szóban talán leegyszerűsítettnek tetszik. Mindaz, ami azonban idáig vezet, szociológiai pontossággal jelenik meg az írásban. Ott

van az eltörölhetetlen történelem, a légerek máig ható tragédiája, a kis- és nagygazdák áthagyományozódó feszültsége, a sorsrontó életformák, a nemrégvolt parancsuralmi rendszer hű csahosainak köpönyegfordítása, az egyházhoz való kötődés felemás volta, a szerveződés kísérletei stb. S ott van természetesen a couleur locale. Ami tettenérhető a falu életformájában, a hitvilághoz, a legősibb hithez kapcsolódó szokásokban, de, ha töredékesen is a nyelvben is: 'kerékpár szarva', 'hajt, hajtási engedély', 'szaggatótészta', 'kikeresem a pénzt', 'beleütött a hideg az ujamba', 'még meg', 'kirántott hús' s na persze a néhány öreg férfiember által még hordott 'kötény' (Istenem, alig több mint egy emberöltő alatt "elmagyarosodott" gyermekkorom 'surca'). S van, amit a posztuszovjet éra hozott magával: ki érti meg a kárpátaljaikon kívül, hogy mi kerül az asztalra, amikor összeadnak egy ötszázast, egy kétezrest és egy tízest. Nem beszélve arról, hogy a kulturális szervezet járási vezetője már csak hatszáz *pénz*-ről beszél. S hogy mi az a 'vazelinos kenyér'.

S ha már a nyelvről van szó. Noam Chomsky akadémiai értekezést írna a gondolat szóban majd írásban való megjelenítéséről. De az MTA új vezetője is meg tudná magyarázni azt, ami az ungvári bölcsészdzén még tabu volt. A három megjelenési forma ugyanis nem adekvát. Senki sem gondolkodik úgy, hogy "munkatársi kapcsolatból ébredt fel bennünk a kölcsönös vonzalom". Ha kimondja, már közelít ehhez a mondathoz, s ha elég modoros, le is írja. Ami a lényeg: ez az egész könyvön átvonuló prozódiai eszköz az író konstrukciója. Élettelen.

De szerencsére a könyv egészében nem az. S minden nyomor, nincstelenség és talán kiuttalanság ellenére makacs reményt sugároz. (*Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2002.*)

A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918-1944. A Fedinec Csilla által készített szakmunka címét érdemes így, önmagában leírni. A hályogkovács bátorságával végzett eddigi önismereti, múltfeltáró munka már eddig is hozott kiemelkedő eredményeket. Punyó Mária, Móricz Kálmán, Vári Fábíán László és újabban Kovács Katalin jól ismert munkásságát komoly kiadványok dokumentálják, de hosszú lenne azoknak a sora, akik forrásközléseikkel, lokális kismonográfiáikkal hozzájárultak a helytörténet, helyismeret, néprajz és az ún. "nagy" történelem helyi összefüggéseinek feltáráshoz. De látnunk kell, sok a megnyilvánulás kényszere által diktált, nem kellőképpen megalapozott és megírt munka is. Ez azt jelzi, hogy komoly alapművek, szakmai vezérfonalak nélkül nehezen szervezhető meg az egész területre kiterjedő helytörténeti tevékenység és ami a leglényegesebb: nehezen teremthető meg mindezek szintézise.

Ami a történeti kronológia kérdését illeti, ennek hiányát már a kezdet kezdetén érzékelték a helyi kutatók s mintegy annak pótlásaként egyes általános ismertető munkákban mellékelten jelent meg egy-egy hosszabb-rövidebb áttekintés. Különösen a Dupka György által útjukra bocsátott kiadványokban találkoz-

hattunk ilyen próbálkozásokkal. Ez a mostani azonban tudományos igénnyel és szakmai hozzáértéssel megszerkesztett kronológia.

A recenzius számára legizgalmasabb a könyv Bevezetője, amely a kárpátaljai sajátosságokat tükröző, a kronológiaszerkesztés általános szabályaitól eltérő specifikus, csak másod- vagy igencsak elsődleges forrásokra támaszkodó munka “műhelytitkait” tárja fel. Itt tkp. a levéltári, gazdaságtörténeti, kultúrtörténeti, politikatörténeti, magyarságtörténeti stb részmonográfiák hiánya az elsődleges, ami egyben a 22-es csapdája is. A most megjelent kronológia és a források szabad használata ugyanis e részmonográfiák megírásának alapja. Ezt a csapdát, amelyet maga a szerző problémakataszternek nevez, Fedinec Csilla a periferikus anyag életre keltésével lépi át.

A források megközelítésének e taktikus bemutatása mellett a bevezető tanulmány közli a régiónak a történelmi események függvényeként változó hivatalos elnevezéseit, elemzi a nagyobb történelmi sorsfordulókat s mindehhez gazdag jegyzetanyagot társít. Ezt követi az igen alapos kronológia, amely időnként (például a népszámlálások időpontjához kötve) adattár is. Mindezt néhány értelmező térkép vázlat, gazdag irodalomjegyzék, személynévmutató, teauruszként is felfogható tárgymutató, helynévmutató és intézményi mutató, valamint angol nyelvű összefoglaló teszi teljessé. A bevezetőben megírt politikatörténeti dokumentumgyűjteménnyel együtt ez az igen alapos kronológia minden helytörténeti kutató alapvető segéd- könyvévé válhat.

A kiadvány sorsa amúgy erősen Duna-medencei. A szerző Pesten dolgozó kárpátaljai, akinek munkáját ösztöndíjak segítették, s könyve a Teleki László Intézet és a Fórum Társadalomtudományi Intézet közös kiadási programja keretében jelent meg, Galánta-Dunaszerdahely impresszummal. (*Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta-Dunaszerdahely, 2002*)

*

A könyv nem egy kort, egy építészeti stílust emel ki, hanem a legősibb emlékektől a 20. századig felvonultatja mindazt, amelynek látványa meghatározza a tájat és aminek kultúrtörténeti jelentősége van. Az elsők közt kell említenünk a címlapon is szereplő gerényi rotundát, a román kor egyedülálló emlékét, amely sajnos a barbár “helyreállításnak és modernizációnak” köszönhetően ma már csak retusált fényképeken dokumentálható. A romanika többi emléke nehezen megfogható, a számtalan pusztítás, hadak és jószándékú építők rombolásának következtében. Ezért is támad némi hiányérzete a helytörténeti kutatóknak, amikor az egyik leglátványosabb román kori rom, a szerednyei donzson képét nem találja a könyvben. Valószínűleg ez is, valamint a beregszentmiklósi, eredetileg reneszánsz várkastély (amely egyszerre híres I. Rákóczi Ferenc kényszer-lakhelyeként és Petróczy Kata Szidónia menedékeként) is megközelítésük nehézsége és időigénye miatt maradhatott ki a bemutatott értékek közül.

Itt vannak azonban azok az eredetileg átmeneti román-gót stílusban épült templomok, amelyeket csak megtyiport, de végképp nem tudott elpusztítani az idő. Láthatjuk a beregszászvégardai, a dédai, csepei, feketeardai, borzsovai, mezővári, nagymuzsalyi, nagyszőlősi, nagybereg, nagybégányi, tiszaujhelyi, kigyósi, técsői, viski stb. templomokat, amelyek számtalan, sokszor szakszerűtlen átépítés után is felismerhetően dokumentálják a középkort és a magyar kultúra jelenlétét ezen a sokat szenvedett vidéken.

Ami a szakszerűtlen átépítéseket illeti, ezek közül az első helyen a beregszászi nagytemplom áll, amely eredetileg román stílusban épült, gótikus elemekkel bővült a város virágkorában, amikor Lokiotek Erzsébet itt udvart tartott, és egy kolostor-templom-zárdatemplom épületegyüttes részeként szolgálta a domonkos rend, a királyi udvar és a város hitéletét. A Lubomirski herceg által vezetett lengyel betörést követően közel két évszázadig állta az idő ostromát, amikor a reformkor végén "helyreállították", az egykori zárda kápolnájának bejáratát és a kismuzsalyi rom déli kapuját "felhasználva" nyerte el mai, centrálisnak tűnő alakját. A városban megpihenő Petőfi Sándor már csak ezt a külső látványt észlelte ("van benne gót templom"). De nem tarthatjuk szerencsésnek a feketeardai templom igen szép déli kapujának elvakolását sem, éppúgy, mint a gerényi templom "modernizálását", aminek következtében, ma a gázfűtés flexibilis elvezető csövei meredeznek a gótikus hajó ablakaiban.

Mindezt csak azért kellett elmondanunk, hogy felhívjuk a figyelmet: Kárpátalja műemlékvédelme – az utóbbi időben biztosított jelentős anyagi eszközök ellenére – korántsem mondható megnyugtatónak. Igazán csak annak a megőrzésében bízhatunk, ami még a föld alatt van (például a beregszászi ferences kolostor romjai!). A nagyszőlősi kolostor romjait ugyanis például szakszerűen feltárták, majd az impozáns romkertet kiosztották hétvégi telkeknek és hamarosan támfalak készültek a nyolc évszázados kövekből.

Az eddigiekben egyetlen kiadványban sem kaptunk ilyen pontos képet a templomi freskómaradványokról és a festett famennyezetekről. Igazi meglepetése a kötetnek a *Pap Gábor* által a técsői templom mennyezetének szimbolikájáról, művészettörténeti összefüggéseiről közölt, a szép példát tágabb összefüggéseibe helyező, a magyar kultúra egységét tükröző, annak időn és téren túlemelkedő viszonyrendszerét bemutató, imponáló tanulmány.

A keserű példákat még idézhetnénk, de már eddig is eléggé eltértünk magától az ismertetett könyvtől, amely a szakrális műemlékekből bemutatja még a legfontosabb ruszin fatemplomokat. Ízelítőt kapunk a háromosztatú keleti építészettől, a munkácsi uradalom területén elterjedt barokk stílusból és a máramarosi gótikus faépítészet remekeiből, amelyek a maguk módján egyedülállóak az adott anyag és építési technika alkalmazásának területén.

Szerepelnek a könyvben a terület legfontosabb várai, kastélyai. Ez utóbbiak közt két igen jelentős műemlék mellett ott szerepel egy tipikusan 19. századi vadászkastély, Beregvár. (Halvány hiányérzetet a már említett szentmiklósi mellett

a beregszászi Bethlen-ház s tucatnyi kastélyjellegű udvarház – Beregszászvégaradó, Bégány, Tiszakeresztúr, Tiszaújhely, Farkasfalva stb – főúri lakóhelyeinek dokumentálatlansága okoz.) Tartalmazza a kötet a magyar vonatkozású emlékműveket, szobrokat és azokat a történelmi jelentőségű tájakat, amelyek meghatározzák Kárpátalja összképét.

A szép kiadványt a szerzők szakmai “névjegye”, valamint német és angol nyelvű összefoglaló teszi teljessé. (*Masszi Kiadó – Romanika Kiadó, Budapest, 2002.*)

***Kárpátalja kincsei** – ígéri a szép kiállítású könyv címe. S hogy ez ne csak hangzatos bonmot legyen, arról a két szerző, a kiadvány megvalósításában oroszlánrészt vállaló *Horváth Zoltán György* és az útikönyveiről már ismert *Kovács Sándor* gondoskodik. A Kárpátalja felbecsülhetetlen építészeti és képzőművészeti értékeinek bemutatását célzó kiadvány az eddig legszebb és legszakyszerűbb a maga nemében. A több mint félszáz helyszínen készült fényképanyag plasztikusan és az építészeti jellegzetességeket, “mondanivalót” mindenkor megragadó módon állítja eléink ezt a még ma is csak töredékesen ismert látványvilágot.

Kovács Katalin könyve (*Ha lelkek... Lélekhiedelmek Salánkon*) a népi hiedelmek, a haldokláshoz és a halálhoz, a halál utáni léthez kapcsolódó rítusok különös világába enged betekintést egy etnikailag, vallásilag és geográfiai körülhatároltságában is tanulságos közösség, Salánk példáján.

A kárpátaljai viszonyokhoz képest nagy lélekszámúnak mondható falu történetét a szerző külön fejezetben mutatja be. Ez a történeti ismertető a szakirodalom ismeretéről és biztos kezeléséről tanúskodik, egyben magalapozza a kutatás kiindulópontjait, feltételeit. Még a legnagyobb szigorúsággal is csak néhány értelemzavaró sajtóhibára érdemes felhívni a figyelmet. A Rozsályi Kun család természetesen nem kun, ez a *genus* közös családnéve, így kisbetűs írása csak véletlen lehet. Valószínűleg már eleve öröklött elírás viszont az utolsó tatárjárás 1714-es említése. Az Ugocsa megye számára rendkívül tragikus és az etnikai átalakulást sokban befolyásoló ún. utolsó tatárjárás 1717-ben volt, s bár Salánkról csak négy parasztgazdát hurcoltak el, a környezet, a megye viszonyainak átalakulása ezt a községet is érintette.

Ez a fejezet mutatja be Salánk etnikai és vallási viszonyait is. Itt is találkozhatunk azzal a kárpátaljai sajátossággal, hogy a nyelvváltás, az eredeti lakossághoz való nyelvi asszimilálódás sokkal elfogadottabb folyamat, mint a hitváltás. Közvetve ez a tény is alátámasztja azt a kutatói álláspontot, hogy a ruszinságot az évszázadok során a nagyobb szláv tömegbe való beolvadástól a görög katolikus vallás mentette meg, hiszen abban a viszonylatban a nyelvi közelség is motivációs eszközként van jelen. Külön értéke a könyvnek a cigány lakosság közösségeként való megjelenítése, az azt romboló külső, az egykori szovjet birodalomhoz fűződő hatások bemutatása.

A szakirodalom áttekintése szerény címmel szereplő fejezet a kötet szakmailag talán legszínvonalasabb, legértékesebb része. Ez a tanulmány a halálkultuszt történeti, társadalmi, gazdálkodástörténeti, vallási és “kültörténeti” hatások viszonyrendszerébe helyezi. A magyar nyelvterületen eléggé megkopott hagyományréteg határvidékén sorra veszi a szomszédos népek és a belső etnikai-vallási csoportok még többé-kevésbé élénken élő mítoszrétegét, szokásrendszerét. Joggal hívja fel a figyelmet arra, hogy valamennyi hagyományréteg között ez a legállandóbb. A kereszténység felvétele előtti lélekhit sajátosságait éppúgy magába foglalja, mint a keresztény egyházak tanításait. Tegyük hozzá: mindez elképzelhetően egy még ősbibb, elemibb hitvilág közegében gyökerezik, s csak megnyilvánulási formái változtak a vallási ideológiák megjelenésével. Ez jellemző például a Mária-hit ősi gyökereire is.

Maga az elemzés az *előjelek-haláljelek* felsorakoztatása után bemutatja a *lélek útját*. Ebben a részben megjelenik a közösség racionalitása, az elkerülhetetlenbe való belenyugvás, ugyanakkor feltűnik a ma már kevésbé ismert túlvilág-kép, egy olyan világ, amely csak részben magyarázható az ember jobb, szebb iránti vágyával. Az észak-amerikai indiánok kettős világképétől mindez távol áll, de ezen a szinten is felismerhető a Kárpát-medencébe hozott hiedelemvilág néhány eleme. Különösen jellegzetes a boszorkányok, tudákosok halálával kapcsolatos adatanyag, amely – mint annyi más területen – itt is inkább a táltosok, mintsem a sámánok egykori tiszteletére utal. A halott túlvilági helykeresésének, a lélek vissza-visszatérésének igen sajátos dokumentuma a *lisztzórás* hagyománya, amely nem véletlenül szerepel elkülöníthető egységként a kötetben.

A kutatás hitelességét mutatja, egyben a hasonló bűvárkódások mintájaként is szolgálhat a három etnikai-vallási csoportból választott közel száz adatközlő felsorolása és a gyűjtött anyag tájelemeket tükröző, hiteles nyelvi közlése. A gazdag illusztrációs anyag, számos dokumentumértékű fotóval, Salánk lakosságának térbeli etnikai elhelyezkedésének vázlata, a gazdag hivatkozási anyag, irodalomjegyzék és a kevésbé ismert szavak szószeredete teszi azzá a könyvet, ami: az utóbbi évek legszínvonalasabb kárpátaljai néprajzi monográfiájává, méltó társává Punyky Mária, Vári Fábián László és Móricz Kálmán munkáinak.

Joggal írja a magyar népszokások, néphit egyik legjobb kutatója, *Pócs Éva* meleg hangú bevezetőjében, hogy a kötet igényt tarthat mind a szakma, mind a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére. Semmiképpen sem lehet egyszerű szakmai téma, ami egy szép, fiatal, képzett és okos nőt a tanatológia kutatására inspirál; a halál végső ölelésének kutatására az emberi életösztön legtermészetesebb reflexiói helyett. (*Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2002.*)

“...EGY UTOLSÓ LESZ-AMI-LESZRE...”

Ez a verssor, Kányádi Sándor Krónikás ének c. költeményének alap gondolata volt a Credo verséneklő együttes Vas-megyei turnéjának vezérfonala 2002 kora őszén. Az anyaország legnyugatibb megyéjében, a kultúrát szerető és művelő emberek egyre szűkülő körében nem ismeretlen az együttes neve, a mostani turné azonban arra volt hivatott, hogy felélessze az egészséges nemzeti érzések tüzeinek lángját. Néhány esztendővel korábban, komoly szervező munka eredményeként már bemutatkozott ezen a vidéken a még ma is árnyékban virágzó együttes.

Kemény idők járnak manapság a művészetek határon túli tájain. Ritkán lehet előre tudni, ki mikor és hol adhatja elő azt, amire esküszik. A politika teret foglal, bomlasztja a művészek sorait, szinte lehetetlen függetlennek maradni; sokan helyezkednek, “van aki sír/ van aki hallgat”. Ilyen körülmények közt az előadás-sorozat szervezése ténylegesen “lesz-ami-lesz” jelleget öltött, hiszen több részletét is a Teremtő gondjaira bíztuk.

Szombathelyen kezdődött az időszámítás, ahol a Kálvária templom volt az első vendéglátó helyszín. Bár a Credo együttes életét az utóbbi időben sorozatos “szülések”, kilépések és visszatérések tarkították, már itt, az első fellépés helyszínén érzékelhető volt, hogy működése óta az együttes egyik legszínesebb és legerősebb felállása kezd kialakulni. Az “ös”tagok – Ivaskovics József, Kovácsné Lőrincz Erika, Gálné Újvári Gyöngyi – mellett a viszonylag friss “szerzemények” – Szabó Livia, Fekete Zsuzsanna és Varga Katalin – egyre magabiztosabban találnak rá helyükre ebben a nem könnyű műfajban. Különösen Zsuzsa hegedűjátéka – ami egyébként új szín az együttes műsorában – mélyíti el az amúgy is megrendítő sorokat, Kovács Vilmos Vereckéjét, Vári Fábián László A tenger nevében és Feslik a setét kettősét.

Aki volt már Credo-koncerten, tudja: itt nincs dáridós tra-la-la vagy jól megírt refrénből álló, öt énekessel is egy szólamban előadott többszörös platina-produkció. Az együttes vezetője s egyben motorja-mozgatója, Ivaskovics József: közlovag, aki töretlen lendülettel sodorja magával tovább és tovább a csapat múltból eredő és nemzetünk legnagyobbjai által megfogalmazott szellemiségét. József a versek megzenésítője, isteni alázattal materializálja a megfoghatatlant – hitet ad. Könnyek a nézőtéri félhomályban – létünk bizonytalanságából múltunk forrásai törnek elő. Isten és a sorsunk közös, mindkettőben hinnünk kell, hogy megmaradjunk. A közönség döbbsen, újra és újra rácsodálkozik József Attilára, Kányádi Sándorra, Dsida Jenőre, Tárczy Andorra

és a többiekre, mindenkire, akik ki tudták, ki merték mondani a kimondhatatlant... Sütő Éva vendéglátó barátunk tudja mi az. Köszönünk Neki mindent!

Körmenden másokkal együtt régi barátaink fogadtak. Ők is tudták, mire számíthatnak, s azt hiszem, nem csalódtak. Kár lenne sorolni a bizonyosság rezdülő jeleit, hiszen az aktív élmény előadás közben éri a hallgatót; ami az idő múlásával, kristályosodik. Később verseket olvasva felidézzük az élmény pillanatait. Hónapok, évek múlhatnak el, az emlékek mosolyt csálnak az arcokra. Visszatértek... Visszajövünk!

Sághegyen csodálatos élmény: az ország egyik legnagyobb Trianon-keresztje vár. Megrendítően hatalmas, félelmetes! A Kapiller-család vendégei voltunk szüret után. Tüzet gyújtottunk az éjszakában, s a szabad ég alatt, az éltető tűz fénykörében még inkább lélekmélyre hatoltak a versek.

Útban hazafelé, némi igazoltatás után egyenruhások fogalmazzák meg számunkra a kárpátjai magyarság legridegebb, de találó jellemzőjét: „Magyarul elég jól beszélő ukrán állampolgárok”. Köszönjük, nem felejtjük!

Szentgotthárdon Kollerné Loós Zsuzsa, evangélikus lelkész nő fogadott. A szószékről határozott, tekintélyt parancsoló és tisztelő hangon szólt az összehozásról, úgy mutatta be a Credo együttest, mintha ezer éve ismerné őket. Ez

az: a közös ezeralahány évünk! Megérezte: erről szól az egész! Lélekben taggá avattuk! Köszönjük Zsuzsa, Neki, hogy helyrerázta, megerősítette hitünket.

Bajánsenyén a közönség vastappsal jutalmazta a lélekben már hazatartó csapatot...

A turné végére minden értelmet nyert. Véletlenek nincsenek, csak kemény munka, annak pedig eredménye. Nem feladni, de folytatni kell. Mindig kell, hogy legyen erő, kitartó akarat még “egy utolsó lesz-ami-leszre”!

MAGYARSÁGSTRATÉGIA

Avagy épülés, leépülés – tessék választani.

Csak kapkodom a fejem, oly zavarbaejtő a gazdagság. S. Benedek András, Dupka György, dr. Botlik József, Csernicskó István, Balla D. Károly, Orosz Ildikó, Zubánics László, Balla László, Györke Zoltán, Kovács Katalin, Lajos Mihály, Horváth László, Schober Ottó..., hogy már magamat ne is említsem – az utóbbi évtizedben mindegyik említett szerző írt legalább egy olyan kötetet, melyben a kárpátaljai magyarság történelmét, kultúráját, helyzetét rögzíti, elemzi, dicséri, siratja, lesajnálja...

“Épül-szépül a Nagy Magyar Kárpátaljai Potyomkin-falu” – írja Balla D. Károly.

“Napjaink népmozgása már nem nevezhető migrációnak. Ez a kárpátaljai magyarság etnikai eróziója. S itt a legnagyobb a felelősség” – vélekedett S. Benedek András 1995-ben.

“A kárpátaljai magyarok számára a haza fogalma lokálisan erősen kötött, a Radnóti Nem tudhatom... -jában megfogalmazott konkrét, közvetlen környezet, nem pedig elvont politikai-politológiai fogalom” – vélekedik közös tanulmányukban Csernicskó István és Híres Kornélia.

“A nemzetek belső önrendelkezési igényéből eredendően a kárpátaljai magyarságnak természetes joga a kulturális autonómia iránti törekvés” – jelenti ki Orosz Ildikó.

Bocsássák meg a fentebbi felsorolásból kimaradtak, hogy őket nem említettem, illetve az említettek nézzék el nekem, hogy tőlük nem idéztem, de talán a fentebbi, szövegkörnyezetükből önkényesen kiragadott gondolatok is jelzik: ahány írástudó, annyi hozzáállás, annyi vélemény, ítélet...

E hosszúra sikeredett bevezető után, tárgyalás helyett néhány “kisebbségi” történetecskét mesélek el, csak úgy hevenyészve, a tanulságok levonása, ítélethozatal nélkül.

AKI MÁR '80-BAN SEM VOLT MAGYAR

1980. Fancsika.

Tetszik tudni, ez az a falu, ahol a magyar foci világbajnoki reményeit kereszttbe, akkoriban a magyar nyelvet ugyancsak törő Rácz László született. Még meg sem száradt a zöld tintával skribált aláírás újságíró igazolványomban, amikor kiküldtek a faluba, hogy valami Kovács Mihály (János?, Miklós?) nevű emberrel készítsék interjút, mert Vörös Zászló (?), Vörös Csillag (?), de biztosan nem Vörös Posztó kitüntetését kapott. Szigorúan a lelkemre kötötték: csak akkor kell az anyag, ha az ember magyar (s mondja valaki, hogy rossz volt a brezsnyevi nemzetiségi álpolitika).

Meg is találtam én a kedves Kovácsot, aki traktoros volt, s az utasításnak megfelelően megkérdeztem:

– Ugye, maga magyar?

Kis tétovázás után az én Kovácsom magyarul a következőket mondta:

– Anyám magyar volt, apám is... Én már nem vagyok magyar.

Ennyi.

MAGYAR TESTVÉREK

1993. Gyertyánliget.

Ez az írásom már többször megjelent. Most csak néhány mondatát idézem.

Marianna:

– Én azt szeretném, ha itt is Magyarország lenne. Nem lenne se Ukrajna, se Oroszország...

Szvetlana (magyarul):

– Az enyim apja magyar, az anyja orosz. Marianna pedig a testvérem... Én tudtam beszélni nagyon jól magyarul, de én mentem oroszba. És azután tanultam a technikumba ü Tüle, ott nem voltak magyarok, nem volt kivel beszélgetni... Itt a probléma, hogy az ukránok fellépnek a magyarok, a magyarok az ukránok ellen...

Marianna (magyarul):

– Amikor mi beszélünk magyarul, mondják, mér magyarul beszélünk... Én már kiéltem ezt a Kobilecka Poljanát. Én már itt mindent ismerek. Itt a fiataloknak semmi sincs. Semmi. Én akarok élni.

Szvetlana (magyarul):

– Azt a ruhát se tudjuk megvenni, mert kevés a fizetés, a felét lehúzzák, még a bőrünket is lehúzzák.

Marianna (ukránul):

– Itt a fiataloknak nincs semmilyen lehetőségük. Sok fiú iszákos. Berúgnak, aztán nekimennek a lányoknak. Nincs bennük semmi tisztelet. Én elmennék Magyarországra dolgozni. Pénzt keresnék, aztán hazajönnék. Persze, ha megszeretnék egy magyar fiút, akkor lehet, hogy ott is maradnék...

Nem tudom, hogy Szvetlana vagy Marianna megszeretett-e egy magyar fiút. Tény: Gyertyánligeten tavaly magyar tannyelvű első osztály indult. Az idén viszont nem gyűlt össze elegendő gyerek az új osztály indításához.

Lehet, hogy a lányok mégis áttelepültek?

MAGYAROK MAGYAROSÍTÁSA

2001. Rahó, Kőrösmező.

A rahói magyar osztályba járók közül bizony egyiknek-másiknak ugyancsak gyenge volt a nyelvtudása. Ezt néhány kérdésre adott válaszból is könnyen megállapíthattam. S egy kicsinykét bosszankodtam is.

Aztán délután a gyerekek műsort adtak. A magyar népdal tiszta futamai ott lobogtak a Kárpátok gerincein.

Nekem pedig kicsordult a könny a szememből.

Van remény.

VÁLASZTÁS ÉS A SAJTÓ KÁRPÁTALJÁN

Ukrajnában – bár igencsak meglehet, hogy ebben nincs egyedül – három főszereplője van a választásoknak: a jelölt, a választópolgár és a – sajtó. Magyarország területileg és lakosságilag egyaránt legnagyobb szomszédja 1991. augusztus 24-én deklarált függetlensége óta három parlamenti választást tartott: 1994-ben, 1998-ban és ez év, azaz 2002. március 31-én. E választások igen aktív részese volt az ukrainai, még pontosabban a kárpátaljai magyar közösség, s annak minden őt szolgáló intézménye.

Vonatkozik ez természetesen a magyar nyelvű médiumokra is.

Az intézmények választásokon betöltött szerepéről még egyszer sem készült átfogó elemzés. A sajtó szerepéről sem. Szinte lehetetlen dologra vállalkozna az az újságíró, aki ezt megpróbálná megtenni: a külföldi azért, mert bár elfogulatlan lehetne, nem lenne tisztában a “nűánszokkal”, s csak felszínes benyomásokra hagyatkozna, a hazai viszont azért, mert bár jól ismeri a részleteket, elkötelezetté vált a választások alatt, mivel akarva-akaratlanul az egymásnak feszülő érdekcsoportok valamelyikében találta magát, s így igencsak nehéz elfogulatlan ítéletet mondani.

Ukrajnában több nyugat-európai állam és a FÁK-országok mintájára elnöki-parlamenti politikai rendszer alakult ki. (Igaz, Leonyid Kucsma ukrán államfő épp a napokban jelentette be: az ország fejlődése szempontjából mégiscsak jobb lenne áttérni a parlamenti-elnöki politikai rendszerre). Az államfőt, akárcsak a Legfelső Tanács, a Verhovna Ráda tagjait, közvetlenül választják meg. A kormánytagokat az államfő jelöli ki, s ezt a névsort hagyja jóvá a parlament. Mind az államfőt, mind a 450 fős parlamentet négy évre választják, két év eltölődással.

1991-ben – a népszavazásokkal egybekötött választások során – első ízben a parlament akkori elnöke, az Ukrainai Kommunista Párt korábbi ideológiai titkára, Leonyid Kravcsuk került ki győztesen a megmérettetésből. Fő ellenfele a jobboldali elkötelezettségű, hosszú éveket szovjet börtönökben eltöltött, később balesetben elhunyt Vjacseszlav Csornovil volt. Kravcsuk mögé sorakozott fel a nomenklátúra éppúgy, mint az oroszbarát és baloldali elkötelezettségű, a Szovjetunió feltámasztásában bízó, az ország lakosságának oroszlánrészt adó keleti megyék többsége. Csornovilt inkább a nemzeti radikális nézeteket valló függetlenségpárti, a lakosság számát tekintve azonban kisebbségben lévő nyugati régió támogatta.

Az akkor megválasztott Kravcsuk, mivel következetesen kitartott az ország függetlensége mellett, fokozatosan elnyerte ugyan Nyugat-Ukrajna támogatását, de elvesztette Kelet-Ukrajnát. Nem csoda, hogy 1994 júniusában, az előrehozott választások során, a keletiek támogatását élvező, ugyan ukrán nemzetiségű, de akkoriban anyanyelvét még törve beszélő Leonyid Kucs mával szemben alulmaradt. Kucsma ügyesebb politikusnak bizonyult elődjénél: sikerült úgy meghódítania az ukrainai Nyugatot, hogy közben nem veszítette el komolyabb hídfőállásait az ukrainai Keleten sem. Ennek eredményeként 1999 októberében, hatalmas különbséggel maga mögé utasítva a második körbe bejutott kommunista ellenfelét, Petro Szimonenkót, ismét elnökké választatta magát.

Érdekes folyamatok zajlottak le az 1994-es, 1998-as, 2002-es parlamenti választások során is. Többször megváltozott például a választási törvény: míg 1994-ben még mind a 450 képviselő egyéni körzetből került be a törvényhozói testületbe, 1998-ban és az idén már vegyes rendszerű választásra került sor: 225 képviselő egyéni körzetben juthatott mandátumhoz, ugyanennyi pártlistáról. Az országos pártoknak és a választási tömörüléseknek a választási törvény 4 százalékos parlamenti küszöböt határozott meg. A legtöbb szakértő és megfigyelő szerint mindhárom választást jellemezte: a vetélytársak igencsak messze álltak attól, hogy vegyítisza ideológiákat ütköztessenek. Többnyire, miként azt sokan és sok helyen leírták, nem is annyira a pártok, eszmerendszerek, hanem a klánok, különböző érdekcsoportok csapnak össze egy-egy ilyen, négyévente bekövetkező esemény alkalmával.

2002 márciusában három párt és három tömörülés jutott túl ezen a küszöbön: az egyaránt baloldali kommunista és szocialista párt, a centrista elveket valló szociáldemokrata párt, a Mi Ukrajnánk és a Julija Timosenko Tömörülése elnevezésű két jobboldali választási szövetség, valamint az Egységes Ukrajnáért nevű, magát centristaként definiáló választási szövetség. Az ukrán törvényhozásban az államfőhöz lojálisan viszonyuló, időközben több frakcióra széteső Egységes Ukrajnáért és a szociáldemokrata párt alakította meg a többséget. A teljes és hiteles krónika kedvéért tegyük hozzá: a választási tömörülés elnöke, Volodimir Litvin lett a házelnök, míg a szociáldemokraták elnöke, Viktor Medvedcsuk az Elnöki Hivatal vezetőjének posztját tölti be.

* * *

Hazai vizekre evezve: a kárpátaljai magyarság politikai elkötelezettsége a magyar szervezetek vezetőinek befolyása következtében némileg megváltozott a vegyes rendszerű parlamenti választások során. 1998-ban nagy többségük a szociáldemokrata pártra adta a voksát, s többek egybehangzó véleménye szerint a parlamenti küszöb fölött akkor alig-alig átcúsózó pártot a magyarság szavazta be a törvényhozásba. Ez év tavaszán azonban már megosztva szavazott a magyarság a szociáldemokratákra és a Mi Ukrajnánk elnevezésű – mellel szélsojboldali ukrán pártokat is magába foglaló – tízpárti szövetségre.

* * *

Egyetlen parlamenti választáskor sem merült fel viszont igen komolyan annak a veszélye, hogy nem kerül be magyar nemzetiségű képviselő az ukrán parlamentbe. Bár változott a választási törvény, s minden egyes alkalommal megváltoztatták a választókerületek határait is, Beregszász központtal Kijev mindig kialakított egy olyan kerületet, ahol a magyarság, ha nem is nagymértékben, de többséget alkotott. Alighanem ennek köszönhető, hogy mindig két magyar között dőlt el a mandátum sorsa.

1994-ben Fodó Sándor, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség akkori elnöke és Tóth Mihály, e szövetség választmányi tagja, a beregszászi járási elnöki megbízott csapott össze. A párvialdból az utóbbi került ki győztesen. 1998-ban azonban fordult a kocka: Tóth kihívója a KMKSZ új elnöke, Kovács Miklós lett. És egyben legyőzője is. 2002-ben azonban neki sem sikerült a duplázás: kihívója, Gajdos István, a Beregszászi Járási Állami Közigazgatás elnöke igen-igen szoros eredménnyel utasította maga mögé a KMKSZ ismét ringbe szálló elnökét.

* * *

Időzzünk el néhány mondat és adat erejéig a 72-es számú, Beregszász központú választókerületnél és a jelölteknel. A választókerület unikumnak számított egész Ukrajnában:

nem csupán viszonylagos, 55–60 százalékos magyar többsége miatt, hanem azért is, mert hosszan elnyúlva az ukrán–román, ukrán–magyar, ukrán–szlovák határ mentén szabták ki. A választókerület teljes egészében magában foglalja Beregszász megyei jogú várost, a Beregszászi járást, a Nagyszőlősi és az Ungvári járás főleg magyarlakta településeit, illetve néhány, ugyancsak jelentős magyar nemzetiségű lakossággal bíró települést a huszti és a técsői járásból. A választókerületben mintegy 150 ezer szavazásra jogosult állampolgár él, többségben magyarok, akik egyben a Kárpátalján élő mintegy 160 ezer kis- és nagykorú magyar több mint háromnegyedét adják.

* * *

Szóljunk néhány szót a jelöltekről. Összesen kilencen voltak, de a kezdetektől világos volt, hogy a mandátum sorsa két személy között dől el.

Egyikük a parlament akkori képviselője, Kovács Miklós volt. A KMKSZ elnökéről közismert, hogy a Fidesz egyik legelkötelezettebb határon túli híve, s aki, bár egészen az utolsó pillanatokig lebegtetette politikai szimpátiáját Ukrajnán belül, végül a Viktor Jucszenko által vezetett tíz leginkább jobboldali – közte, mint említettük, szélsőjobboldali nézeteket valló – pártból álló Mi Ukrajnánk pártszövetség mellett kötelezte el magát, s arra szólította fel sajtó-megnyilatkozásaiban a választópolgárokat, hogy e pártszövetségre adják voksaikat.

Kovács Miklós az országhatáron belül leginkább a magyar kulturális szövetség tagságára, illetve a finisben a Mi Ukrajnánk nem magyar szimpatizánsaira támaszkodott. Külföldről messzemenőig élvezte az akkori jobboldali magyarországi kormány erkölcsi és egyéb, például médiatámogatását. A tényekhez tartozik az is, hogy Kovács ismert személyiség Kárpátalján, főleg a magyarság körében, tehát felfuttatására nem kellett nagy energiát fordítani. Mint látni fogjuk, alighanem a közismertség biztos tudatával együtt járó lazaság lett bukásának egyik oka.

Ellenfele, Gajdos István ugyanis nála sokkal, de sokkal kevésbé közismert a nagyközönség előtt. A választási kampány február derekára datált kezdetekor neve legfeljebb Beregszászban és a Beregszászi járásban hangzott igazán ismerősen, hiszen 1998 és 2000 között a járási tanács elnökeként, ezt követően pedig, képviselővé való megválasztásig, az állami közigazgatás elnökeként irányította a járás munkáját. Társadalmi beosztása kettős gyökerű: egyrészt az Ukrajnai Egyesített Szociáldemokrata Párt kárpátaljai második embereként tevékenykedett, másrészt a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumának alelnöki posztját is betölti.

A választásokon a párt jelöltjeként indult, de messzemenőig bírta a Fórum, illetve az egyetlen országos magyar érdekvédelmi szervezet, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség – melynek a Fórum az egyik legoszloposabb tagja – támogatását és bizalmát. Az érdekvédelmi szervezet és a párt megyei szinten választási szerződést is kötött, amit aztán legmagasabb, kijevi szinten is ellenjegyeztek. Magyarország irányából az akkor még ellenzékben lévő szocialista párt szimpatizált vele, aminek azonban az akkori magyarországi állapotok mellett legfeljebb jelképes jelentősége volt.

* * *

E fentebbi tények – a magyar szempontból viszonylagos kockázatmentesség, az ideológiai és szervezeti elkötelezettség stb. – erősen rányomták bélyegüket a hivatalosan másfél hónapig tartó választási kampányra. Természetesen a sajtóban lefolytatott választási kampányra is. S itt kell megjegyezni: talán egyetlen alkalommal sem töltötték be ennyire fontos szerepet a kárpátaljai magyarság életében a médiumok, mint 2002 tavaszán. Kis túlzással talán azt is lehet mondani: fontos volt ugyan a megfelelő szervező és agitációs

munka, de végeredményben a sajtó döntötte el, ki legyen a választások győztese a “magyar” kerületben.

Nézzük azonban, milyen, főként magyar sajtóviszonyokat talált az idei parlamenti választás Kárpátalján. Nos, első pillanatra igen változatos és színeset. A sajtópalettát több mint húsz különböző periodikájú és tematikájú kiadvány ékesíti. Mélyebben kutakodva azonban könnyen rájövünk, hogy többségük van is, meg nincs is. Vagy csak papíron létezik, vagy megjelenése attól függ, csúrran-cseppen-e valamilyen magyarországi anyagi támogatás. Egyértelmű az is: a választások szempontjából jelentős hányaduk jó értelemben véve érdektelen: elsősorban a szakmai, gyerek- és egyházi lapok tartoznak ebbe a kategóriába. Pártpolitikai hatások csekély ezeknek a kiadványoknak, s nem is ez az alapvető feladatuk.

A választási kampány sikeressége vagy sikertelensége szempontjából valójában három kategória rúgott labdába. Alapos elemzés után ugyanis kiderült: az 55–60 százalékban magyarlakta, 40–45 százalékban pedig ruszinok, ukránok, oroszok, románok, szlovákok, zsidók, romák által lakott 72-es számú választókerületben igen kevesen olvasnak ukrán nyelvű megyei lapokat. Országos szintűeket még ennél is kevesebben. Több mint egy évtizede igen csekély példányban, s csak remittenda formájában jut el Kárpátaljára a magyarországi sajtó, így, bár többüknek van helyi tudósítója, és az MTL is foglalkoztat Kárpátalján munkatársat, hatások az itteni magyar közhangulatra elenyésző. A hazai – ukrán és orosz nyelvű országos és ukrán és magyar nyelvű megyei – elektronikus médiának pedig legfeljebb a szláv lakosság körében van befolyása.

Nagy ráhatásuk van ellenben a magyarság körében a megyei szinten megjelenő lapoknak. Négy ilyen sajtókiadvány létezik Kárpátalján. A nagy múltú, legmértékesebbnek számító, hetente háromszor – kedden, csütörtökön és szombaton – megjelenő Kárpáti Igaz Szó, a megyei állami közigazgatás és a megyei tanács hivatalos lapja. Ezenkívül három hetilap: a mondhatni egyetlen üzleti alapon megjelenő BeregInfo, a szociáldemokrata párt hivatalos magyar nyelvű – s mint ilyen, egyedülálló mind a magyarság körében, mind a régióban – sajtóorgánuma, a Határmenti Szociáldemokrata, valamint a magyarországi közpénzekben 2001 januárjától beindított, de jure független, de facto a KMKSZ hivatalos sajtóorgánusaként működő Kárpátalja című lap.

Még mindig hitelesnek tűnnek a járási lapok: a legszűkebb környezetről írnak, s az olvasót leginkább érintő kérdéseket vetik fel. Amúgy kis példányszámúak, de az ide eljutó – főként Ungváron és Munkácson olvasott – ukrán nyelvű megyei lapok példányszámának még így is többszörösét adják, a magyar nyelvűeket pedig sikeresen kiegészítik.

És komoly hatást tud gyakorolni a kárpátaljai magyar közösségre a megyében szabadon nézhető-hallható magyarországi közszolgálati és kereskedelmi elektronikus sajtó. Némi túlzással elmondható: a kárpátaljai magyar a Kossuth Rádióval ébred és az RTL Klubbal fekszik. Közben azonban meghallgatja a Danubiust és a Sláger Rádiót is, és gyakran átkapcsol a TV2-re és az M1-re. (Csak zárójelben: kapcsolna ő az M2-re és a Duna Televízióra is, de csupán keveseknek futja műholdvevő-készülékekre.) Nos, a magyarországi kereskedelmi elektronikus sajtó még érintőlegesen sem foglalkozott az ukrainai, azon belül a kárpátaljai választásokkal. A közszolgálati azonban, amelyiknek helyi tudósítói is vannak, annál többet.

Időzzünk azonban még el a megyei magyar lapoknál. A választáson tanúsított magatartásuk, a választásokhoz való viszonyuk jól tükrözte egyéb kötődéseiket, elkötelezettségeiket. A Kárpátalja című lap például értelemszerűen csak Kovács Miklós kampányával foglalkozott. Jellemző volt a szerkesztőség hozzáállására, hogy egészen a

választás végeredményének első fokú kihirdetéséig a legnagyobb vetélytárs, Gajdos István nevét még csak le sem írták a lap hasábjain, úgy tettek, mintha nem is létezne. Ugyancsak elfogult volt természetesen a Határmenti Szociáldemokrata is, amelyik azonban “szájára vette” Kovács nevét is, ha nem is azzal a szándékkal, hogy jó dolgokat mondjon róla. Például beszámolt annak utolsó Ungváron megtartott sajtóértekezletéről, mégpedig úgy, hogy “vágatlanul” adta le az akkor még ukrán parlamenti képviselő ily módon igencsak összefüggéstelennek tűnő szövegét.

Egészen más hozzáállása volt – egymástól is eltérő – a BeregInfónak és a Kárpáti Igaz Szónak. Az előbbi önfenntartó lapként nem foglalt nyíltan állást, annak a jelöltnek adott teret, amelyik azt megfizette. Hasonló álláspontra helyezkedett a Kárpáti Igaz Szó is, annyi eltéréssel, hogy hivatalos lapként “egyéb, magasabb szinteken megfogalmazott” álláspontokat is figyelembe kellett vennie. Például azt, hogy akkoriban igen megromlott a megyei közigazgatás és a szociáldemokrata párt viszonya, tehát külön tárgyalási téma volt a lapalapítókkal még az is, hogy adhatják-e Gajdos fizetett hirdetéseit vagy sem. (Ismét egy zárójeles megjegyzés: a BeregInfo munkatársai fele-fele arányban szimpatizáltak a két jelölttel, a Kárpátaljai Kováccsal, a Határmenti Szociáldemokrata és a Kárpáti Igaz Szó újságírói inkább Gajdossal rokonszenveztek. Ez utóbbi fő magyarizátát Kovács nem egy korábbi Igaz Szó-ellenes, nyers és durva kirohanásában kell keresni).

* * *

A fentebbiekből kiderül, melyek is voltak a két esélyes jelölt fontosabb célsajtóorgánumai. Kovács természetesen legelsősorban a Kárpátaljára támaszkodott. Ugyancsak jelentős támogatást kapott a magyarországi közszolgálati médiumoktól. A választások napjának, március 31-nek a közeledtével például nem múlt el olyan nap, hogy ne szólaltatták volna meg vagy a Kossuth Rádióban, vagy az M1-en. Kovácsot támogatta az Ungvári Televízió- és Rádiótársaság – amúgy közszolgálatinak számító – magyar főszerkesztősege és több, a szociáldemokratákkal politikai okokból szembenálló ukrán nyelvű megyei sajtóorgánum is. Ezek hatékonysága azonban elenyésző, szinte lemérhetetlen volt a magyar lakosság körében. A Határmenti Szociáldemokratával nem próbálkozott a kampánycsapat, de a Kárpáti Igaz Szóban és a BeregInfóban is csak az utolsó napokban és igen csekély terjedelemben jelentek meg agitációs anyagok. Kovács Miklós és stábjá, amelyik biztos nyeresre játszott, gyakorlatilag teljesen figyelmen kívül hagyta a regionális, járási lapokat is.

Gajdos stábjá tisztában volt azzal, hogy Kováccsal szemben az ismertség terén óriási – a legtöbb akkori elemző szerint behozhatatlan – előnyt kell lefaragnia. Ezt a feladatot pedig sem az agitátorok tömkelege, sem számos nagygyűlés révén nem lehetett volna elvégezni. Egy ilyen lecke megoldására csakis a sajtó volt képes. E célra tehát nem sajnálták sem az energiát, sem az anyagiakat. Fő sajtóorgánumuk természetesen a pártlap, a Határmenti Szociáldemokrata volt, de nagyobb és kisebb méretű agitációs anyagaik fizetett politikai hirdetés formájában rendre megjelentek a Kárpáti Igaz Szóban és a BeregInfóban is.

Rendelkezésükre állt ugyan néhány megyei lap is, ám a stáb a nagyobb hangsúlyt a járási lapokra helyezte. Kivált azokra, amelyek két nyelven, magyarul és ukránul is megjelentek: mindenekelőtt a Beregi Hírlapra, valamint az Ung-vidéki Hírekre és a Nagyszőlős-vidéki Hírekre. (Bebizonyosodott a végén: ez volt a legfrappánsabb húzások egyike.) A magyarországi és a kárpátaljai magyar elektronikus sajtótól a stáb el volt zárva. Rendelkezésre állt viszont egy helyi ukrán nyelvű kereskedelmi csatorna és az egyik legnézettebb ukrán és orosz

nyelvű országos kereskedelmi csatorna.

Fentebb már történt utalás arra, hogyan sáfárkodott a két csapat az idővel és a lapok terjedelmével. Kovács Miklós sajtókampányának produktumát öt feltételes csoportba lehet sorolni. Terjedelmileg és mennyiségileg a többséget a KMKSZ alapszervezeteiben zajló, a választási kampánnyal épp egybeeső beszámoló-választó gyűlésekről szóló anyagok teszik ki. Ezek a gyűléseken a jelölt többnyire jelen volt, s a beszámolóik apró anyagokban rendre idéztek is a választási kortesbeszédéből. Egy másik nagy csoportba tartoznak azok az anyagok, melyekben a KMKSZ vezetése tiltakozott valamilyen magyarellenességre vagy annak vélt lépés ellen, felhívta a figyelmet bizonyos le nem zárt, a magyarság szempontjából fontos, vagy annak beállított kérdésekre, amelyeket, úgymond, csakis a szövetség ismét parlamentbe juttatott elnöke tudna megoldani.

Sokáig téma volt például az, hogy mivel Kárpátalja egy hatodik választókerületet “kapott” Kijevtől, átszabták a korábbi öt határait. Ennek következtében a 72-estől igen jelentős magyar lakosságot választottak le (az igazsághoz tartozik, hogy ukránt, ruszint is, ami lehetővé tette, hogy megmaradjon a magyar többség). Egy másik gyakran emlegetett téma volt a vereckei emlékmű immár hetedik éve vajdó ügye. Meg kell említeni ezen kívül azokat a nyilatkozatokat, amelyek Kovács Miklós mellett szálltak síkra – ezen a téren leginkább Németh Zsolt, akkori magyar külügyi politikai államtitkár jeleskedett –, illetve azokat a Kárpátaljában publikált közvélemény-kutatásokat, amelyek rendre a KMKSZ elnökének fölüeny győzelmét vetítették előre. Kovács Miklós szokatlanul ritkán nyilatkozott meg a sajtó nyilvánossága előtt, mindössze két interjút adott a kampány idején.

Természetesen Gajdos kampánystábjában is megalkotta mindazt, amit a vetélytársak. Voltak a Határmenti Szociáldemokráciában is beszámolók a jelölt és a különböző települések értelmiségei között lezajlott találkozókról. Szép számban voltak támogató nyilatkozatok is, közvetlenül a választás előtt például egy egész oldalas, amelyikben járási tanácselnököktől kezdve munkanélküliekkel befejezve több száz ember szólította fel a választókat, hogy adják szavazatukat Gajdos Istvánra. Volt persze Gajdos István mellett szóló közvélemény-kutatás is – mellesleg a választások során első ízben játszott igen komoly szerepet Ukrajnában a szociológiai felmérés –, s készült számos interjú is.

A két jelölt mellett szóló publikációk minőségének megítélése szubjektív dolog. A mennyiséget illetően azonban, ha számszerű elemzését végeznénk, Gajdos István fölüeny győzelmét hoznánk ki. A róla szóló publikációk, a vele készített beszélgetések ugyanis mind mennyiségileg, mind terjedelmileg a sokszorosát adták az ellenfeléről szóló publikációknak. A kihívónak egyszerűen nem volt más lehetősége, mint a sajtó által biztosított lehetőségek maximális kihasználásával megpróbálni a lehetetlent, az ismertség tekintetében behozni óriási hátrányát. Alighanem ezért voltak a róla szóló és vele készült anyagok sokkal terjedelmesebbek a vetélytársánál – kis túlzással róla, neki azt is el kellett mondani, hogy mi volt a kedvenc eledele az óvodában –, s ezek az anyagok – “biztos, ami biztos” alapon – rendre megismétlődtek a három megyei lap mindegyikében és esetenként a járási lapokban is.

Egy választás nem egymás simogatásáról szól, persze egymás sárba tiprásáról sem. Utólag elemezve a dolgokat aligha tévedünk nagyot, ha azt állítjuk: a 72-es választókerületben

a választási kampány e tekintetben a tűréshatáron belül mozgott. Előfordult persze itt is sok minden: egymás plakátjainak lefújása festékszóróval, lózungok felgyújtása, névtelen röplapok terjesztése egymás vélt vagy valós bűneinek kipellengérezésével, és keményen működött a suttogó propaganda. Ám sehol sem fajult tettegességgé a dolog, s az újságok hasábjain, tehát a nagy nyilvánosság előtt sem hangzott el a jelöltek részéről egyetlen, a másikat rossz fényben feltüntető, övön aluli nyilatkozat sem. Egy-két csipkelődést persze kimazsolázhattott a figyelmes olvasó, de ezeket is vagy mások szájába adták a lapok, vagy nagyon finom "sztaniolpapírba" csomagolták.

Talán nem érdektelen a februári, márciusi kárpátaljai magyar lapokat fellapozva felidézni azt is, mivel kampányolt a két jelölt. Bocsássuk előre, a járási – és általában a helyi sajtó – mellőzése mellett, Kovács stábja és maga a jelölt itt követte el a másik legnagyobb hibát. A jelölt ugyanis figyelmének szinte száz százalékát a 30–35 ezresnek mondott KMKSZ tagságára összpontosította. Teljesen elhanyagolta nem csupán a jelentős számú 40–45 százalékos kitevő nem magyar lakosságot, de még a magyar lakosság azon rétegét is, amelyik nem kötődött a kulturális szövetséghez.

Gajdos ezzel szemben állandóan a nyitottságra helyezte a hangsúlyt. Minden alkalmat megragadott, hogy jelezze: egyformán akarja képviselni a választópolgárok érdekeit nemzetiségre, vallásra és ideológiai kötődésre való tekintet nélkül. Gajdos igen nagy hangsúlyt fektetett a nem magyar, főként szláv – ruszin, ukrán, orosz, szlovák – választópolgárok megnyerésére. Az eredményt igazolja: a szláv származású jelöltek még sajtójaik körében sem rúghattak a hivatalosan letagadhatatlanul magyar nevű Gajdos István Ferencovics mellett labdába, és soha még ukrainai parlamenti választásokkor nem kapott magyar jelölt annyi nem magyar szavazatot, mint Gajdos 2002 tavaszán.

Mélyedjünk el azonban két bekezdés erejéig a részletekben is.

Kovács Miklós – miként azt jeleztük és várható volt – a nemzeti érzéseken játszva kampányolt. Felszólalásainak szinte állandó témája volt a kedvezménytörvény. Idézzünk néhány tőle származó idézetet a KMKSZ sajtóorgánumból, a Kárpátalja akkor megjelent számaiból. "Nem vegetálhatunk a végtelenségig, fel kell végre állni, és úgy viselkedni, ahogyan egy ezer éves néphez illik". "Ha nincs összefogás, egy nemzetnek nincs esélye a túlélésre. Ennek szellemében született a státustörvény, mely a mi munkánk eredménye". "A kárpátaljai magyarság összefogásának nagy eredményei vannak. A státustörvény mérföldkő a magyar nemzet újraegyesülésének folyamatában". "Azért megyek a parlamentbe, hogy megmentsem a kárpátaljai magyarságot". "A kárpátaljai magyarság fennmaradása összefogáson és szervezethezemen múlik, amelynek az ügyét a KMKSZ felvállalta 13 éve". "A parlamenti mandátum nem dísz, hanem munkaeszköz, olyan, mint tűzoltónak a védőfelszerelés". A nyilatkozatokban egészen az utolsó napokig hiába keressük, milyen ukrainai politikai erőket kíván megnyerni a kárpátaljai magyarság ügyének, de nem találunk gazdasági jellegű programrészeket sem.

Gajdos István a Kárpáti Igaz Szóban és a BeregInfóban lehozott önvallomásában, interjúiban egészen más célokat jelöl meg. Szerepet kapnak persze a nemzeti érzelmek is, mert mint kijelenti: "el kell érni, hogy valamennyi itt élők büszkén és szabadon vállalhassa nemzeti hagyományait, korlátok nélkül használhassa anyanyelvét". A hogyanra a válasz: a magyarságnak össze kell fognia Ukrajna demokratikus politikai erőivel. Meggyőződése, hogy személye, kettős politikai kötődése révén képes integrálni az összukrainai és a magyar

érdekeket. Programjának nagyobb részét a gazdasági kérdések teszik ki, mert “a gazdasági és szociális gondok nemzetiségtől függetlenek”. Gajdos úgy véli, Kárpátalját geopolitikai helyzete eleve arra kötelezi, hogy politikai és gazdasági téren híd legyen az EU és a FÁK tagországai között. Kivált szükség lesz erre akkor, ha Magyarország is csatlakozik az Európai Unióhoz. Gajdos vállalja, hogy ő maga is “híd legyen a különböző érdekek, nemzetiségek és országok között”.

És, ami már nem is annyira sajtótörténelem, mint inkább történelem a javából: Ukrajnában a korábban már említett három párt és három pártszövetség került be a parlamentbe. A “magyar” választókerületben 97 ezren éltek alkotmányos jogukkal. A választási bizottság a szavazatok megszámlálása előtt négy helyen semmissé nyilvánította a voksolás végeredményét. Győztesnek – ami az akkori lapvélemények szerint egy kisebb kárpátaljai csodával ért fel – Gajdos Istvánt hirdette ki, aki 1 200 szavazattal kapott többet vetélytársánál, Kovács Miklósnál.

A képviselői mandátum azonban egy ideig még nem jutott el tulajdonosához. A KMKSZ vezetői a szavazatok megsemmisítése miatt panaszt nyújtottak be a Központi Választási Bizottsághoz (CVK). A CVK jóváhagyta a beregszásziak döntését, de elrendelte a szavazatok megszámlálását. Kiderült, kisebb-nagyobb szabálysértésekre mind a négy helyen sor került, s ezek kivétel nélkül mindenütt Kovács Miklósnak kedveztek. A KMKSZ ennek ellenére a Legfelsőbb Bírósághoz fordult. A legmagasabb döntéshozói testület végül a CVK-nak adott igazat, s Gajdos javára kimondta a verdiktet.

Gajdos Istvánt időközben megválasztották az ukrán parlament emberi jogi, kisebbségi

és nemzetek közötti kapcsolatok kérdésével foglalkozó állandó bizottság titkárává. Kovács Miklós visszatért Ungvárra, s tovább irányítja a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget. A két vetélytárs még mindig nincs köszönőviszonyban egymással, pedig legközelebb legfeljebb 2006-ban mérhetik össze ismét erejüket. Viszonyuk erősen rányomja bélyegét a kárpátaljai magyarság körében uralkodó közhangulatra is. Ez azonban már egy egészen más történet.

A sajtó pedig mi mást tehetne: alkalmazkodik ehhez a helyzethez. Közben pihen, legalább két esztendő. Legközelebb 2004-ben invitálják újra szavazóurnákhoz az állampolgárokat. Várhatóan ekkor választanak új államfőt Ukrajnában. Ez azonban a magyar lelkeket, hogy őszinték legyünk, a parlamenti választásoknál kevésbé hozza lázba.

KOSSUTH ÉS A KÁRPÁTALJAI RUSZINOK

Az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharc Magyarország történetének egyik legfontosabb eseménye. Március 15-e, a forradalmi megmozdulások kezdetének napja a magyar nép nemzeti ünnepe, s ezen a napon, Kossuthra és a szabadságharc többi vezérére emlékezve büszkeség tölti el a magyar szíveket.

Hasonló érzéseket táplálnak Kossuth Lajos és a szabadságharc emléke iránt a kárpátaljai ruszinok is, akik annak idején a magyarokkal együtt küzdöttek a szabadságért, a császári zsarnokság, a jobbság intézménye ellen.

A ruszinokat, mint tudjuk, II. Rákóczi Ferenc, a Nagyságos Fejedelem a “gens fidelissima” jelzővel tisztelte meg, elismerve és nagyra értékelve az 1703–1711 közt zajló kuruc szabadságharcban tanúsított hősiességet, mindvégig hűséges magatartásukat. A kárpátaljai ruszinok hűségesnek bizonyultak Kossuthoz, az 1848–49-es szabadságharc eseményeihez is.

A korabeli, március 15-i események híre viszonylag gyorsan eljutott Kárpátalja ruszinok lakta területeire. Március 27-én az ünnepelőbe öltözött értelmiség Ungváron dallal és zenével ünnepelte meg a forradalom első vívmányait.

A forradalom kárpátaljai központjává Beregszász, a magyarlakta város vált; az önkéntesek itt jelentkeztek a nemzeti gárdába, a forradalmi zászlók alá.

A nagyobb kárpátaljai városok utcáin és intézményeiben Petőfi Sándor verseit, főleg a Nemzeti dalt szavalták és lelkesen tárgyalták a legfontosabb forradalmi eseményeket.

A Nemzeti dal egyik korabeli példányát a múlt század 80-as éveiben megtaláltam Beregszászon, sokáig a helybeli történelmi múzeum tárlatában volt kiállítva: sajnos, a múzeum azóta megsemmisült, az értékes relikviának nyoma veszett.

Eljutottak a kárpátaljai ruszinokhoz a forradalmi kormány rendeletei is, amelyekből néhányat a Kárpátaljai Megyei Levéltár és a Kárpátaljai Megyei Múzeum őriz, köztük megtalálható a “Magyarország népeihez” c. kiáltvány, az Országos Honvédelmi Bizottmány 1848. december 18.-i kiáltványa a népfelkelés és a szabad mozgó (gerilla) csapatok szervezése ügyében, a Március 15. c. újság 1848. március 16.-i száma, a budai városi tanács területén tartott népgyűlés jegyzőkönyve.

1862-ben Ungváron megjelent a nemzeti kormány által megbízott történetjegyző, ungvári történész, Mészáros Károly brosúrája “A magyar szabadságharc előjátéka az 1848-ik évben” címmel.

A poroskovói (poroskői) görög katolikus énekeskönyvben, a Triogyban ruszin nyelvvű bejegyzés található Kossuthról és a szabadságharcról (*A magyarok Ferdinánd királlyal hadakoztak. Vezérük Kossuth Lajos volt, és ő akart lenni a magyarok királya*).

Ungváron, Munkácson, Beregszászon, Nagyszőlősen és másutt a ruszin nép is megvitatta, heves érzelmekkel tárgyalta meg a pesti népgyűlésen jóváhagyott program 12 pontját, amelyek társadalmi-politikai reformokat sürgettek. Érdekes, hogy a kárpátaljai parasztok saját programot állítottak össze az országgyűlési képviselők megválasztására.

E programok egyike a Bereg- megyei Oroszi település képviselői által 1848 júniusában elfogadott dokumentum "A szabadság és egyenlőség küszöbén állunk" címmel.

Figyelemre méltó a többségében ruszin nemzetiségű híveket tömörítő Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye álláspontja a szabadságharc szempontjából. Bár az egyházmegye papsága és leginkább a hívek a legnagyobb anyagi helyzetben voltak, a hazának nyújtandó anyagi segítségben nem akartak elmaradni az ország többi vidékétől. Május 27-én az egyházmegyei vezetés elrendelte, hogy a papság és a hívek áldozzanak a haza oltárára. Ennek során – hogy csak egy példát említsek – Csurgovits János nagyprépost egymaga 215 ezüst forintot, 35 krajcárt, 5 aranyat és egy órát ajánlott fel adományként. Az ugyancsak május 27-én megtartott szentszéki ülésen elfogadták a 16.51 számú körlevelet, amelyben felszólították az egyházmegye papságát, hogy intsekk nyugalomra a híveket, s a haza megmentésére minden lehetőséget tegyenek meg. A körlevelet szétküldték, benne a figyelmeztetéssel, miszerint a papságnak kötelessége a népet "kellőleg és vigyázattal az új alkotmánynak lényegéről felvilágosítani".

Az 1848-as évi törvényeket természetesen le kellett fordítani ruszin nyelvre. Erre a célra Popovics Bazil püspök különbizottságot állított fel, amelynek tagjai lettek: Hajdu Jeromos munkácsi esperes, Csopej Antal, Balugyánszky András, dr. Paulovics Lázár és Hvozdivics Péter teológiai tanárok, Mihalovics Sándor nagyszőlősi esperes, Rakovszky János lelkész, Haleskovics Elek Sz. Bazil-rendi protohigumen, Kutka Pál fenyvesvölgyi és Popovics András nagybereznai esperes.

1848 márciusában a Kárpátlján tartózkodó De-Vollán orosz diplomata megjegyezte: a ruszinok nagy lelkesedéssel fogadták a forradalom győzelmének híreit.

Az ungvári nyomda röplapon sokszorosította Rabár János fiatal költő versét, amelyben a zsarnoksággal való leszámolásra buzdított.

A "Kosutova vojnának" (Kossuth háborújának) aktív támogatója volt a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye papságának nagy része, ezen belül Popovics Bazil püspök is. Erre nézve bizonyíték a múlt század 30-as éveiben az ungvári vár alatt, a Kis-Ungnak nevezett csatorna mellékágában talált, sárgarézből készült pecsétnyomó. A nyolcszögletű lelet turulmadarat ábrázol, jobbjában a magyar címerrel, baljában tartalom nélküli címerpajzzsal, illetve egy "a" és "z" betűvel. A turul felett szép, tiszta véséssel cirillbetűs felirat: "a hitért és honért"; a turul alatt ugyanez magyar nyelven. Hozzáértő szakemberek véleménye szerint ez a pecsétnyomó az 1848-ban felállítani tervezett magyar-ruszin légió pecsétjének készült, igazolva a ruszin légió felállításának tervét, amelynek egyébként a Kazinczy-hadtest kötelékében kellett volna harcolnia. Popovics Bazil püspök az ungvári Vadaskertben meg is rendezte a Kazinczy-hadtest zászlaját, s e hadtest tisztjei közt ott voltak az ungvári görög katolikus kispapokból lett honvéd hadnagyok: Dudinszky, Andrejkovics, Bacsinszky és mások.

A hitért és a honért, piros-fehér-zöld lobogó alatt a ruszinok ott harcoltak a magyar felvidéken, a rónán, az erdélyi havasokban. Az "orosz papnak fia", a minden ízében magyar Vasvári Pál, a ruszinok büszkesége az erdélyi hegyekben szenvedett vértanú-halált; Andrejkovics tűzér hadnagy a podheringi csatában súlyosan megsebesülve is feltartotta az orosz csapatok támadását; Dudinszky Tivadar honvéd hadnagy Isaszegnél és Debrecennél ontotta vérért a hazáért, a közös szabadságért.

A haza védelmére önként jelentkező görög katolikus papok közül néhány: Andruhovics János nemzetőr kapitány, Antalóczy András (Ung megye, Szerednye község) nemzetőr kapitány, Bacsinszky Miklós (Ung megye, Jósza község) nemzetőr kapitány, Barna Mihály (Ugocsa megye, Szőlősvégardó), Bekecz György (Máramaros megye, Husztsófalva), Csopaj Dénes (Máramaros megye, Száldobos), nemzetőr tisztek; Csurgovics Mihály (Ung megye, Újkemence), a podheringi csata részvevője, Fankovics István (Máramaros megye, Bocskórahó), Firczák Bazil (Szajkófalva), Gerevics János (Bereg megye) nemzetőr tisztek, Kovács András (Ung megye, Kispásztély), Kutka György (Munkács), Manajló András (Bereg megye), Kutka Pál és János (Munkács), Musztyánovics István és Mihály (Bereg megye, Kelecsén község), Popovics Tódor (Técső) nemzetőr tisztek; köztük voltak az ungvári papnevelde kispapjai: Bacsinszky Mihály (Ung megye, Drugetháza), aki harmadéves diákként fogott fegyvert a haza védelmére, Dembinszky tábornok kedvence volt és századosi rangban esett el 1849. augusztus 9-én; Opris János (Máramaros, Felsőkalinfalva) másodéves papnövendékként lett honvéd vadász, a temesvári ütközetben esett el; a harmadéves teológus, Popovics Jenő (Máramaros megye, Kökényesd) honvéd hadnagyként szolgált a Kazinczy-hadtestben és Világos után ruszinokból álló csapatát hazavezette Máramaros megyébe.

A forradalmi kormány felhívására Kárpátalján is megalakult a nemzetőrség. 1848 áprilisa és júniusa közt több ezer paraszt, kisiparos, napszámos, kiskereskedő, tanító és diák, köztük sok ruszin jelentkezett a nemzetőrségbe. Az ungvári toborzóra különösen sokan jelentkeztek a következő ruszin falvakból: Dubrovka, Turja Remete, Lynta, Kamjanica, Sztavna, Nagyberezna, Csornaholova, stb. Ezeket az újoncokat a Nagyálló közelében állomásozó 10. hadtestbe toborozták be.

A beregszászi levéltárban dokumentumok sokasága található az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharc időszakából, szám szerint mintegy 386 darab. Ezen belül célszerű felhívni a figyelmet azokra a dokumentumokra, amelyek közvetlenül Kossuthal kapcsolatosak:

- Kossuth Lajos rendelete a népfelkelő csapatok szervezéséről (34 lap, 1848. 09. 08. -1849. 06.29.)
- Kossuth Lajos köszönőlevele Bereg megye üdvözlétére 80. születésnapja alkalmából (2 lap, 1882)
- Kossuth Lajos kihallgatásának jegyzőkönyve (1837)
- Ung megye folyamodványa a királyhoz Kossuth Lajos szabadon bocsátása érdekében (1837)
- Zala, Békés és más megyék levelezése közös, Kossuth és társai szabadon bocsátását követelő petíció tárgyában (1837)
- Ung megye levelezése más megyékkel a magyar alkotmányos jogok megsértése, valamint a Kossuth Lajos bebörtönzése elleni közös tiltakozás ügyében (1838)
- A királyi kúria értesítése Kossuth Lajos ítéletéről (1839)
- Kossuth Lajos pénzügyminiszter értesítése a pénzügyminisztérium hatásköréről (1848)
- Kossuth Lajos értesítése Pulszky Sándornak az eperjesi körzet főparancsnokává történő kinevezéséről (1848)

– Ung megye levelezése Hont megyével Kossuth Lajos erkölcsi és anyagi támogatása érdekében (1848)

– Az országgyűlés határozata Kossuth Lajos kormányzóvá való kinevezéséről (1848)

– Kossuth Lajos parancsa a magyar zászlók kitűzéséről Horvátország és Erdély területén (1848)

– Kossuth parancsa a galíciai határvonal eltorlaszolásáról az ellenséges haderő betörésének megakadályozása céljából (1848)

– Kossuth Lajos értesítése a magyar hadsereg létszámának növeléséről (1848)

– Kossuth értesítése a Galícia felől várható ellenséges betörés veszélyeiről (1848)

– Kossuth értesítése a Sáros megyébe betörő Sumnich Baltházár osztrák altábornagy hadosztályáról és az őt támogatók elfogásáról (1848)

– Kossuth Lajos felhívása az államkölcsonök ügyében (1848)

– A királyi bíróság ítélete Kossuth Lajos ügyében (3 lap, 1839. 02. 23.)

– Kossuth Lajos értesítése az “Országgyűlési gyűjtemény” c. folyóirat kiadásáról (1 lap, 1838. 09. 13.)

– A Kossuth által szerkesztett “Országgyűlési tudósítások” kézzel írott példányai (1835–1836)

– Kossuth levelei a megyék együttes harcáról, a magyar alkotmányos jogokról, az “Országgyűlési tudósítások” betiltásáról; e tárgyban Ung megye jelentése a magyar királyi helytartó tanácsához (8 lap, 1836. 05. 18. -1836. 07. 20.)

– A királyi helytartó körlevele a Kossuth-bankók betiltásáról (2 lap, 1862. 04.26. - 1862. 05. 03.)

– Kossuth Lajos rendelete Ugocsa megyéhez az osztrák hatóságok által kibocsátott pénz forgalmazásának megszüntetéséről (9 lap, 1848. 04. 22. -1848. 07. 28.)

– Kossuth megbízottjának értesítése Buda várának bevételeiről (2 lap, 1849. 05. 25.) -?

Ezek a dokumentumok Kossuth Lajos emberi és államférfiúi nagyságát jelzik, az ő sajátos kárpátaljai kultuszát bizonyítják.

Kossuth alakja mélyen bevésődött a ruszin nép lelkébe is, nyomot hagyott a ruszin népköltészetben: történeti dalokban, regékben, mondákban. Nem csupán a Kárpátalján élő ruszinok népköltészetében, de annak kisugárzása révén a galíciai ruszinokéban is.

Kossuth személyisége igen nagy népszerűségnek örvendett a huculok, azaz egy ruszin népcsoport körében. Sztripszky Hiador ennek kapcsán megjegyzi, hogy a huculok dalai nem elsősorban a szabadságharc eseményeivel foglalkoznak, hanem Kossuth személyével és a szabadságharc leverésével az orosz hadak révén. Az ilyen témájú dalokat Galíciában Ivan Franko gyűjtötte össze, hozzájárulva ezzel a Kossuth név további népszerűsítéséhez. Botelec településen (Galícia), 1892-ben ő talált rá a régi fatemplom iratládájában egy ruszin nyelvű nyomtatványra, amely Bécsben nyomtatott 1849 őszén, körözölevélként a magyar szabadságharc fő vezetői, köztük Kossuth Lajos ellen. Ebben a körözölevélben feltüntették a körözött személyek adatait, ismertető jeleit.

A szabadságharc leverése után, az 1860-as években De-Vollán orosz diplomata gyűjteményéből került elő az eredetileg Deskó Péter Bereg- megyei lelkész könyvében talált Kossuth-dal:

*Üldögélget Kossuth, magas létrán üldögél,
Levelet írogat, küldözgeti szerteszét.
Bánatra vagy búra, avagy szomorúságra?
Kár, Istenem, nagy kár Kossuth verbunkjáért.
Kossuthunk, Kossuthunk, mért verbuválsz minket?
Kevés a te pénzed, mivel látsz el minket?
Kár, Istenem, nagy kár Kossuthért is magáért,
Hogy elfutott, menekült szegény országából.*

Golováczy Jákov 1849-ben a koszovói huculok körében jegyezte fel azt a dalt, amelynek befejező része Kossuth Törökországba történő meneküléséről szól:

*Kicsi haddal szalad Kossuth
Törökország felé.
Mi újságot nem olvasunk,
Nem tudunk hát róla:
Kiadta-e őt a török,
Vagy ott ül még nála.*

Egy másik dalt Sztripszky Hiador jegyzett fel a Bereg megyei Ruszkóc községben élő Bickó Ivántól:

*Kossuth Lajos, ne szomorkodj,
Igyál inkább egy pohár bort!
– Oh, hogy is ne szomorkodnék:
Jön a muszka, de megver ám!*

Talán említenem sem kellene, hogy ezek a dalok ruszin nyelven fogalmazódtak, azokat Sztripszky Hiador fordította magyarra.

A szabadságharc leverése után nemcsak a magyarok, a ruszinok is a reakció karmaiba kerültek; az osztrák kormány nemzetiségüktől függetlenül keményen leszámolt a szabadságharc résztvevőivel. Megtorlásban részesült maga Popovics Bazil megyés püspök is a szabadságharc támogatása miatt: püspöki rangjától megfosztották az osztrák hatóságok, 13 hónapon át tartották vizsgálati fogságban, csak ezután foglalhatta el ismét püspöki székét.

Kossuth nagy elismeréssel nyilatkozott a munkácsi görög katolikus püspök, a papok és hívek odaadásáról a szabadságharc ügye iránt. Bizonyítékul szolgál ezzel kapcsolatban Kossuth 1849. május 17-én Debrecenben kelt levele Popovics Bazil püspökhöz, valamint a "Kelet" c. újság 1889. július 28.-i számának cikke, amely ismerteti Kossuth Lajos üzenetét a "Magyar-Ruthén Klérusnak és népnek".

A magyar forradalom és szabadságharc kétségkívül nagy hatással volt a ruszin értelmiségre, melynek nagyobb része aktívan vett részt a harcokban, ezen kívül fellendítette a ruszinok nemzeti mozgalmát, szellemi életét. Ez a jelentős történelmi esemény a mai napig él a ruszin emlékezetében.

PASZTELLÁK ISTVÁN

“MINÉL SÖTÉTEBB AZ ÉJSZAKA, ANNÁL KÖZELEBB A HAJNAL”

Emlékképek ifjúkoromból

A feladat, amelyre felkérés alapján vállalkoztam – papírra vetni emlékeimet Gecse Endre tiszteletes úrról, a gálócsi református egyházközség papjáról – egyszerre megtisztelő és nehéz, hiszen több mint fél évszázad telt el azóta, naplót nem vezettem, a megélt élmények emléke pedig az idő múlásával óhatatlanul elhalványul, sőt, az újabb események hatása képes kitörölni az emlékezetből a korábbiakat.

Gecse Endrére azonban, az emberi-erkölcsi vonatkozásban példaértékűen tiszta emberre és a vidékünkön berendezkedő szovjet rendszer barbárságára, amelynek ő az áldozata lett: emlékezni kötelesség. Legyen hát.

... 1948-ban hatéves voltam, kezdtem megérteni a körülöttem zajló eseményeket. Falumban, amely az idősebbek elmondása szerint 1945. szeptember 30.-ig Csehszlovákiához tartozott, de a határ “kiigazítás” során a környező községekkel (Palló, Bátfa, Palágy-Komoróc és Szelmenc egy része) együtt a Szovjetunióhoz csatolták, megkezdődött a kolhozalapítás. Az embereket kényszerítették, hogy összes mezőgazdasági felszerelésüket, jószágaitak vigyék be a közösbe...

A kolhoz irányításához természetesen irodaépület is kellett, s ezt a problémát a szovjet hatóság “egyszerűen” oldotta meg; a falu központjában széles portán, irodának tökéletesen megfelelő házban lakó Ladányi Lászlót – aki egyébként négy gyereket nevelt – felszólították: “Ha nem akarja, hogy kuláknak nyilvánítsák és Szibériába deportálják, egy napon belül hagyja el a házat”. Ladányi nem tehetett mást, a gyerekekkel és némi bútorttal egyetlen éjszaka alatt Ungvárra költözött; házat, földjét, gazdasági felszerelését és jószágait hátrahagyva. A megalakított Szikra Kolhoz számára szükséges irodaépület máris rendelkezésre állt...

A közös gazdálkodás után be kellett indítani a szovjet kulturális életet is, ehhez azonban szükség volt egy újabb, nagyobb épületre, amelyben megtarthatták a kolhozgyűléseket, meghallgathatták a városból kiküldött agitátorokat és megtarthatták a szovjet ünnepeket. Erre a célra szemelték ki a református lelkészlakot. A szovjet hatóságok minden teketória nélkül, rövid időn belül elvették az épületet a hozzá tartozó melléképületekkel együtt, Gecse Endre lelkészt és feleségét kitették az utcára, akik ettől kezdve tíz éven át egyik vagy másik, egyházához hűséges hívő házában húzták meg magukat. A lelkészlakban kiszedték a közfalakat, kialakítottak egy tágas klubhelyiséget színpaddal, a többi helyiségben kapott helyet a községháza és a könyvtár.

Gecse Endre Husztra való elköltözéséig huzamosabb időn át Tárcei István, az Ungvárra szintén kényszerűen átköltözött helyi lakos régi földpadlós házában lakott, szerény körülmények közt. Úgy emlékszem, télen-nyáron kerékpáron járt istentiszteletet

tartani Pallóba, Bátfára, Tarnócra, mivel Gálocson kívül ezekben a falvakban is ő végezte el a lelkipásztori szolgálatot.

Gecse Endre egyszerű, végtelenül szerény, közvetlen ember volt, tudomásom szerint politikával nem foglalkozott, pap lévén nem is foglalkozhatott. Mégis, az egyre erősödő, ateista szemléletű szovjet rendszer szemében – éppen a hivatása okán – kezdettől fogva szálla volt. Ami egyébként “érthető”, hiszen községünkben az ateista világszemlélettel szemben álló ideológia egyetlen, szemmel látható képviselője volt, aki, ha megszorításokkal is, de gyakorolhatta hivatását, istentiszteleteket tarthatott. (A görög katolikus vallással viszont, amelynek falunkban szintén sok híve volt, kegyetlenül leszámoltak: templomukat bezárták, a hitéletet betiltották. Ez utóbbi csak 45 év múltán tudott újraéledni.)

Az iskolákban, újságokban, rádióban, könyvekben csak a vallásellenes szemlélet hirdetését engedték meg, tették kötelezővé. A gyerekeiket templomba járató, karácsonykor kántálni és húsvétkor locsolkodni engedő szülőket folyton zaklatták.

Gecse Endre tiszteletes úr nemcsak szerény és közvetlen, de művelt ember is volt. Könyvtárában a teológiai irodalom mellett ott voltak a magyar és a világirodalom klasszikusainak művei. 13-14 évesen ezt úgy értelmeztem, hogy sok magyar nyelvű könyve van, s engem ez nagyon érdekelt, annál is inkább, mert a falusi könyvtárban található köteteket – Petőfi Sándor és Hidas Antal műveinek kivételével többnyire szovjet írók-költők magyarra fordított műveit – hamar kiolvastam, de ezek nem elégitettek ki. 1957 nyarán elmentem hát a tiszteletes úrhoz – könyvet kérni. Meglepődött, aztán kikérdezett, milyen könyveket szeretnék olvasni.

Elmondtam neki, amit a faluban hallottam: hogy vannak könyvei Jókaitól, Mikszáthtól, Gárdonyitól. Ismét meglepte – ezúttal kellemesebben –, hogy mindezt számon tartják a falubeliek, és ideadta Jókai “A köszívű ember fiai” c. regényét. Ettől kezdve gyakran megfordultam nála, hoztam-vittem a könyveket: Mikszáth, Gárdonyi, Harsányi Zsolt, Koós Károly, valamint más magyar írók, továbbá Balzac, Anatole France, Dickens, stb. műveit. Valahányszor visszavittem egy-egy könyvet, rákérdezett a tartalmára; így ellenőrizte, valóban elolvastam-e. Nagyon becsülte azt, hogy tisztelettel viseltem a könyvek iránt, nem csináltam bennük számárfületeket, bejegyzéseket. Volt úgy, hogy őt nem találtam otthon, ilyenkor a felesége, Leonka néni adta kezembe az olvasnivalót.

Gecse Endrével sokszor beszélgettünk könyvekről, az iskolai dolgokról, de politikáról sohasem. Ma már tökéletesen érteni vélem az ő helyzetét: egy serdülőkorúval nem beszélhette meg az akkori helyzet fonákságait, az ordító ellentéteket a hirdetett eszme és a gyakorlat közt, nem fejthette ki véleményét az 1956-os forradalomról sem, hiszen annak – ha akár véletlenül nyilvánosságra kerül – veszedelmes, beláthatatlan következményei lehettek volna. Tény, hogy egyfajta baráti viszony alakult ki köztünk, amely megmaradt a könyvek elolvasása után is, sőt, 1958 májusában, amikor áthelyezték Husztra, napokig segítettem neki előkészíteni holmijait a költözködéshez.

Nemcsak ő nem vallhatott nyíltan előttem, de én sem előtte. Elhallgattam, hogy tagja voltam az ötvenhatos ifjúsági szervezetnek. Fegyvereket gyűjtöttünk,

röplapokat készítettünk és terjesztettünk egészen 1958 őszéig, amikor az állambiztonsági szervek a nyomunkra jutottak. Tevékenységünkéről Gecse Endre semmit sem tudott. Valtatáskor azonban a nyomozók szentül meg voltak győződve arról, hogy csoportunkat felnőtt ember irányította, s igyekeztek kieroőszakolni a beismerést az általuk feltételezett “irányító” személy kilétéről. Mi, a szervezet tagjai tiszta szívvel tagadhattuk és tagadtuk is egy ilyen személy létezését. Uvin százados, a baskir-tatár kinézetű nyomozásvezető tiszt engem állhatatosan faggatott, ki diktálta nekem a röplapok szövegét, amelynek két mondata különösen nem tetszett neki: “Minél sötétebb az éjszaka, annál közelebb a hajnal. Minél erősebb az elnyomás, annál közelebb a szabadulás”. Azt hajtogatta: “Ezt te nem találhattad ki, ez csak egy okos, felnőtt embertől származhatott”. Nos, igaza volt, az idézetet valóban egy nagy embertől, Kossuth Lajostól kölcsönöztem, amit meg is mondtam a századosnak. Öröme leírhatatlan volt, s szigorúan követelte, mondjam meg, hol található ez az ember. Ekkor “töredelmesen” bevallottam, hogy Kossuth több mint hatvan éve nincs az élők sorában, de az idézetet megtalálhatják a könyveiben. Ehhez nem vette a fáradságot, s a felnőtt-keresés egy időre lekerült a napirendről.

1958. december 8-án, már a börtöncellából ismét kihallgatásra vittek. A nyomozó százados meglegedésre valló kárörömmel kérdezte, ismerem-e Gecse Endre református papot. “Természetesen ismertem – feleltem –, egészen Husztra való áthelyezéséig”. A következő kérdés így hangzott: tudom-e, hogy ő amerikai kém volt? “Honnan tudhatnám – válaszoltam. – Abban biztos lehet, hogy nekem mint serdülőkorúnak ilyesmit nem mondhatott el”. És azt elismerem-e, hogy ő könyveket adott nekem olvasni – folytatta a vallatást. “Igen, ideadta Jókai, Mikszáth, Gárdonyi és más magyar írók könyveit, ez mind szépirodalmi mű volt, s erről mindenki tudott a faluban”. Ekkor jött a váratlan kérdés: elismerem-e azt is, hogy Gecse Endre a kezembe adta elolvasni Hitler “Mein Kampf”-ját? “Ezt nem ismerem el, mert azt tudom, ki volt Hitler, de hogy a Mein Kampf micsoda, arról fogalmam sincs”. A nyomozó nem erőltette tovább ezt a kérdést, ehelyett felszólított: valljam be, hogy a csoportunk eszmei vezetője Gecse Endre volt. Erre a társaimmal együtt megismételtük, Gecse Endrének fogalma sem volt a szervezetünkről, s ha ők mégis ezt akarják bizonyítani, akkor szembesítsenek vele; mi bebizonyítjuk az ellenkezőjét.

A szembesítésre soha nem került sor. 1959. január 9-én, egy újabb kihallgatáskor elolvastattak velem egy jegyzőkönyvet, benne orvosi igazolással, mely szerint Gecse Endre “szívelégtelenségben” meghalt... A hír nagyon megrázott, képtelen voltam napirendre térni afölött, hogy korunkban egy ártatlan embernek a börtönben kell meghalnia, úgymond szívelégtelenségben, amit egyébként nehezen hittem el.

Később megértettem, hogy Gecse Endre személyében elsősorban nem az embert, hanem az Istenben való hitet akarták elpusztítani, ami akkor is, más időkben is, bárhol a világon lehetetlen.

AUTONÓMIATÖREKVÉSEK KÁRPÁTALJÁN*

5. CSEHSZLOVÁKIA GYARMATRÉSZEKÉNT: “ELSIKKASZTOTT” AUTONÓMIÁK (1920-1938)

A nagyhatalmak kedvezményezettje ezúttal Csehszlovákia lett, Kárpátalját 1919. szeptember 10-én neki ítélték oda a Saint-Germain-en-Laye-ben kötött szerződés alapján. A Kárpátalja megtartásával kapcsolatos magyar remények teljesen szertefoszlottak. A “cseh elképzelések helyessége” szimpatikusabb volt az antant nagyhatalmú urainak, mint a románoké avagy a lengyeleké, illetve az ukránoké. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az amerikai Zsatkovicsék által vezetett ruszin delegáció támogatását élvező és rámenős cseheket a tenderpályázat győztesének kiáltották ki.

Ez a hírhedt szerződés valójában a soha meg nem valósult rutén területi autonómia mellett minden csehszlovákiai kisebbségi állampolgár egyéni s részben kollektív nemzetiségi jogait is garantálta.

A Tizek tanácsa, illetve az öt nagyhatalom vezető államférfiaiból és külügyminisztereiből alakult bizottság abban állapodott meg, hogy Ruszka Krajnát a Csehszlovák Köztársasághoz kell csatolni, s megbízta Benes külügyminisztert, dolgozza ki a ruszin autonómia végleges változatát.

A ruszin autonómia feltételeit rögzítette a Saint-Germain-en-Laye-ben megkötött szerződés több cikkelye is:

10. cikk. *“Csehszlovákia kötelezi magát, hogy a Kárpátoktól délre lakó rutének területét a Szövetséges és Társult Főhatalmak által megállapított határok között a Csehszlovák Államon belül olyan autonóm egység alakjában fogja megszervezni, amely a Csehszlovák Állam egységével összeegyeztethető legszélesebb körű önkormányzattal lesz felruházva.”*

11. cikk. *“A Kárpátoktól délre lakó rutének területének külön tartományi gyűlése lesz. Ez a tartományi gyűlés fogja a törvényhozói hatalmat gyakorolni nyelvi, közoktatási, vallási, helyi közigazgatási és minden olyan egyéb kérdésben, amelyek a Csehszlovák Állam törvényei hatáskörébe tartoznak. A rutén terület kormányzóját a csehszlovák elnök fogja kinevezni, és ez a rutén tartományi gyűlésnek lesz felelős...”*

12. cikk. *“Csehszlovákia egyetért azzal, hogy a rutén terület tisztviselőit a lehetőséghez képest e terület lakosai közül fogják kiválasztani...”*

13. cikk. *“Csehszlovákia a rutén területnek megfelelő képviseletet biztosít a Csehszlovák Köztársaság országgyűlésében, amelybe e terület a Csehszlovák Köztársaság alkotmányának megfelelően megválasztott képviselőket fog küldeni. Mindazonáltal ezek a képviselők a Csehszlovák Köztársaság országgyűlésében a rutén tartományi gyűlés elé utalt ügyekkel azonos természetű törvényhozási ügyekben nem gyakorolhatnak szavazati jogot.”*

* Részletek a készülő monográfiából

A fent idézett szerződés szellemében született meg az 1919. november 18-án kiadott Kárpátalja Általános Alapokmánya és Csehszlovákia 1920. február 29-én elfogadott alkotmánya is.

Itt jegyezzük meg, hogy az 1920. június 4-én Versailles-ban, a Kis Trianon palotában kötött, és a saint-germaini egyezményt szentesítő *“trianoni”* néven ismert szerződés IV. fejezetének 48. paragrafusában Magyarország kötelezte magát a Csehszlovák Köztársaság szuverenitásának elismerésére, mely magában fogja foglalni *“a rutének autonóm területét.”*

Ami a kárpátaljai politikai viszonyokat illeti, a saint-germaini békeszerződés megkötése után a prágai kormány 1919 novemberében ún. általános alapokmányt adott ki az ideiglenes kormányzás megszervezésére Kárpátalján. A polgári kormányzás megszervezéséig rendkívüli állapotot vezettek be a vidék egész területén.

A Kárpátalja Általános Alapokmányának második fejezete kijelölte a tartomány pontos határait is: *“A demarkációs vonal a szlovákok és ruszinok között Csap városától egyenesen észak felé tart Ungvárig oly módon, hogy a vasút Szlovákiában marad, Ungvár pedig Podkarpatská Rusban; onnan tovább az Ung folyó mellett a Kárpátokig... A vasút Csaptól a Romániához tartozó Máramaroszigetig ruszin területen marad; a határ tovább a Tisza vonalán halad kelet felé az északi határig, mely megegyezik az egykori Magyarország és Galícia közötti határral.”*

Öttagú Orosz Önkormányzati Tanácsot alakítottak, amelynek elnöke az amerikai ruszinok képviselője, Zsatkovics Grigorij volt, tagjai: Volosin Ágoston, Brascasajko Gyula, Hadzsega Gyula és Toronszki Emil. Ennek a testületnek azonban tényleges hatalma nem volt. 1919 szeptemberében a kárpátaljai főhatalmat a csehszlovák köztársasági elnök, T. G. Masaryk ideiglenesen kinevezett kormányzóra bízta Ivan Brejcha személyében, aki betöltötte az ideiglenes adminisztrátori szerepkört. Kis idő múltán súlyos ellentétek támadtak az öttagú igazgatótanács és az adminisztrátor között az autonómia bevezetésének elszabotálása miatt, amelynek következményeként a csehszlovák kormány visszahívta Ivan Brejcha kormányzót és 1920. április 20-án Zsatkovicsot nevezték ki Podkarpatská Rus kormányzójának. Alig egy évet töltött ezen a poszton, minden energiáját a ruszin autonómia megszervezésére fordította, lépten-nyomon tapasztalta, hogy falakba ütközik, és egyre jobban meggyőződött arról, hogy a csehszlovák vezetés *“átverte”* a ruszinokat: esze ágában sincs a ruszinok önkormányzatának megteremtése. Mivel Zsatkovics kormányzó a csehszlovák kormánynál nem tudta elérni a ruszin autonómia bevezetését, sem a ruszin *szojm* összehívását, sem az országon belül a ruszinok lakta területek határainak kijelölését, tiltakozásul 1921. március 26-án lemondott kormányzói posztjáról és visszautazott Amerikába.

Prága nem marasztalta Zsatkovicsot, ezután évekig a cseh Ehrenfeld alkormányzó irányította a vidéket. Megjegyzendő, hogy a húszéves cseh megszállás alatt az igazi főhatalmat a mindenkori alkormányzó gyakorolta, a kormányzói tisztség csupán protokolláris szereppel járt. A prágai kormánynak az 1923. november 14-i választáson sikerült új cseh-barát kormányzót találni Beszkid Antal személyében, aki korábban az eperjesi ruszin tanács elnöke volt, ezt a tisztséget 1933-ban bekövetkezett haláláig viselte. A hatalom igazi gyakorlója, helyettese, a cseh Rozypal lett. Beszkid reprezentatív

hatalma egy évtizedig tartott, őt 1935-től a harmadik kormányzó, Konstantin Hrabar görög katolikus pap követte, kormányzása 1939 októberéig tartott. Egyik kormányzónak sem sikerült a megerősödő ruszin igények teljesítését Prágában kiharcolni. A cseh kormánypolitikuskok úgy vélték, hogy a *“rutén nép még nem érett meg az autonómiára.”*

Vajon hogyan viszonyultak a pártok az autonómia kérdéséhez?

Kárpátalján a 20-as évek elején már több mint tíz, a harmincas években csaknem 20 különböző párt tevékenykedett (Agrárpárt, Kárpátorosz Párt, Földműves Szövetség, Ruszin Szociáldemokrata Párt, Zsidó Néppárt stb.).

Aktivitásukra jellemző volt, hogy a Magyar–Rutén Politikai Párt már 1921. szeptember 10-én panaszt nyújtott be a Népszövetséghez a kárpátaljai nemzetiségi sérelmekről.

Május 4-én, 127 község képviselőjében 250 tagú küldöttség indult Prágába különvonaton, hogy a köztársasági elnöknek átadja a dokumentumot. Mivel Masaryk nem volt hajlandó fogadni a delegációt, a kárpátaljaiak Cerny miniszterelnököt és Benes külügyminisztert keresték fel. A tárgyalás fő témája az autonómia volt. A küldöttség vezetői kijelentették, hogy amennyiben a prágai kormány elzárkózik az autonómia megadása elől, a magyarok követeléseiket a nagyhatalmak prágai nagykövetségéhez juttatják el. Benes ridegen válaszolt, de kénytelen volt ígéretet tenni, hogy a kormány rövidesen életbe lépteti az autonómiát. Ez a válasz nem nyugtatta meg a küldöttséget, s emellett döntött, hogy a memorandumot angol és francia fordításban eljuttatja a külföldi kormányokhoz.

A csehszlovák kormány az előadott panaszokat részletes indoklással igyekezett cáfolni. A Népszövetség tehetetlen volt, érdemi döntést nem tudott és nem is akart hozni. Mindez jól mutatta a csehszlovákiai ún. kisebbségvédelmi politika csődjét.

A magyar kisebbség érdekvédelmét Kárpátalján a csehszlovákiai magyar ellenzéki pártok közül három párt vállalta fel. A katolikus vonalú Országos Keresztényszocialista Párt, az inkább református színezetű, s főleg földműveléssel foglalkozókat tömörítő Országos Magyar Kisgazdapárt, valamint a már említett Kárpátaljai Magyar Jogpárt (Korláth-párt). A három párt egységben lépett fel mind a választásokon, mind pedig a különböző politikai akciókban, egyöntetűen támogatták a ruszinok autonómiai törekvését is. Ismertebb képviselői voltak: Rácz Pál, Vozáry Aladár, Egyri Ferenc, Ortutay Jenő, Korláth Endre. Ők valamennyien bátran képviselték a kárpátaljai magyarok érdekeit. Már 1921-től kérvényekkel, memorandumokkal ostromolták nemcsak a prágai kormányt, hanem a Népszövetséget is. A három párt mellett több magyar egyesület, kör, szervezet szolgált a maga sajátos eszközével a magyarság érdekképviselését. Lényegében ezt segítették a magyar nyelvű újságok is.

A társadalmi és kulturális önszerveződés lehetőségeihez tartozott a politikai életben való részvétel. Bár a választójog általános, közvetlen és titkos volt, a csehszlovák állampolgárság követelményén túl a választókerületeket úgy szabták meg, hogy míg egy szlovák lakosságú terület képviselői mandátumához 1920-ban átlagban 19 753 szavazat kellett, egy magyar mandátumhoz 27 697.

A magyar pártokon kívül a ruszinok érdekvédelmével a legkövetkezetesebben az 1919 decemberében alakult Autonóm Földműves Párt foglalkozott, amely Kurtyák

János huszti tanító vezetésével még 1928. augusztus 21-én petíciót intézett a Népszövetséghez, amelyben feltárta, hogy Csehszlovákia miként szabotálta el a saint-germaini békeszerződésben és az alkotmánylevélben lefektetett rutén önrendelkezési, gazdasági és kulturális jogokat. A rutén parlamentet, a *sojmot* nem hívták össze. Kárpátalján a hivatalos nyelv a cseh – a rutén csak tárgyalási eszköz –, a tisztviselők 90%-a cseh, akik nem tudnak ruténul. 40 000 főnyi cseh hivatalnok-, csendőr- és rendőrsereg lepte el Kárpátalját, a diplomás rutén fiatalok nem jutottak álláshoz. A földreformból az őslakosságot kismizmizték. A petíciót a Népszövetség nem tárgyalta. (Bonkáló.1940: 41-42.)

Az Autonóm Földműves Párt elnöke, Kurtyák János rejtélyes halála után Bródy András lett a párt vezetője és a parlamenti képviselője. Pártjával mind határozottabban szállt síkra a ruszin nemzeti érdekekért, elhatárolódott az ukrán irányzat híveitől, inkább a ruszofilekkel: a Duhnovics Társasággal, a Kárpátorosz Nacionalista Párttal és a Rutén Tanítói Egyesülettel szövetkezett. Szoros kapcsolatban állott az autonómia ügyét felvállaló magyar pártokkal is.

A Kárpátalja autonómiájáért küzdő pártot kezdettől fogva anyagilag is segítette a görög katolikus egyház. Bródy Andrásról kívül az ismertebb autonómisták közül említést érdemel Ilinczky Sándor nagyprépost, Marina Gyula kanonok.

A bizonytalan indíttatású ruszinok irányában a cseh politika az “oszd meg és uralkodj” jól ismert elvét alkalmazta.

Elsősorban vallási téren sikerült szembeállítani a mintegy 600 ezres ruszinságot. Álnok eszközökkel gerjesztette a tüzet a görög katolikusok és a pravoszlávok között, szembeállította és kijátszotta őket.

Ugyanezt tette nyelvi vonatkozásban is. Ennek következtében két táborra szakadt a ruszinság: ruszofilekre és ukranofilekre. Egyébként a csehek nem ismerték el a ruszin nyelv létét, az államnyelvnek nyilvánított cseh nyelv mellett az orosz és az ukránt tették meg “félhivatalos” nyelvnek, amelyet a ruszinok beadványaikban használhattak. A Kárpátaljára 1917 után letelepedett orosz és galíciai ukrán emigránsok is erősen megosztották a helyi ruszin értelmiséget. Hogy a két tábor közül melyik számíthatott inkább a lakosság rokonszenvére, mutatja egy 1937-ben készült felmérés. Ekkor két nyelvtant bocsátottak szavazásra a ruszinok körében. Az egyiket a Duhnovics egyesület volt elnöke, Szabó Eumén állította össze, a másik Panykevics ukrán nyelvtana volt. A küzdelemből az orosz irányzat került ki győztesen 70%-os szavazataránnyal. Az ukrán nyelvtan 15%-ot kapott, a fennmaradó 15%-ot pedig nem érdekelt ez a kérdés.

Egybehangzó vélemény az, hogy az ukránok voltak a cseh állam kedvezményezettjei. Ez különösen a harmincas években mutatkozott meg, amikor az – egyébként is magyarbarátnak titulált – orosz irányzat az autonómia, az önállóság mellett kötelezte el magát, míg az ukránok rugalmasabbnak mutatkoztak, hajlandóak voltak kiszolgálni a cseh érdekeket. (Később ők játszották a főszerepet abban is, hogy 1945-ben felszámolták a ruszinságot mint önálló nemzetiséget, és a ruszin lakosságot ukránná nyilvánították. Szabó, 1993: 28.) Beillett az ukránok törekvése a cseh-orosz korridor kialakítását célzó, pánszláv eszméktől vezérelt csehszlovák külpolitikába is. (Emlékezzünk: Masaryk és Benes az oroszoknak ígerte oda Kárpátalját még jóval a második világháború előtt).

A harmadik irányzat képviselői is jelen voltak a politikai porondon, ők a fejletlen ruszin népnyelvet akarták felemelni. E tekintetben figyelemre méltó tény, hogy a ruszin nyelv legismertebb nyelvтанát az a Volosin alkotta meg a háború előtt, aki később az ukrán irányzat vezérévé vált. Később, a 30-as években könyvek, újságok jelentek meg ezen a nyelven, különösen akkor, amikor a második bécsi döntés után Kárpátalja visszakerült az anyaországhoz.

Mindent egybevetve elmondhatjuk, hogy a Podkarpatská Rusnak nevezett országrész lakói az őket hátrányosan érintő megkülönböztető intézkedések miatt joggal érezhették a szülőföldjüket Csehszlovákia gyarmatának. Azonban a magyar és ruszin pártok által megfogalmazott beadványoknak, tiltakozó gyűléseiknek stb. meglett az eredménye, mert a fokozódó nemzetközi nyomás és a Népszövetség Tanácsának számonkérése 16 év múltán cselekvésre készítette a cseheket. A cseh kormányt elmarasztaló memorandumokra Benes úgy reagált, hogy szerinte a ruszinok eddig nem voltak felkészülve a nagy történelmi szerepre, ezért egy hosszabb nevelő-oktató munkát kellett kifejtetni a ruszinság körében, a ruszin népet az autonómiára fel kellett készíteni, csak azután lehet azt megvalósítani. "S most a hátunk mögött lévő 16 esztendővel már abba a helyzetbe került Kárpátalja, hogy az autonómiát megadhatjuk, és az ehhez szükséges intézkedéseket már meg is tettük." (Ortutay, 1941,89.)

6. PODKARPATSKÁ RUSZ AUTONÓMIÁJA CSEHSZLOVÁKIA SZÉTESÉSE ELŐTT (1938. NOVEMBER 22.)

A Népszövetség legutóbbi számonkérése óta alig telt el két esztendő, megtörtént a csoda: a ruszofilek és az ukranofilek kiegyeztek. Az egymással rivalizáló irányzatok képviselői 1936-ban asztalhoz ültek és közös autonómiatervet állítottak össze, melyet november 28-án jóváhagyott az ungvári Központi Orosz Nemzeti Tanács közgyűlése. A dokumentumot aláírta minden jelentősebb ruszin és ukrán politikus: Volosin, Bródy, Kaminszky, Dolinaj, a két Brascsjkó, Demkó, Klocsaruk, Földesi (Hancsin, 1992).

A tervezet egyebek mellett rögzítette az autonóm terület hivatalos nyelvét, mégpedig a ruszin-ukrán kompromisszum szellemében így: "orosz (kisorosz)". Orosz nyelvnek akkor Kárpátalján a ruszint nevezték, a kisorosz pedig az ukrán volt. Kimondta azt is, hogy a kárpátaljaiak helyben teljesítenek katonai szolgálatot, egyenruhájukon saját jelzésüket használják, zászlóikon saját nemzeti színeiket is feltüntethetik, s a helyi alakulatoknál a hivatalos nyelv és a vezénlys nyelv szintén a ruszin (ukrán).

Az autonómia elvét nem, de ezt a tervezetet a kormánykörök akkor elutasították. Háborús előkészületek lázában égett Európa.

1938 tavaszán Kárpátalját is megcsapta a háborús készülődés szele. A magyarlakta vidékeken felerősödtek a Magyarországhoz való visszatérést szorgalmazó hangok.

A kárpátaljai politikai erők jól érzékelték a csehszlovák állam kereteinek fellazulását, a kormány nemzetközi és hazai pozícióinak megrendülését. Kihhasználva a helyzetet, 1938 május végén összehívták a Ruszin Nemzeti Tanácsot, s az elfogadott nyilatkozatban nyomtatékosan követelték a ruszin autonómiára vonatkozó igényeik mielőbbi teljesítését. Ehhez nagy támogatást kaptak az amerikai ruszinoktól is, akik a csehek ellenállását

letörve delegációt küldtek Kárpátaljára. A legnagyobb sikerük abban állt, hogy végre sikerült tárgyalóasztalhoz ültetniük a különféle irányzatot képviselő ruszinokat. Miután a müncheni döntés értelmében Szlovákia autonómiát kapott, rögvest összeállt a Tiso-kormány és létrejött az új államalakulat, a csehek, szlovákok és kárpátaljai ruszinok szövetségi köztársasága; ennek fejleményében napirendre tűzték a kárpátaljai kormány megalakítását.

Az eddigi autonómiatörekvések csúcspontjának számított az a történelmi esemény, amikor a bécsi döntés előtti hetekben, 1938. október 6. és 9. között Konstantin Hrabar kormányzó és Párkányi Ivan, a ruszin ügyekkel megbízott miniszter jelenlétében, három napon át ülészttek a kárpátaljai pártok képviselői és szenátorai, valamint az orosz és ukrán irányzatú ruszin nemzeti tanács vezetői; sikerült megegyezniük a kormány összetételében. A vitatkozó felek olyan kompromisszumot kötöttek, hogy valamennyi irányzat frontemberei kapjanak miniszteri tárcákat:

Kormányfő és kultuszminiszter: Bródy András (az Autonóm Földműves Párt képviselőjében);

Belügyminiszter: Bacsinszky Ödön (Agrárpárt);

Földművelésügyi: Fencik István (Orosz Nemzeti Párt);

Posta- és vasútiügyi államtitkár: Révai Gyula (Autonóm Földműves Szövetség);

Egészségügyi államtitkár: Volosin Ágoston, (Keresztény Néppárt)

Prága némi gondolkodás után, október 11-én ismerte el hivatalosan a Podkarpatskai Rusi kormányt, azzal a kikötéssel, hogy a külügy, a hadügy és a pénzügy az államszövetség közös kompetenciájába tartozik.

A korabeli feljegyzésekből tudjuk, hogy Bródy András október 12-én foglalta el posztját. Bródy hozzálatott a korábban pártja nevében kidolgozott cselekvési program megvalósításához. Azok a sarokelemek voltak, amelyeket a nyár folyamán Prágának benyújtott autonómtörekvések tartalmaztak. Ezek szerint Kárpátalján a tisztviselői állásokat és a vezetői posztokat a ruszinoknak kell betölteniük, az egyházmegyék ügyintézésében pedig a ruszinoknak olyan jogokat kell élvezniük, amilyenekkel az államalkotó nemzetek rendelkeznek; követelte, hogy Prágában alakítsanak ruszin minisztériumot.

A Bródy által vezetett, öt főből álló kormány (három párt és egyben politikai irányzat – a helyi ruszin autonomista, a ruszofil és az ukrán törekvésű szárnyak – kompromisszumát tükrözve) azonnal leváltott több vezető cseh tisztviselőt, akik helyére ruszinok kerültek.

A Prágából irányított közigazgatási hatalom érezhetően kicsúszott a csehek kezéből és átszállt a Bródy- és Fencik-pártiakra. Megjegyzendő, hogy a csehek rendelkeztek továbbra is a csendőrséggel, rendőrséggel és a katonasággal.

Bródy miniszterelnöksége nem tartott, s nem is tarthatott sokáig. Az 1938. október 25-i közös minisztertanácsi ülésen még előadhatta követeléseit, például: rendezzenek népszavazást Kárpátalján a terület hovatartozásának kérdéséről, elvárásai azonban, érthető módon, nem találtak megértésre és kellő fogadtatásra a csehszlovák kormánykörökben. Javaslatát leszavazták, képviselői mentelmi jogát visszavonták, maga Bródy pedig vizsgálati fogságba került, ahonnan csak 1939 elején szabadult. "A

demokratikusnak számító, de rövidlátó csehszlovák politika nem engedte meg, hogy Kárpátalja ruszin és magyar lakossága maga dönthesse az önrendelkezés kérdésében.” (Zselicky, 1998,38.)

Nem hallgatható el, hogy a kárpátaljai magyar politikai csúcavezetés nem vett részt az önrendelkezésért folyó belső politikai küzdelmekben, sem az első autonóm kormány megalakításában. Ennek a magyarázata egyszerű: a kárpátaljai magyar lakosság és politikai vezetés örült a csehek visszaszorulásának. Várta, hogy az anyaország tegye meg a szükséges nemzetközi lépéseket a magyar területek visszacsatolása érdekében. Ez a várva várt történelmi esemény 1938. november 2-án be is következett, amikor a bécsi Belvedere-kastély aranytermében kihírdették a tengelyhatalmak határozatát, az ún. első bécsi döntést, melynek értelmében 12 109 négyzetkilométernyi terület került vissza Magyarországhoz 869 ezer lakossal (ebből 752 ezer magyar), Kassa, Ungvár és Munkács városokkal. A megállapodás a magyar-csehszlovák határ kárpátaljai szakaszát így rögzítette: “... A Szlovákiának megmaradó Nagyszaláncnál kanyarodik el... eléggé egyenesen keleti irányban úgy, hogy az Ungvár-Nagykapos vasútvonal Magyarországé, szintúgy Ungvár városa is... Ungvárt megkerülve a határ nagyjából dél felé tart. Munkácsot északon és északkeleten kikerüli úgy, hogy Munkács Magyarországé. Munkácsról keletre kanyargó vonalban bocsátkozik le Ugocsa megyébe a határ. Nagyszőlőstől nyugatra halad el, körülbelül Feketeardóig, amely Magyarországé, azután egyenes vonalban metszve a királyháza-halmi vasútvonalat, a román határnál véget ér.” (Botlik-Dupka, 1991, 41-42.)

Az első bécsi döntéssel tehát Kárpátalja déli, magyarlakta sávja visszakerült Magyarországhoz összesen mintegy 2 ezer km²-nyi terület, Kárpátalja több mint egyötöde. A terület magyar lakosságának zöme örömmel fogadta az 1938-as visszacsatolást.

MINYA JÓZSEF

EGY SZIMBÓLUM ÜRÜGYÉN

A szülőfalumban, Tiszapéterfalván álló régi, kétszintes épületet kastélynak nevezik a helybeliek. Joggal, hiszen ma is a község díszé, s falain belül-kívül sok minden történt a fennállása óta eltelt százegynéhány esztendő alatt.

Valahányszor arra járok és benyitok a kastélyba, újra és újra ugyanazok a múltat idéző gondolatok fogalmazódnak meg bennem. Mivel a napjainkban képtárnak otthont adó falak makacsul hallgatnak, megpróbálok helyettük beszélni, közreadni azokat a tudnivalókat, amelyeket megismerni vélhetőleg nem kötelező, de talán illendő, lokálpatrióták számára mindenképpen.

Gróf Teleki József írta 1852-ben megjelent, A Hunyadiak kora Magyarországon c. művében: “A gondolatok szépségei, a kifejezések ékességei s a fordulatok bájai kénytelenek a történetírásban az igazságnak engedni.” Ehhez kívánom tartani magamat ebben a rövid gondolatmenetben.

A szóban forgó épületet 1894 és 1896 közt építtette György Endre. Ki volt ő?

1848. március 18-án született Huszton. Máramaroszigeten, Debrecenben és Budapesten tanult, jogi diplomát szerzett, de vonzotta az újságírás is. 1870-ben – 22 évesen! – már a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium tisztségviselője volt. 1876-tól az Akadémia tagja, ez idő tájt választották meg országgyűlési képviselővé Munkácson, majd Halmiban, abban az ugocsai járásban, amelyhez Tiszapéterfalva is tartozott. 1891-ben Munkács város díszpolgárává avatták. Pályafutása csúcását 1905-ben érte el, az akkor alakuló új kormány földművelésügyi minisztereként.

Elkészülte után a kastély György Endre és családja nyári rezidenciájaként szolgált. Hatalmas park övezte, amit körös-körül fenyves szegélyezett. A parkbeli sétálóutak puszpángbokrok közt vezettek, a jó ízlésről mindenütt szebbnél szebb virágokkal pompázó ágyások árulkodtak, a testet-lelket felüdítő környezetet díszfák sokasága tette még kellemesebbé. A kastélyhoz tartozó 18 köblös gyümölcsöskertben szinte minden megtermett, ami szemnek-szájnak kívánatos; nemhiába nyaralt itt szívesen évről-évre a György-család.

A tulajdonos szépérezke a boltíves bejáraton túl, a termekben is érzékelhető volt. A tágas ablakokon beözlő fény még inkább kiemelte a kastélybelső pompáját. A felső szint északi fekvésű szobájának erkélyéről a néha megvaduló, de többnyire békésen hömpölygő Tiszában lehetett gyönyörködni.

Ezt a festői idillt nem sokáig élvezhette a György-család: kirobbant, lezajlott az I. világháború, Magyarországra rákényszerítették a trianoni békeszerződést. A kastély és környéke Csehszlovákia területére, azaz fennhatósága alá került.

A megváltozott körülmények közt György Endre számára lehetetlenné vált a birtok fenntartása, ezért eladta azt a hetényi származású Fried Sámuel földbirtokosnak, aki a Tisza jobb partján, nádfedeleles házban lakott. A környék legszebb épületének és birtokának megszerzésével Fried hön áhított vágya teljesült, bár ő maga sohasem költözött be a kastélyba; évente egyszer megjelent ott, gyönyörködött egy keveset, kiadta az utasításokat Szilágyi Károly főkertésznek, aztán visszatért nádfedelű házába. Lányai viszont minden évben, nagy előszeretettel töltöttek el rövidebb-hosszabb időt a kastélyban.

A múlt század 30-as éveiben Fried Sámuel a kastély egy részét bérbe adta a csehszlovák vám- és pénzügyi hivatal helyi kirendeltségének.

Az 1938. évi első bécsi döntés nyomán Kárpátaljára bevonuló magyar katonai erők egyik ideiglenes parancsnoksága szintén a kastélyban rendezkedett be. Érdekes, tanulságosan sokatmondó tény, hogy a kastélyt és környékét ekkor, a hadi jelzővel minősíthető körülmények közt is megóvták, sőt ápolták.

A történelem egén azonban újabb vészjósló felhők gyülekeztek: bekövetkezett a II. világháború, annak minden gyötrelmével. Fried Sámuel és családja sem kerülte el a deportálást, 1944 tavaszán zsidó vallásuk miatt őket is koncentrációs táborba hurcolták el. A kastély gazdátlanul maradt, illetve a főkertész viselte gondját önszorgalomból.

1944 folyamán előbb német, majd nyilaskeresztes parancsnokság működött itt, sőt, ugyanazon év őszén a kastélyt szögesdróttal kerítették körül és szovjet hadifoglyokat őriztek benne.

A szovjet csapatok 1944. október 25-én vonultak be a faluba, s attól kezdve a kommunista párt birtokolta az épületet, véget vetve a szép és dicső múltnak.

1944 ősztől 1954-ig a kastélyt határőrpárancsnokság használta, a park területének háromnegyedét és a gyümölcsöst pedig felparcellázták. 1954-től a helyi magyar középiskolának adott helyet, 1972 és 1979 közt a középiskola kollégiumaként szolgált. Ezt követően bő öt éven át ismét gazdátlanná vált, kiszolgáltatva az enyészetnek. 1984-ben a helyi gazdaság felújította, s 1986-ban a kastélyban berendezték a vidék egyetlen képtárát. Az átalakított termekben több ismert kárpátaljai festő-, grafikus- és szobrászművész, köztük Boksay, Erdélyi, Szvida, Kocka, Soltész, Sütő, Horváth Anna alkotásait tekinthetik meg a képzőművészet iránt érdeklődők.

Az elmúlt években a gazdaság szűkös költségvetéséből nem futotta az épület karbantartására, fűtésére, s ennek következtében annak állaga folyamatosan romlik: megkopott a vakolat és a festék, helyenként felpattogzott a parketta, stb. Fennáll a veszélye annak, hogy – amennyiben a helyzet változatlan marad – a képtár anyaga komolyan károsodni fog, netán teljesen tönkremegy...

Díohéjban ennyi a kastély története, amely – meggyőződésem szerint – a szimbólum szintjén azonosnak mondható vidékünk sorsával; a nagy egészen belül ama ugoccai vidék és népe sorsával, amely az egészséges hazafiságtól indítatva egykor büszkén harcolt a szabadságért Rákóczi, majd Kossuth zászlaja alatt. Ez a nép megőrizte magyarságát a változó államalakulatok (cseh, szovjet, ukrán, stb.) fennhatósága alatt, mint ahogy túlnyomó többsége ma is hűséget tanúsít a szülőföld iránt, azonosulva a Szózat szent sorával: "Itt élned, halnod kell".

*

Minya József írásának örömmel szorítottunk helyet lapunkban. A helytörténeti témájú kéziratokat továbbra is szívesen fogadjuk, megkülönböztetett figyelemmel viszonyulva azokhoz a beérkező dolgozatokhoz, amelyeknek szerzői nem hivatásszerűen foglalkoznak helytörténeti kutatással, de alkalmanként megérintik, gondolkodásra és írásra, egyfajta leletmentésre ösztönzik őket különböző események, jelenségek, helyzetek, élmények. Élő, termékeny kapcsolatot szeretnénk kiépíteni és fenntartani velük, s e cél érdekében – amint folyóiratunk anyagi bázisa lehetővé teszi – fontolóra vesszük PÁLYÁZAT meghirdetését, kizárólag az amatőr szinten végzett helytörténeti kutatómunka eredményeinek feltérképezése, értékelése végett.

A szerk.

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

ELISMERÉSEK

✂ *Györke Géza*, az Ungvári Dayka Gábor Középiskola diákja az idei Szribnij Dzvin nemzetközi rajzverseny győztese lett. A tehetséges ifjúnak ez már a második komoly sikere: a 2000. évi mikolajivi Aranygolya nemzetközi versenyen is nagydíjat szerzett.

✂ *Vidnyánszky Éva*, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház Ficséri Színjátszó Gyermekstúdiójának vezetője átvette a Magyar Kulturális Örökség Minisztériuma által odaítélt Wlasics Gyula-díjat.

✂ Az Ungváron megrendezett “Szülőföldem szép határa...” IV. Nemzetközi Kisebbségi Televíziós és Rádiós Fesztiválon a legjobb szerkesztőnek járó díjat *Kulin Zoltán* kapta az “Életképek egy közösség életéből” című alkotásért, amely az ungvári magyar szerkesztőség és a budapesti OMIX közös stúdió közös filmje, rendező Bólya László. *Rohály Gyula* a humanizmus eszméjének megjelenítéséért, *Petykó Ágnes* a legjobb riporter munkájáért, *Tótik Enikő* a legjobb rádiós karcolatért kapott díjat.

✂ Ukrajna függetlensége napjának alkalmából Ungváron elismerésben részesült néhány társadalmi szervezet vezetője. Horváth Sándor, a MÉKK társelnöke Hennagyij Moszkaltól, Kőszeghy Elemér, a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetségének elnöke Mikola Andrusztól vette át a díszoklevelet.

✂ *Horváth Tibor*, a Kárpátaljai Magyar Anyanyelvű Romák Szövetségének elnöke a megyei állami közigazgatás díszoklevelét kapta.

✂ A tíz éve alakult Ungvári Elektronfizikai Intézet tudósainak magyar származású munkatársai, köztük *Spenik Ottó* igazgató, *Spenik György* főmunkatárs, *Imre Árpád*

osztályvezető, *Kontros Jenő* és *Erdődy Miklós* tudományos főmunkatárs, *Tarics Zoltán* tudományos titkár, *Lengyel Sándor* főmunkatárs a megyei közigazgatás, a megyei tanács díszoklevelét és köszönőlevelét vehette át.

✂ A színház- és mozgásművészet kategóriájában többek közt *Vidnyánszky Attila*, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház főrendezője is bekerült a tíz kiválóság közé, akik elévülhetetlen érdemeket szereztek a magyar kultúra ápolásában.

✂ A nagypaládi *Pisák András* személyében első ízben kapta meg a Népművészet Mestere címet kárpátaljai nótafa. A megtisztelő címmel járó oklevelet Görgey Gábor, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának minisztere adta át Budapesten, az Iparművészeti Múzeum aulájában. Pál Lajos érdemes népművész közlése szerint a Magyar Tudományos Akadémián 6 CD-n őrzik Pisák András felvételeit.

ESEMÉNYNAPTÁR

JÚLIUS

✂ 12–13-án keresztyén pedagógusok számára rendeztek konferenciát Tivadarfalván. Szabó Dániel, a Tiszáninnen Református Egyházkerület főgondnoka megnyitja után magyarországi és amerikai előadók osztották meg tapasztalataikat kárpátaljai pedagógusokkal.

✂ Salánkon, a Jurta-táborokról elhíresült településen idén először szerveztek indiántáborn Kész Barnabás történelemtanár vezetésével. A Magyarországról érkezett Feketeláb törzs tagjai: Szomjas, Vidra és Mosolygó egy indián törzs kultúráját, életét szokásait mutatták be a gyerekeknek. Ugyancsak Salánkon, a Jurta-táborban, a Salánki Történelmi Íjászklub rendezésében az érdeklődők megtekinthették

Szedlják István kézműves munkáit. Az ősi magyar élet szerelmese a Békéscsabai Történelmi Íjászkör oszlopos tagja, tarsoly-lemezeket és régi fegyvereket készít.

✂ A Munkácson élő Matl Péter szobrászművész negyven éves. Méltán lehetünk büszkéek földinkre, hiszen Ukrajna, Kárpátalja és Magyarország településeit számos műve díszíti. Többek közt ő alkotta meg a "háromnapos munka" munkácsi áldozatainak emlékművét, keze nyomát viseli a nagybocskói és a csetfalvai templom oltára. Ő kapott megbízást a honfoglalás emlékművének megalkotására is a Vereckei-hágón.

✂ 19–21.-e közt tartotta meg 9. vándorgyűlését az Irodalmi Társaságok Szövetsége, melyen a MÉKK-et Horváth Sándor társelnök képviselte.

✂ 22-én zajlott le a balatonszárszói találkozó, amelyen Kárpátaljáról népes küldöttség vett részt. A református főiskola hallgatóinak Kárpátaljával kapcsolatos előadást tartott többek között Horkay László püspök, Nagy Béla világi gondnok, Dupka György MÉKK-elnök.

✂ Beregszász vendégszeretét élvezte Eperjes Károly Jászai- és Kossuth-díjas színművész, aki az Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulata által bemutatandó "Az özvegy Karnyóné" c. darabban vállalt szerepet.

✂ Folytatódik az egykori Szent Mihály arkangyal-kápolna romjainak és a feltételezett kriptának a feltárása a beregszászi római katolikus templom szomszédságában. Az ásatást a KMTF diákjai végzik dr. Kobály József tanszékvezető-helyettes irányításával.

✂ A KMPSZ szervezésében nyolcadik alkalommal megrendezett Irka-tábornak idén a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola Kollégiuma adott otthont Beregszászban. A tábor résztvevői szórványban élő kisiskolások voltak, vezetője P. Punyó Mária, az Irka c. gyermeklap főszerkesztője volt.

✂ A ráti római katolikus plébánián ötödször rendeztek Idegen Nyelvű Tábor, amelynek vezetője Bíró Zsuzsanna volt. A Viskről, Nevetlenfaluból, Benéből és Munkácsról érkezett 115 résztvevő az angol és német nyelvvel ismerkedett meg. Napindító szentmiséket és lelki gyakorlatokat Molnár Miklós helyi plébános tartott.

✂ Erdélyi Béla festőművész egykori házában múzeumot terveznek létrehozni. A neves művész özvegye számára Hennagyij Moszkal megyei kormányzó havi 200 hrivnya járadék kiutalásáról rendelkezett.

✂ Július utolsó hetében befejeződtek az egyetemi felvételi vizsgák. Az Ungvári Nemzeti Egyetem 14 kara idén 33 szakra hirdetett felvételt. A nappali tagozatra 2158, a levelező tagozatra 621 fiatal jelentkezett. A magyar tannyelvű középiskolák végzősei közül 115 fő vett részt a felvételi vizsgákon, 35 fővel kevesebb, mint az előző évben.

✂ Aknaszlatinán lezajlott a Kárpátok Eurorégió országainak fesztiválja "Az egyesülés határai" címmel. "A sóstavak dallamai" cím alatt megrendezett seregszemlén fellépő 30 amatőr népzenei csoport közt nagy sikert aratott a derceni folklórcsoport és a MÉKK Nárcisz népi együttese, valamint Varga Katalin ungvári népdalénekes.

✂ Befejezéséhez közeledik a Széchenyi István Középfiskola építése Tiszaújlakon. Ebből az alkalomból tartották meg a bokrétaasztenelési ünnepséget, amelyen részt vett Kövér László magyar országgyűlési képviselő, a Fidesz Magyar Polgári Párt országos választmányának elnöke is.

✂ Hároméves képzés után 12 fiatalt nyilvánítottak hivatalosan kántorrá a beregszászi református templomban. Az erről szóló okleveleket Zán Fábián Sándor egyházkerületi főjegyző adta át a szolgálatra kész kántoroknak.

☘ A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulatának vendégeként vesz részt “Az özeveg Karyóné” c. darab próbáin Gáspár Sándor Jászai-díjas, érdemes színművész, aki a szeleburdi Típtoppot alakítja a darabban.

☘ A Bányai Cók-Mók Bábszínház befejezte iskolai turnéját. A “Vitéz László” c. mesejátékkal, amelyet kárpátaljai felfogásban adtak elő, mindenütt nagy sikert arattak a kis lelkes társulat tagjai: Riskó Anikó, Bagu Géza és Baráté Gábor.

☘ Munkácson befejeződött a komoly zene iránt érdeklődők immár 13. alkalommal megrendezett tábora, amelynek szervezésében és lebonyolításában részt vett Keselyák Gergő, az Erkel Színház karmestere is. A 22 anyaországi és ugyanennyi kárpátaljai résztvevő a bécsi klasszikusok után ezúttal barokk zeneszerzők (Bach, Händel, stb.) műveivel ismerkedett meg Pálóczi Réka szoprán szólista és Módos Péter vezetésével.

☘ Befejeződtek a felvételi vizsgák a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán Beregszászban. Legtöbbször a földrajz és angoltörténelem szakra jelentkeztek. Idén 79 diák került be a főiskolára, 6 fővel több, mint az elmúlt évben.

AUGUSZTUS

☘ A KMTF diplomakiosztó ünnepségén 41 végzős diák kapott államilag elismert oklevelet. A frissdiplomásokat dr. Orosz Ildikó, a KMTF elnökhelyettese és dr. Soós Kálmán rektor, valamint Brenzovics László, a KMTF Alapítvány elnöke köszöntötte. Az ünnepségen jelen volt Somogyi László magyarországi konzul, Kovács Miklós KMKSZ-elnök és Dupka György, a MÉKK elnöke.

☘ Augusztus 1-én Tiszapéterfalván megnyitotta kapuit a történelmi jurta-tábor, ahol közel 130 gyerek kezdte meg pihenését és ismerkedett meg múltunk hagyomá-

nyaival. A táborvezető: Kovács Katalin, a MÉKK nagyszülői járási szervezetének elnöke.

☘ Augusztus 9-én a tiszapéterfalvai jurta-táborban ülésezett a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja. Többek között megtárgyalták a jelenlévők az Együtt c. irodalmi-kulturális és művészeti folyóirat kiadásával kapcsolatos tennivalókat, valamint három kárpátaljai alkotó – Penckófer János, Tárczy Andor és Zselicki József – írószövetségszabályzat felvételének ügyét. A közgyűlés Dupka Györgyöt, a MIKICS szervezőtitkárává választotta. Ugyanezen a napon a jurta-táborban lezajlott író-olvasó találkozó keretében bemutatásra került az Együtt második száma, valamint Kovács Katalin Ha a lelkek... Lélekhiedelmek Salánkon c. monográfiája. A kiadványok bemutatásában közreműködött Pomogáts Béla irodalomtörténész, az anyanyelvi konferencia elnöke, Komlós Attila, az anyanyelvi konferencia ügyvezető elnöke.

☘ Az augusztus 15-én kezdődő Tokaji Író-tábor rendezvényein részt vett Balla D. Károly, Bernicki Éva, Kovács Elemér, Penckófer János és Dupka György.

☘ Augusztus 16-án lezajlott az UMSZ tisztújító közgyűlése. A leköszönő Árpai Péter helyett Molnár Sándort, a MOL Kárpátalja igazgatóhelyettesét választották meg.

☘ Augusztus 20-án a Szent István-napi rendezvények keretében a MÉKK és az UMSZ elnöksége Ungváron megkoszorúzta a millenniumi kopjafákat, a várban megrendezett ökumenikus istentisztelet után Csobolya József adott koncertet.

☘ Budapesten a Magyar Kultúra Alapítvány a Régiók Találkozása jegyében rendezte meg az immár hagyományos Kárpát-medencei Napok színes programsorozatát. A Pásztorünnep címet viselő népszokás-, népdal- és néptáncbemutatón sikerrel

szerepelt – a KMKSZ szervezésében – az Ungvári Közművelődési Szakközépiskola Magyar Tagozatának Napraforgó Táncegyüttese egy-egy Tisza-menti botos pásztor-, illetve kanásztáncal. Ez az együttes a MÉKK védnöksége alatt működik, koreográfusa Sütő Mihály.

✂ Balazséron a református egyházkerület szervezésében népművészeti tábort nyitottak, amelynek résztvevői, mintegy 50 fiatal a csuhézás, kosárfonás, makramézás és papírhajtogatás fogásait sajátították el Bocskor Imola, a tanügyi bizottság elnöke irányításával.

✂ Benében a Borsza folyó partján másodszor rendezték meg a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Ifjúsági szervezetének Aréna sátoztáborát. Mintegy 2 ezer fiatal szórakozott, tombolt és pihent itt, 500 fővel több, mint az elmúlt évben. A tábor sztárvendégei voltak a következő együttesek: Desperado, Kerozin, Sáfránypark, Amnézia, Integrál, valamint Csobolya József, Homonyik Sándor és Irina Vincerszkaja. A tábor résztvevői meghallgatták Kovács Miklós KMKSZ-elnök, dr. Soós Kálmán főiskolai rektor, Szakács Zoltán ungvári főkonzul, Varga Levente konzul és Halz József, a Rákóczi Szövetség elnöke előadásait a kisebbségi magyar és a magyar nemzetpolitikáról.

✂ 54 határon túli, ezen belül számos kárpátaljai fiatal vett részt a Dunakeszi-Fóti Nyári Szabadegyetem rendezvényein, ahol hitben és magyarságtudatban erősödtek. A szabadegyetem fő szervezője Tamásdy László volt.

✂ Mátrafüreden 12. alkalommal rendezték meg az Adria-Duna Szabadegyetemet határon túli, magyar nyelven oktató pedagógusok részvételével. A rendezvénysorozatot dr. Szili Katalin országgyűlési elnök nyitotta meg, jelen voltak kárpátaljai pedagógusok is.

✂ A Domonkos Nővérek idén ősztől szakkollégiumot indítanak Ungvár-Radváncon, ahová a keresztény értékek iránt elkötelezett és magas szintű képzettségre vágyó, felsőfokú tanulmányaikat végző fiatalok jelentkezését várják.

✂ “Verecke-2002” néven másodszor szervezett nagytábor a Pikuj lábánál, Oroszbukócon a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség. A nagyszőlősi, munkácsi, beregszászi, csapi, viski és kaszonyi cserkészeken kívül a tábornak anyaországi, erdélyi résztvevői is voltak.

✂ A Kárpátaljai Református Egyház Aklihegyen német nyelvi és fafaragó, valamint énektábor szervezett fiatalok részére. Ezzel egyidőben a Nagyberegi Református Liceumban tíz napon át mintegy száz diák ismerkedett az angol és a német nyelvtan sajátosságaival.

✂ Tiszapéterfalván a Határőr Agrárcég üléstermében néprajzi és helytörténeti fórumot rendezett a MÉKK Nagyszőlősi Járási Szervezete és a helyi Móríciz Zsigmond Kulturális Egyesület “A falukutatás helyzete Kárpátalján” címmel. A fórumot Illyés István polgármester nyitotta meg, utána Seres János Ugocsa megyei református esperes, Pomogáts Béla, az Anyanyelvi Konferencia elnöke, Keresztyén Balázs, dr. Botlik József, S. Benedek András, Vári Fábián László, Szöllősy Tibor, Biki Ottó, Minya József előadása hangzott el. Zárszót Dupka György, a MÉKK elnöke mondott.

✂ A KMKSZ pályázati meghirdetésében folytatódik a Kárpátaljai Teleház-program. Idén vidékünkön 5 teleház kialakítására adottak a lehetőségek. A kihelyezendő informatikai és kommunikációs infrastruktúrát a KMKSZ adja használatba a működtetést biztosító szubjektumoknak. 2001-től két ilyen teleház működik Salánkon, illetve Csonkapiban.

☞ Megtartotta soros ülését a Kárpátaljai Magyar Felsőoktatási Ösztöndíjtanács, amelyen jelen volt Zilahy László, a Magyar Oktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok Főosztályának főosztályvezetője és Szatmári Ildikó minisztériumi szaktanácsadó. Orosz Ildikó, az ösztöndíjtanács elnöke közlése szerint idén 67 érvényes pályázat került elbírálásra, 24-el több mint az elmúlt évben. A legnagyobb túljelentkezés ezúttal a PhD nappali tagozatos kategóriában volt.

☞ István-napi megemlékezést tartottak Benében az általános iskola udvarán Molnár László helyi pedagógus szervezésében. Az ünnepi beszédek és a koszorúzást versenyzés összeállítás követte. Az ünnepségen részt vett Zubánics László, a BMKSZ alelnöke és Bakancsos László, a KMKSZ Beregszászi Járási Szervezetének elnöke.

☞ Államalapító Szent István király tiszteletére Szűrtén a római katolikus templom udvarán emlékszobrot állítottak és szenteltek fel, amelyet 250 éves szűrtei tölgyfából készített Frech Ottó és tanítványa, Szabó József. A falunap keretében lezajlott ünnepségen beszédet mondott Braun László helyi történelem tanár, Kovács Miklós KMKSZ-elnök és dr. Soós Kálmán, a KMKSZ Ungvári Járási Szervezetének elnöke. Az emlékszobor elkészítésének ügyében példásan együttműködött a Szűrtei Községi Tanács, személyesen Puskár Árpád polgármester, Braun Éva KMKSZ-alszervezeti elnök és Tóth Lajos festőművész, grafikus.

☞ Budapesten tárgyalt a KMKSZ küldöttsége. Az anyaországi kormányhivatalok vezetőivel folytatott megbeszéléseken kiemelt témaként szerepelt a jövő évben bevezetésre kerülő vízumkényszer, az anyanyelvi oktatás, a KMTF helyzete és fejlesztésének távlati terve, ezzel kapcsolatban az egykori beregszászi törvényszék épületének mielőbbi rekonstrukciója, valamint az ukrán-magyar vegyesbizottság

közeljövőben esedékes ülése. A KMKSZ küldöttségét Kovács Miklós elnök vezette, aki megbeszéléseket folytatott Szabó Vilmossal, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárával és Bálint-Pataki Józseffel, a HTMH elnökével.

☞ A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház Ficseri Gyermekstúdiója a nagydobronyi falunap keretében bemutatta a "Csizmás Kandúr" c. mesejátékot.

☞ Ungváron a hagyományos megyei pedagógus-konferencián bejelentették, hogy az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium rendelkezése értelmében idén szeptembertől az elemi iskolák második osztályában kötelező jelleggel bevezetik valamely idegen nyelv oktatását. Herczog György, a Kárpátaljai Megyei Oktatási és Tudományos Osztály főosztályvezető-helyettese szerint a rendelet végrehajtása vidékünkön is komoly káder- és tankönyvhányba ütközik.

☞ Az idei tanévnyitással kapcsolatban dr. Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke bejelentette, hogy Körösmezőn magyar első osztály indul, a ráhói magyar iskola pedig ötödik osztállyal bővül ki, s így módon a magyar tannyelvű iskolák száma 104-re emelkedik vidékünkön.

☞ A császlóci római katolikus templom kertjében ezentúl jelképes síremlék őrzi a falu II. világháborús áldozatainak nevét, amelynek felállítását a KMKSZ helyi szervezete kezdeményezte. Az emlékjel készítője Csuka Béla kőfaragó. Az emlékbeszédek és a felszentelés után ünnepi műsor következett, melynek során többek közt elhangzott Erkel Bánk Bán c. operájának egyik áriája a falu szülötte, a Kijevi Állami Operaház művésze, Kiss József előadásában, fellépett a Credo Alapítvány kisgejőci görög katolikus kórusiskolájának csoportja is.

☞ A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulata mozgalmas és változatos

fesztiválidényt tudhat maga mögött. Vidnyánszky Attila rendezésében két új darabot mutattak be. A Zsámbéki Nyári Játékokon Verebes Ernő vajdasági zeneszerző, költő számukra írt "Kioldás" c. darabját vitték színre, második fesztiváldarabjuk a Gyulai Várszínházzal közösen előadott "Az özevgy Karnyóné" c. produkció volt, amit az új Nemzeti Színház is őszi műsorára tűzött.

SZEPTEMBER

☞ Szeptember 13-án a MÉKK Kölcséymemléktáblát avatott Visken, a helyi magyar középiskola falán.

☞ Szeptember 15-én Dercenben lezajlott a Kárpátaljai Magyar Néptánc-találkozó.

☞ Szeptember 20-án a Kárpátaljai Szövetség balatonföldvári találkozóján Nagy Zoltán Mihály dedikálta Páros befutó c. kisregényét és Dupka György bemutatta az Együtt c. folyóiratot, illetve az Intermix Kiadó legújabb könyveit.

☞ Szeptember 27-én a MÉKK Kossuth-memléktáblát avatott Ungváron a Petőfi-téri magyar iskola falán.

☞ Szeptember 28-án Munkácson a MÉKK és a II. Rákóczi Ferenc Művelődési Kör koszorúzási emlékünnepeket szervezett a Kossuth-memléktáblánál, aznap került sor az ősi Munkácsi várban 1848–1849 hőseit és lánglelkű vezérét méltató emlékkonferenciára.

☞ Árpá Péter, a Daya Gábor Középiskola igazgatója Ungváron bejelentette, hogy szeptembertől az intézményben nyolcéves gimnáziumi osztály indul, ezzel kapcsolatosan a tanintézmény a továbbiakban a következő nevet viseli: Ungvári 10. Sz. Daya Gábor Középiskola és Gimnázium.

☞ A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola szeptember 2-án tartotta meg tanévnyitó ünnepségét Beregszászban, ahol 185 "gólya" eskütétele hangzott el. Velük együtt 604 főre emelkedett a főiskola diákjainak száma. Az

ünnepségen Mikola Andrusz, a megyei tanács elnöke 300 ezer hrvnya támogatást ajánlott fel a megyei költségvetésből az egykori törvényszéki épület tatarozási költségeire; mint ismeretes, a beregszászi városi tanács ezt az épületet a KMTF rendelkezésére bocsátotta.

☞ A Beregszászi 5. Sz. Általános Iskolában idén először indult katolikus osztály, melynek szervezője Bohán Béla beregszászi plébános.

☞ Körösmezőn átadták az idén induló magyar tannyelvű óvoda és elemi iskola épületét. Ezen a településen 80 év után most először indították útjára az első magyar osztályt.

☞ A Beregszászi Magyar Gimnáziumban 430 diák, ezen belül 64 első kezdte meg tanulmányait az új tanévben.

☞ Tanévnyitó csendes napot tartottak a beregszászi református templomban a hitoktatók, lelkészek, valamint a református líceumok tanárai részvételével. Az összejevetel nyitóakkordjaként Horkay László püspök szólt az igehirdető felelősségéről. Előadást tartott Balogh János, Kopasz Gyula és Seres János esperes, ezen kívül Szilágyi Lajos egyházkerületi főgondnok, a KRE tanügyi bizottságának elnöke, majd Zán Fábian Sándor főjegyző záró áhítatával ért véget a tanévnyitó.

☞ Munkácson tanévnyitó szentmisére gyűltek egybe a hívek a római katolikus székesegyházban szeptember 1-jén, hogy együtt imádkozzanak az új iskolaév kezdetén a diákokért és a tanárokért. A szentmisét Majnek Antal püspök celebrálta. Ezt követően meghitt ünnepség vette kezdetét a Munkácsi Magyar Tannyelvű Katolikus Líceum udvarán, melynek házigazdája Kristofori Olga igazgatónő volt.

☞ Csongoron gyógyító alkalmat tartottak a Szenvedélybetegeket gyógyító Misszió központjában szeptember 2–13. között. A beszélgetéseket a misszió vezetője, *Pocsai Sándor* helyi lelkipásztor és munkatársai tartották.

D. GY.

ÚJ KÖNYVEK

Balla László: Szegény ember vízzel főz. Életem: a Kárpáti Igaz Szó. Visszaemlékezések, 1947–1987. Ungvár, PoliPrint. 2002.

Balla D. Károly: Világvége. Válogatott novellák. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2002.

Hónapsoroló. Óvodások verseskönyve. Összeállította: Füzesi Magda. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Dupka György: Vallomás. Versek Ivaskovics József megzenésítésében. Intermix Kiadó–Credo Alapítvány, Ungvár–Budapest, 2002.

Horváth Sándor: Álmos tájakon járok. Válogatott novellák és szociográfiai riportok. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Nagy Zoltán Mihály: Páros befutó. Kisregény. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Schober Ottó: Ki hitte Volna? Komor humor egy letűnt korból. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Kovács Katalin: Lélekhiedelmek Salánkon. Néprajzi monográfia. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

Zubánics László: Régmúlt virágok illata. Tanulmányok a vidék múltjából. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Ivaskovics József–Tóth Lajos: Gyertyaláng. Megzenésített versek, grafikák. Credo Alapítvány–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

Dr. Botlik József: Kovács Vilmos. Monográfia. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.

SZERZŐINK

Balla László (1927) Ungvár
Becske József Lajos (1965) Visk
Demjén Miklós (1951) Eszeny
Dupka György (1952) Ungvár
Fülöp Lajos (1949) Ungvár
Füzesi Magda (1952) Beregszász
Gál Sándor (1975) Szentgotthárd
Gerzsenyi András (1954) Ungvár
Gortvay Erzsébet (1935) Kincseshomok
Guthy Z. László (1971) Gut
Györke Zoltán (1939) Budapest
Horváth Sándor (1957) Ungvár
Illyés Gyula (1902–1983) Budapest
Ivaskovics József (1950) Ungvár
Jókai Anna (1932) Budapest
Kányádi Sándor (1929) Kolozsvár

Kocsis Csaba (1959) Berettyóújfalu
Körmendi Lajos (1946) Karcag
Kőszeghy Elemér (1960) Ungvár
Kudla György (1973) Ungvár
Lator László (1927) Budapest
Minya József (1967) Tiszapéterfalva
Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi
Pasztellák István (1942) Gállocs
Petro Szkunc (1942) Ungvár
Réti János (1949) Ungvár
S. Benedek András (1947) Budapest
Szöllősy Tibor (1940) Técső
Tárcy Andor (1954) Ungvár
Vári Fábián László (1951) Mezővári
Weinrauch Katalin: (1940) Beregszász
Zselicki József (1949) Kisgejőc

Isten háta mögött

KÁNYÁDI SÁNDOR VERSE

IVASKOVICS JÓZSEF ZENÉJE

Am C

ü-res az is - tál - ló s a já - szol i - dén se lesz ná - lunk ka - rá - csony

G7 E7 Am F E7

hi - á - ba vár - tok nem jön - nek a há - rom ki - rá - lyok

Am C

sok dol - ga van a te - rem - tő - nek min - den - ki - vel ő sem tö - rőd - het

G7 E7 Am F E7

mesz - szi a csil - lag min - de - nű - vé nem vi - lá - git - hat

Am C

meg - ért - jük per - sze mit te - het - nénk de o - lyan ső - té - tek az es - ték

G7 E7 Am F E7

s a sze - re - tet - nek hi - á - nya na - gyon di - de - reg - tet

Am C

e - lő - re - lá - tó vagy de még is nézz u - ram a há - tad mö - gé is

G7 E7 Am F E7 Am

ott is la - koz - nak s ő - rül - né - nek a mo - so - lyod - nak

üres az istálló s a jászol
idén se lesz nálunk karácsony
hiába vártok
nem jönnek a három királyok

sok dolga van a teremtőnek
mindenkivel ő sem törődhet
messzi a csillag

mindenüvé nem világíthat
megértjük persze mit tehetnénk
de olyan sötétek az esték
s a szeretetnek
hiánya nagyon dideregett

előrelátó vagy de még is
nézz uram a hátad mögé is

ILLYÉS GYULA

ZSIVAJ

*Hogy zúg megint, hogy “nemzet!” és “magyar!”
és mennyire megint csupán – zsivaj,
árverések hang-dűhével tele,
mennyire csak a nagy száj ereje
s a még nagyobbé! Mely épp így – kiáltva –
árulja el, hogy szóra egyre gyáva.
Milyen kavargás, milyen zengzet-orkán
az ország parázspirította rostján
és tűzpróbáján! Játék? Ráadás még,
míg dől a ház és szerte a határ ég?
Mikor lesz vége? Hogy végre a száj
kimondhassa, mit kimondani fáj,
fáj tudni is, de mely az ajkakon
az, a mi kapuink előtt a rom –*

*Ha majd én mondom ezt a szót: magyar,
elébe ezt tedd szótlantul magadban:
kard-vágta homlok, vér-áztatta haj,
földresúlyosult pillantás, lakatlan
tanyaházon át söprő zivatar
és béna kar és repülő avar
módjára forgó eszme-zűrzavar
a dúlt agyban, mely csak halált sugall
és néma jaj, – de hozzá mégis ezt még:
derengő táj, hajnali, régi emlék,*

EGYÜTT

